TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

TÜRKİYEDE SEÇİM SİSTEMLERİNDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER VE BUNLARIN SEÇİM SONUÇLARINA YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Özcan KILIÇ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Muhammet KÖSECİK

Ankara-2014

TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

TÜRKİYEDE SEÇİM SİSTEMLERİNDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER VE BUNLARIN SEÇİM SONUÇLARINA YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Özcan KILIÇ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Muhammet KÖSECİK

Ankara-2014

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI

Turgut Özal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

12/07/2014

Özcan KILIÇ

ONAY

Özcan KILIÇ tarafından hazırlanan *"Türkiye'de Seçim Sistemlerinde Yapılan Değişiklikler ve Bunların Seçim Sonuçlarına Yansımaları"* başlıklı bu çalışma, 04.07.2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda *oybirliği* ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Muhammet KÖSECİK

Doç. Dr. Mahmut AKPINAR

Yrd. Doç. Dr. Ikboljon QORABOYEV

ÖNSÖZ

Bu çalışmada; Türkiye Cumhuriyeti siyasi hayatında seçim sistemlerinde yapılan değişiklikler ve bu yapılan değişikliklerin seçim sonuçlarına yansımaları ele alınmıştır. Seçim sistemlerinde değişiklik yapılmasını muhalefetin mi yoksa iktidarın mı istediği ve istenen değişiklikle ne tür bir fayda umulduğu örnekleriyle gösterilecektir. Bu çalışmada Cumhuriyet tarihinden günümüze kadar yapılan seçim sistemlerindeki değişiklikler sebep-sonuç ilişkisi içerisinde ele alınmıştır.

Yapılan çalışmanın giriş bölümünde demokrasi kavramının tanımı ve demokrasinin gereği olan halkın yönetimde söz sahibi olmasının yöntemi olan seçim kavramı üzerinde duruldu. Birinci bölümde demokrasi teorileri ve seçim sistemleri incelendi. İkinci bölümde Osmanlı dönemi seçimleri, Cumhuriyetin ilk dönemleri 1923-1946 seçimleri üzerinde durulduktan sonra 1950-2011 seçimleri öncesi çıkarılan seçim kanunları ve bu kanunlarla yapılan seçim sonuçları değerlendirilmiştir. Son bölümde ise 1950-2011 seçimlerinin sonuçları ve siyasi yansımaları ile ilgili tartışmalara yer verildi.

Yapılan bu çalışmada TBBM arşivi, dönemin yazılı basınındaki siyasi gelişmeler ve konuyla ilgili kaynaklardan yararlanılmıştır.

Seçim kanunu ve bunların siyasi sonuçları ile ilgili çok sayıda çalışma olmasına karşı son dönem 2002-2011 seçimlerini değerlendiren çalışma sayısı yetersizdir. Yapılan bu çalışma bu alandaki boşluğu doldurmak için yapılmıştır.

Çalışmalarım sırasında benden desteğini esirgemeyen saygıdeğer hocam Prof. Dr. Muhammet KÖSECİK'e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca bana olan desteğini hiç eksik etmeyen sevgili eşime de çok teşekkür ederim.

ÖZET

KILIÇ Özcan. Türkiye’de Seçim Sistemlerinde Yapılan Değişiklikler ve Bunların Seçim Sonuçlarına Yansımaları Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.

Demokratik yönetimlerin olmazsa olmazı seçimlerdir. Seçimler halkın iradesinin yönetime katılması anlamına gelir. Bu katılımın nasıl olacağı da seçimlerin yapılış şekli ve kullanılan sistemler belirleyici olur. Kullanılan seçim sistemleri sonucunda temsiliyet ve istikrara ne kadar yaklaşılırsa demokrasi o kadar güç kazanır.

Ülke tarihimizdeki ilk seçim 1877 yılında yapıldı. O günlerden bu günlere kadar pek çok yerel ve genel seçim geçiren ülkemizde, hemen her seçim öncesinde seçim sisteminde ve seçim yasalarında bir takım değişiklikler yapılmıştır. Bu durum, seçim sonuçlarını ve dolayısıyla ülkenin yönetimini son derece yakından ilgilendirmektedir. Zira seçimler, halkın kendisini temsil edecek vekillerini seçmeleri, dolayısıyla yönetimi kime devredeceklerine karar vermeleri için bir araçtır. Dürüst, adil, eşit ve açık seçimler, demokrasilerin vazgeçilmez birer parçasıdır.

Yaptığımız bu çalışmada özellikle 1950-2011 yılları arasında yapılan seçimlerin sonuçları değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerde dönemin siyasi konjonktürü de göz önünde bulundurulmuştur. Seçimlere giren siyasi partilerin özellikle iktidar partilerinin seçim sonuçlarını etkileme çabaları ve bu çabaların neticelerinin tespitleri yapılarak bundan sonraki yapılacak seçim kanunu değişikliklerine farklı bir bakış açısı ile yaklaşılması gerektiği anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Genel seçim, Türkiye’de seçimler, d’Hondt, Seçim sistemleri, seçim yasaları.

ABSTRACT

KILIÇ Özcan. The Changes Made in Electoral System in Turkey and Their Effects on Election Results, Master Thesis, Ankara, 2014.

The inevitable dimension of democratic governments is elections. Elections mean the participation of public will to governing process. How the elections are handled and the electoral systems that are used determine how the public will participate in the elections. At the end of the use of electoral systems, democracy gets stronger if representation and stability are provided in an efficient level.

The first elections were held in 1877 in Turkey during Ottoman era. From ottoman era until modern times, Turkey experienced different electoral systems and almost before every election, some changes have been made to the electoral systems and the laws concerning elections. This situation is strongly related to the results of the elections and from a different point of view, it affects the governance of the country. Because the elections are the means through which the public decides who will govern the country and who will represent them in the Parliament. Moreover, they can change the government through the elections. Honest, fair, equal and open elections are an inevitable part of democracy.

In this study, the results of the elections held between 1950-2011have been evaluated. The political atmosphere has also been taken into consideration during the evaluation process. The efforts of the political parties especially the parties in power to manipulate the election result has been delved into in this study. Moreover, the results of these efforts have been pinpointed. As a result, it has been tried to put forth that the new laws which will be made about elections should be taken into consideration from a different point of view.

Key Words: General Elections, Elections in Turkey, d’Hondt, Electoral Systems, The Election Laws

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM II

BÖLÜM III

KISALTMALAR

AP:	Adalet Partisi
AKP:	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP:	Anavatan Partisi
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP:	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP:	Cumhuriyetçi Milliyet Partisi
DP:	Demokrat Parti
DSP:	Demokratik Sol Parti
DYP:	Doğru Yol Partisi
HP:	Hürriyet Partisi
MHP:	Milliyetçi Hareket Partisi
NT:	Nispi Temsil
RP:	Refah Partisi
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİP:	Türkiye İşçi Partisi
YSK:	Yüksek Seçim Kurulu
YTP:	Yeni Türkiye Partisi

TABLOLAR DİZİNİ

GİRİŞ

Gerçek demokratik toplumlarda; devletler, bireylerin istek ve düşünceleri doğrultusunda kendilerini ifade edebilmelerini garanti altına almakla yükümlü olan kurumlardır. Bireylerin bu istek ve düşüncelerinin yönetimi şekillendirmesi ise "demokrasi" olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle Abraham Lincoln' ün de 19 Kasım 1863de Gettysburg'de iki dakikalık konuşmasında söylediği gibi demokrasi halkın halk tarafından halk için yönetimidir. Bundan dolayıdır ki bir ülkede belli bir grubun belli bir kitleyi yönetmesi demokrasi olarak adlandırılamaz. Eğer bir siyasal sistem demokrasi olarak nitelendirilecekse o sistemde bir ulusun bütün yurttaşlar tarafından yönetilmesinin söz konusu olması gerekmektedir. Demokrasilerde çoğunluğun yönetimi söz konusudur fakat unutulmamalıdır ki çoğunluk ülkeyi yönetirken azınlık durumunda olan gruplar da kendi görüş ve düşüncelerini çoğunluğun yönetimine etki etmek amacıyla ifade edebilmektedirler.

Demokratik bir yönetimin en belirgin özelliklerinden birisi hukuk devleti yapısını temel almasıdır. Hukuk devleti temelli demokrasilerde hiçbir güç ve otorite hukuktan üstün değildir. Hukuk devletinde; ifade hürriyeti, din ve vicdan hürriyeti, toplantı hürriyeti ve sivil özgürlükler güvence altına alınmıştır. Ayrıca yargı bağımsızlığı, kuvvetler ayrılığı, seçme ve seçilme hakkı, devletin şeffaflığı ve kamu kurumlarının denetimi gibi konularda demokrasinin üzerinde filizlendiği hukuk devletinin vazgeçilmezleri arasındadır.

Seçim halk iradesinin yönetime yansıması demektir. Bundan dolayıdır ki halkın halk tarafından ve halk için yönetimi olan demokrasilerde bu iradenin yansıması ancak seçimlerle mümkündür. Seçim kavramı Eski Yunan ve Roma'ya kadar giden bir tarihi geçmişe sahiptir. Söz konusu dönemlerde, bireyler yönetme işine ortak olup birlikte karar alma ve birlikte icracı olma noktasında "bir insan, bir oy (one man, one vote)" prensibiyle hareket etmiş ve oy kullanarak seçim kurumunu ihsas etmişlerdir. Seçimler tarihi seyir içerisinde ilk günden bugüne kadar birçok şekil açısından değişiklikler yaşamış olsalar da öz ve ifade ettikleri anlamlar itibariyle aynıdırlar. Bugün seçimler genel hatları itibariyle genel ve yerel seçimler

olmak üzere ikiye ayrılırlar. Genel seçimler; ülke veya eyaletin yönetimi amacıyla belirli süreler için ülkenin yönetiminde bireylerin kendilerini temsil etmek üzere milletvekillerini, senatörleri veya genel anlamıyla temsilcilerin seçildiği seçimlerdir. Genel seçimlerin temelinde ülkenin kaderinin tayin edilmesi söz konusudur. Yerel seçimler ise bireylerin yaşadıkları köy, mahalle, belde, ilçe veya ilinin yerel hizmetlerini yerine getirmesi için yöneticilerini seçmek amacıyla oy kullanmalarıdır. Yerel seçimlerde de dünyada şekil olarak farklı uygulamalar olsa da öz olarak bireylerin kendi yaşadıkları çevredeki hizmetlerin görülmesi için yönetici veya yöneticiler seçmesi söz konusudur.

Seçimlerin yapılıp halk iradesinin yönetime yansıyabilmesi için birçok seçim sistemi kullanılmıştır. Demokratik yönetim şekillerinde kullanılan başlıca seçim sistemleri *"çoğunluk esasına dayanan sistemler, nispi temsil esasına dayanan sistemler* ve *karma sistemler*" olarak kabul edilmektedirler. Bunlardan birincisi olan çoğunluk esasına dayalı seçim sistemleri de kendi içinde, "tek turlu dar bölge çoğunluk sistemi, blok oy, alternatif oy ve iki turlu çoğunluk sistemi" şeklinde dört farklı kategoriye ayrılmaktadırlar. Nispi temsil esasına dayalı seçim sistemi de, *"liste usulü nispi temsil sistemi, karma üyeli nispi temsil ve aktarılabilir tek oy*" sistemleri olarak üç farklı alt bölüme ayrılmaktadır. Karma seçim sisteminde ise söz konusu her iki seçim sistemi de birlikte kullanılmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde bugünkü anlamda ilk genel seçimler 1950 yılında yapılmıştır. Yapılan bu ilk seçimleri, daha sonraki yıllarda darbelerle inkıtaa uğramış olsa da düzenli genel seçimler takip etmiştir. Yapılan bu genel seçimlerde birçok seçim sistemi denenmiştir. Örneğin, "Türkiye'de 1961 yılında kabul edilen milletvekili seçim kanununda basit seçim çevre barajı vardır. Bu seçim çevresinde toplam geçerli oyların o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesi ile elde edilen sayıdan fazla oy alınması zorunluluğunu ifade eden bir seçim sistemidir. Bu baraj 1965 yılında kaldırılarak milli bakiye sistemine geçilmiştir. Milli bakiye sisteminde, milletvekili sayısı hesaplanırken her ilde artan oylar ülke genelinde toplanarak, partilerin oy oranlarına göre yeniden dağıtılmaktadır. Türkiye'de 1983 yılından günümüze kadar ise seçim çevresi düzeyinde artık oy bırakmadan, tüm

temsilcilerin partiler arasında dağılımını sağlayan bir nisbi temsil sistemi olan D'Hondt Seçim Sistemi kullanılmaktadır. D'Hondt Seçim Sistemimde nisbi temsilin, %10'luk bir ülke barajına yer verilen versiyonu uygulanmaktadır. 10.06.1983 tarihinde kabul edilmiş olan 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu, 1995 yılı sonuna kadar on defa değiştirilmiş olmakla beraber, ülke barajı ve D'Hondt sistemi açılarından bir değişikliğe uğramamıştır. Seçim kanununun bugüne kadar geçirdiği en önemli değişiklik, yasama organının kararıyla değil, Anayasa Mahkemesi'nin 1995 yılında, ülke barajına ek olarak 1983'ten beri uygulanmakta olan seçim çevresi barajını iptal etmiş bulunması sonucunda gerçekleşmiştir. 12 Eylül 1980 yönetiminin danışma meclisi D.Hondt sistemi yanında ülke genelinde % 10 her seçim çevresinde de seçim çevresi barajı koymuştur."[1]

Seçim sistemleri, bir ülkedeki bireylerin oylarının parlamentoda sandalyelere dönüşmesi anlamına geldiğinden son derece önemlidir. Çünkü seçim sistemleri kimlerin seçildiğine, hangi seçmenlerin temsil edildiğine ve en önemlisi de gerek yerelde ve gerekse genelde kimlerin kanun yapıcılar olacağına karar vermektedirler. Bundan dolayıdır ki Türkiye'de seçim sistemlerinde belirli siyasi beklentiler dâhilinde belli zamanlarda değişiklikler yapılmıştır. Özellikle 1950 yılından itibaren her genel seçim öncesinde yapılan seçim sistemi değişikliklerinde bu net olarak görülebilmektedir. Örneğin; 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde "Liste Usulü Çoğunluk Sistemi" uygulanmıştır. Liste Usulü Çoğunluk Sisteminde her bir seçim çevresi için siyasi partiler kendi milletvekili listelerini hazırlarlar. Söz konusu çevrede en çok oyu alan siyasi partinin listesi seçimi kazanmış olarak kabul edilir. Başka bir ifadeyle her seçim çevresinden yalnızca bir siyasi partinin adayları seçilebilmektedir. Bu sisteme göre Türkiye'deki her il bir seçim bölgesi olarak kabul edilmiştir. CHP'nin özellikle uygulanmasını istediği öne sürülen[2] bu seçim sisteminde uygulama hiç de CHP'nin arzuladığı gibi olmamıştır. Örneğin 1954 genel seçimlerinde Sivas'ta DP oyların %52,49'unu ve CHP ise %44,34'ünü almıştır. Bu

---

[1] Anayasa Mahkemesi Kararı, E. 1995/54, K. 1995/59, k.t. 18.11.1995, Resmi Gazete, 21 Kasım 1995, Sayı 22470 mükerrer, s. 46-47.

[2] Davut Dursun. "Tek Turlu Olmadı İki Turlu Olsun", 2002. http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:18IyJwighQ0J:yenisafak.com.tr/arsiv/2002/mayis/02/ddursun.html+&cd=7&hl=tr&ct=clnk&gl=tr. (Erişim tarihi: 15 Mayıs 2014).

sonuçlara rağmen Sivas'tan DP 14 milletvekili çıkarırken CHP hiç milletvekili çıkaramamıştır. 1954 genel seçimleri üzerinden gidilecek olursa ülke genelinde DP yurt genelinde % 57,5 oy alarak meclis sandalyelerinin % 93'üne karşılık gelen 503 milletvekilliği kazanmıştır. DP'nin en güçlü rakibi olan CHP ise oyların % 35,2'sini alarak sadece 31 milletvekili çıkarabilmiştir. Başka bir ifadeyle CHP toplam sandalyelerin yaklaşık % 6'sını alabilmiştir. Bu rakamlardan anlaşıldığı üzere seçim sisteminin özelliğine göre bazen ikinci parti olmak bile temsil edilmek için yetmeyebilmektedir. Türkiye'de uygulanan seçim sistemlerinin belki de en sıra dışı olanı "Ulusal Artık (Milli Bakiye) Sistemidir". 25.5.1961 tarih ve 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 13.2.1965 tarih ve 533 sayılı Kanun'la değişik 32 ve 33. maddelerine göre şöyle özetlenebilir:

> Her seçim çevresindeki geçerli oylar toplamı, o çevrenin çıkaracağı milletvekili sayısına bölünerek "seçim sayısı" bulunur. Her parti listesinin aldığı geçerli oy sayısında "seçim sayısı" ne kadar varsa, o parti o seçim çevresinde o kadar milletvekilliği kazanmış olur. Her partiye ait geriye kalan geçerli oylar, seçimin yapıldığı bütün seçim çevrelerini içine alan "millî seçim çevresi" içerisinde toplanır. Bu toplam, seçim çevrelerinde açık kalan milletvekilliklerinin toplamı ile bölünerek "millî seçim sayısı" bulunur. Daha sonra her partinin millî seçim çevresi içindeki geçerli oy toplamı "millî seçim sayısı" ile bölünmek suretiyle bu milletvekillikleri de partiler arasında bölüştürülür. Bu işlem sonucunda da doldurulamamış milletvekillikleri kalırsa; bunlar, partiler arasında bakiye geçerli oyların büyüklük sırasına göre partiler arasında bölüştürülür[3].

Milli Bakiye sistemi ile örneğin CHP'nin Tunceli'de fazla gelen oyları Bingöl'deki oylarına eklenerek oradan milletvekili çıkarılması için kullanılabiliyordu. Bu sistemde de halk tabanı olmayan partilerin meclise girmesi mümkün olabiliyordu.

Söz konusu seçim sistemlerinde yapılan değişiklikler Türkiye'de neredeyse hep eleştiri konusu olmuştur. Örneğin 12 Eylül 1980 askeri darbesinin bir kalıntısı olarak anıla gelen %10 barajı sürekli olarak eleştirilmektedir. % 10 seçim barajına yöneltilen eleştirilere en yakın örnek olarak 2002 seçimleri verilmektedir. %10 baraj

[3]Hikmet Sami Türk, "Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih", 1999. http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg23/turk.pdf. (Erişim tarihi: 1 Mayıs 2014).

nedeniyle bu seçimlerde Meclis'e yalnızca iki parti (AKP ve CHP) girerken, Meclis'te temsil edilmeyen oyların oranı % 45 olarak tespit edilmiştir. %10 barajının gerekçesi her ne kadar *"küçük partilerin Meclis'te meydana getireceği istikrarsızlıktan kurtulmak"* olarak belirtilmiş olsa da ortada olan reel gerçeğe bakıldığında ise durum son derece farklı bir veçhe almaktadır.

Bu çalışmada; Türkiye Cumhuriyeti siyasi hayatında seçim sistemlerinde yapılan değişiklikler ve bunların seçim sonuçlarına yansımaları ele alınacaktır. Seçim sistemlerinde değişiklik yapılmasını muhalefetin mi yoksa iktidarın mı istediği ve istenen değişiklikle ne tür bir fayda umulduğu örnekleriyle gösterilecektir. Bu çalışmada cumhuriyet tarihinden günümüze kadar yapılan seçim sistemlerindeki değişiklikler sebep-sonuç ilişkisi içerisinde ele alınacaktır.

BÖLÜM I

DEMOKRASİ VE SEÇİMLER: KAVRAMLAR VE KURAMLAR

1.1. Demokrasi Kavramı

Demokrasi kelimesi gündelik hayatta en çok kullanılan kavramlardan birisidir. Günlük hayatta ne anlam ifade edildiği pek bilinmeden kullanılan demokrasi kelimesi köken olarak Latince olup Gözübüyük'ün ifadeleriyle; halk anlamında kullanılan "demos" ile "egemenlik-iktidar" anlamında kullanılan kratos sözcüklerinin birleşmesiyle oluşmaktadır. Demokrasi kelimesi etimolojik olarak da Yunanca "demokratia" kelimesinden geldikten sonra Ortaçağ Latince' sinde "democratia" adını almış ve 1570'lerin Fransızcasında ise "démocratie" olarak değiştikten sonra bugüne kadar gelmiştir.[4]

Oxford Dictionary[5] demokrasi kavramını; bütün halk veya seçilmiş temsilciler tarafından devletin yönetimi olarak tanımlamaktadır. Oxford Dictionary, bu birinci tanımdan hemen sonra ise demokrasiyi bir grubun veya organizasyonun çoğunluk tarafından kontrolü olarak tanımlamaktadır. Merriam-Webster[6] ise demokrasiyi insanların liderlerini oy vererek seçtiği bir devlet şekli olarak tanımlamaktadır. Cambridge Dictionary[7] de Merriam-Webster'a benzer bir tanım vererek demokrasiyi; insanların liderlerini oy vererek seçtiği bir sistem olarak

---

[4]Democracy-online Etmyology Dictionary, http://www.etymonline.com/index.php?term=democracy (Erişim Tarihi 20.03.2014).

[5] Eponymous- oxfort dictionaries , http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/democracy (Erişim Tarihi 13.03.2014).

[6] Dictionary and Thesaurus , http://www.merriam-webster.com/dictionary/democracy (Erişim Tarihi 5.02.2014).

[7] Cambridge Dictionary , http://www.dictionary.cambridge.org/dictionary/turkish/democracy (Erişim Tarihi 22.02.2014).

tanımlamaktadır. Demokrasi, Türk Dil Kurumu'na[8] göre ise halkın egemenliği temelinde bir yönetim biçimi, el erki ve demokratlık anlamlarına gelmektedir.

Buraya kadar yapılan tanımlar dikkate alındığında demokrasi adı verilen bu soyut kavramın temel yapıtaşlarının halk ve seçim olduğu göze çarpmaktadır. Halk ve seçim kavramları da yan yana getirildiğinde ortaya Abraham Lincoln'ün Gettysburg'da 1864 yılında verdiği bir söylevde de ifade ettiği gibi demokrasi; *"halkın, halk tarafından, halk için yönetimi"*[9] olarak ortaya çıkmaktadır. Demokrasinin henüz doğum sancıları çektiği söz konusu dönemlere bakıldığında modern anlamda eksik ve yetersiz bir tanımın olduğu görülmektedir. Oysaki bu tanımların yapıldığı zaman dilimleri nazara alındığında ise bu tür tanımların o dönemler için fevkaladeden ifadeler olduğu da aşikâr olarak görülmektedir. Bundan dolayıdır ki Schmidt'in tanımıyla modern anlamda "demokrasi, genel, özgür, eşit seçim hakkı, partiler arası rekabet, tüm yurttaşlar için sağlıklı bilgi edinme, düşünce, muhalefet ve koalisyon özgürlüğü, oy hakkı sayesinde yöneticilerin düzenli olarak seçimle gelme, seçimle gitme imkânına sahip olduğu bir yönetim biçimidir."[10]

1.1.1. Normatif Demokrasi Teorisi

Demokrasinin kavramsal olarak iki değişik tanımı vardır ve bu iki değişik tanımı da iki ayrı demokrasi teorisini ortaya çıkarmıştır. Bunların ilki Normatif Demokrasi Teorisidir. Normatif demokrasi teorisi, demokrasiyi sözlük anlamından hareketle tanımlar. Başka bir ifadeyle bu bölümün başında demokrasinin farklı kaynaklardan verilen tanımlarını içeren teorik yaklaşım tarzının bizatihi kendisidir. Klasik ifadesiyle demokrasi kavramının eski Yunanca "halk" anlamına gelen demos

---

[8]Türk Dil Kurumu http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.52d46c24c1253 2.34108162

[9] Şeref İba, (2008). Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar, Gözden Geçirilmiş Güncelleştirilmiş 2. Bası, Ankara, s.81.

[10] Anfred G. Schmıdt, (2002). Demokrasi Kuramlarına Giriş, Çev.: M. Emin, Köktaş, 2. Baskı, Vadi Yayınları, Ankara, s.36.

ve “yönetmek” anlamına gelen kratein sözcüklerinin birleşmesiyle oluşmuş ve bu anlamıyla “halkın yönetimi” demek11 olan tanımların aslında hepsini içerir. Burada belki de altı çizilmesi gereken unsur demokrasinin sadece “halk tarafından yönetim” olarak değil, “halk için yönetim” olarak da tanımlanması gerektiğinin vurgulanması ihtiyacıdır. O hâlde bu anlamda demokrasi, Lincoln’ün de ifade ettiği gibi “halkın, halk tarafından, halk için yönetimi (government of the people, by the people, for the people)” olarak tanımlanmalıdır.[12] Ancak yine ifade etmek gerekir ki Lincoln’un bu tanımı, Sartori tarafından “demokrasinin tek basına vasıflandırılabilmesi acısından yetersiz ve karmaşık” olarak nitelendirilerek eleştiri konusu yapılmıştır.[13] Çünkü normatif anlamda demokrasi aslında bir ideali, bir hayali yani olması gerekeni yansıtmaktadır. Bu anlamda bir demokrasinin tam anlamıyla vücut bulabilmesi için halkın bütününün arzularına tam olarak karşılık vermesi gerekir. Burada ise böyle bir işin mümkün olma durumu soru işareti olarak kalmaktadır. Çünkü demokrasi ne kadar en ideal yönetim şekli olsa da halkın hepsinin arzularını karşılaması içinde insan barındıran bir sistem olması hasebiyle mümkün görünmemektedir. Ancak burada Arend Lijphart’ın da gözlemlediği gibi, “böylesine halkın eğilimlerine tam olarak uyan bir yönetim hiçbir zaman olmamıştır ve belki de hiç olmayacağını”[14] ifade etmek yerinde olacaktır. Normatif olarak demokrasi, demokratik sistemlerin ulaşmayı amaçladıkları bir idealdir. Şüphesiz bu ideal reddedilemez; fakat demokrasileri bu idealler doğrultusunda tanımlamak yanlış olur. Zira demokrasi bu idealler çerçevesinde tanımlanırsa, yeryüzünde demokratik rejim kalmaz. Bundan dolayı bir de ampirik demokrasi teorisi ortaya atılmıştır.

---

[11] Mustafa Erdoğan, (1999). Anayasal Demokrasi, Siyasal Kitabevi, Ankara, s.195.

[12] Erdoğan, a.g.e., s.195.

[13] Giovanni Sartori, (1977). Demokrasi Kuramı (Çev. Deniz Baykal), Ankara, Siyasi İlimler Türk Derneği Yayın No: 23, s.18-19.

[14] Lijphart, a.g.e., s.1.

1.1.2. Ampirik Demokrasi Teorisi

Ampirik demokrasi teorisi ise, ideal anlamda demokrasiyi değil, "bu ideale kabataslak yaklaşan... gerçek demokrasileri"[15] esas alır. Demokrasinin tanımı konusunda "olması gereken"e değil, "olan"a bakar. Dolayısıyla ampirik demokrasi eldeki mevcuda giydirilen gömlekten başka bir şey değildir dense teşbihte hata olmamış olur. Çünkü ampirik demokrasi, "demokratik olarak kabul edilen mevcut rejimlerin ortak özelliklerinin neler olduğunu ortaya koymaya çalışır. Dahl ise, bu tür rejimlere, onları ideal demokrasilerden ayırt etmek için, "poliarşi (polyarchy)" ismini vermektedir."[16] Dahl'in yaptığı tanıma göre, bir demokrasinin makul ölçüde duyarlı bir demokrasi olarak addedilebilmesi için en az şu sekiz kurumsal garantinin olması gerekmektedir:

1-Örgüt kurma ve bunlara katılma hürriyeti,

2-İfade hürriyeti,

3-Oy verme hakkı,

4-Kamu görevlerine getirilme hakkı,

5-Siyasal liderlerin seçmen tercihini kazanmak için yarışabilme hakkı,

6-Değişik haber alma kaynaklarının varlığı,

7-Serbest ve âdil seçimler,

8-Hükûmet politikalarını oylara ve diğer tercih belirtilerine dayandırmak için gerekli kurumların bulunması[17].

[15] Arend Lijphart, a.g.e., s.3.

[16] Robert A. Dahl , (1971). Polyarchy: Participation And Opposition, New Haven, Yale University Press,

[17] Robert A. Dahl, a.g.e., s.3.

1.2. Seçim Sistemleri

Gelinen nokta itibariyle insanoğlunun keşfettiği en iyi yönetim tarzı olarak demokrasi zikredilmektedir. Demokrasinin bu özelliği insanların kişilik ve yeteneklerini geliştirebilecekleri en elverişli toplumsal ortamları sunar. Demokratik sistemler, toplumsal kesimlerin yasal zeminlerde bir araya gelip örgütlenerek[18], siyasal iktidarın şekillenişinde söz sahibi olma mücadelesine uygun zemini hazırlarlar. Bu ise siyasal düzende meşruluğun ana kaynağı olan seçimlerle mümkün olmaktadır. Gutmann[19] demokrasilerde cevabı aranan temel soruları; *"kim yönetecek, yönetenler nasıl belirlenecek ve nasıl yönetecek, yönetenlerin diktatörlük tuzağına düşmemesi nasıl sağlanacak, vatandaşların temel hak ve özgürlükleri nasıl korunup geliştirilecek ve yönetilenlerin yaygın ve daha etkin katılımı nasıl sağlanacak?"* şeklinde sıralamaktadır. Gutmann'ın bu sorularının büyük bir çoğunluğunun cevabı yine demokrasilerin vazgeçilmezlerinden olan seçimlerde gizlidir. Seçimlerin felsefi temelinde ise, *"insanın akıllı bir yaratık olduğu ve kendisi için iyi olanla, kötü olanı ayırt edebileceği"*[20] varsayımı yatar. Bundan dolayıdır ki seçimlerin olmadığı her türlü yönetim şekli anti-demokratik olarak adlandırılır.

Büyük bir devlette halkın hepsinin bir yasama organı içinde toplanmasının ve karar almasının imkânsızlığına işaret ederek, doğrudan yapılması mümkün olmayan bu işler için halkın temsilci seçmek zorunda olduğuna işaret eden Montesquieu,[21] seçimi bu sorunun en önemli çözümü olarak görmüştür. İlk başlarda küçük ölçekli ve tarihe karışmış şehir devletlerine özgü bir rejim olan demokrasi; 1820'de James Mill'in, *"modern zamanların en büyük keşfi"*[22] olarak nitelediği *"temsil"* düşüncesiyle yani seçimle hak ettiği yeri almıştır. Fakat burada Schumpeter'in seçime bakışıyla ilgili çekincesini ifade etmek gerekmektedir. Schumpeter'e göre

---

[18] Maurice Duverger, (1993). Siyasi Partiler, Ankara: Bilgi Yayınevi, s.11.

[19] Amy Gutmann, (1993). "Democracy", A Companion to Contemporary Political Philosophy, ed. Goodin, R. E. & Pettit, P., Cambridge, USA: Blackwell, s. 411–421.

[20] Ahmet Taner Kışlalı, (1994). Kemalizm, Laiklik Ve Demokrasi, Ankara, İmge yayınları, s.97-99.

[21] Robert A. Dahl, (1993). Demokrasi Ve Eleştirileri, Çev. Levent Köker, Türk Siyasi İlimler Derneği Ve Türk Demokrasi Vakfı Yay., Ankara, s.35.

[22] George Sabine, (1989). H.-Thorson, Thomas L., A History Of Political Theory, New York: Harcourt Brace College Publishers, s.629.

halk katılımı, karar alma sürecinin maliyetini artıran, süresini uzatan ve etkinliği azaltan bir yöntem olarak değerlendirilir. Halk katılımı sadece liderlerin-yöneticilerin seçiminde öngörülmüştür. Ancak, katılımın demokrasi için merkezi bir rolü yoktur.[23]

Seçim sistemleri, tek boyutlu olmayan bir kavramdır. Seçim kanunları, oyların temsilci sayısına dönüştürülmesi gibi pek çok farklı açıdan tartışılabilecek bir kavram olan seçim sistemleri hakkında, bu çalışmada genel itibariyle Lijphart'ın seçim sistemi tanımı üzerinde durulmaktadır.[24] Seçim sistemleri yalnızca tanımsal olarak değil, işlev açısından da çok boyutlu mekanizmalardır. Öncelikle seçim sisteminde kullanılan oylar, partilere gore dağılım dikkate alınarak sandalye sayısına dönüştürülmektedir. Bunu sağlayan formül seçim çevrelerinde seçilecek milletvekili sayısını ifade eden çevre büyüklüğünü de içine alır. Partilerin mecliste temsil hakkı kazanması için belirleyici olan seçim barajı da seçim sistemlerinin bir diğer boyutudur.[25]

Seçim düşüncesi düşünce daha sonraları yaygınlaşarak kurumsallaşmış ve günümüze kadar gelerek şuan ki halini almıştır. Gelinen nokta itibariyle de şuan dünya üzerinde 261 değişik seçim şeklinin uygulandığı[26] bilinmektedir.

1.3. Seçim Sistemleri ve Türleri

Demokratik rejimlerde yönetim yetkisinin kaynağı halktır ve halkın demokrasiye katılımı ise seçimlerle mümkün olabilmektedir. Halk iradesinin yansıması olarak adlandırılan seçimler de farklı yönetim şekillerinde var olsalar bile gerçek anlamda demokrasilerde mümkündür. Bundan dolayıdır ki çok partili demokrasi olarak nitelendirilen günümüz demokrasilerinde parlâmento seçimleri yapılmaktadır. Yapılan bu parlamento seçimlerinden beklenen amaç ise söz konusu

[23] J. A. Schumpeter, (1941). Capitalism, Socialism and Democracy, Allen & Unwin, London, s.283.

[24] Arendt Lijphart, (1994). Electoral Systems and Party Systems, (Oxford University Press), s.37.

[25] Emre Erdoğan, (1999). "Seçim Sistemleri Ve Siyasal Sonuçlari: Istikrar Ve Temsiliyet", s.85.

[26] Sona Nadenichek Golder, Michael Alvarez,(2005). Democratic Electoral Systems Around The World, Elsevioer Electoral Studies, s.103-121.

ülkenin anayasasında belirtildiği üzere belirli bir süre için ülkeyi hangi parti veya partilerin yöneteceğinin belirlenmesidir. Yapılan bu parlamento seçimleri hükümeti belirlediği gibi hangi parti veya partilerin muhalefet görevini üstleneceğini de belirlemektedir.

Türk'ün de ifade ettiği gibi "seçim sisteminin bu işlevine *"fayda (yarar)"* ilkesi denir. Konuya seçim sonucunda bir hükümetin ülkeyi istikrar içinde yönetme olanağını bulabileceği bir parlâmento çoğunluğunun ortaya çıkması açısından bakıldığında; bu ilke, *"istikrar"* ilkesi, başka bir deyişle, *"yönetilebilirlik"* ya da (her iki terimi birleştirecek biçimde) *"yönetimde istikrar"* ilkesi olarak adlandırılır."[27] Yine Türk'ün ifade ettiği gibi "ancak bir seçim sisteminden beklenen, sadece bu değildir. Ülkede taraftar bulan diğer siyasal akımların da parlâmentoya yansımasına olanak vermek gerekir. Bu, çok partili demokrasinin gereğidir. O nedenle seçim sistemi, genel olarak, seçime katılan parti veya bağımsız adayların kullanılan oylarla ortaya çıkan güçleri oranında parlâmentoda temsil edilmelerine olanak sağlamalıdır. Seçim sisteminin bu işlevine "adalet" ilkesi ya da daha açıklayıcı bir adla "*temsilde adalet*" ilkesi denir."[28]

Sonuç olarak seçim sistemlerinin her zaman, "fayda" ve "adalet" ilkelerinden birini ön plânda tutmaya çalıştığı ya da bu iki ilke arasında bir denge kurmayı amaçladığı söylenebilir[29].

Seçim sistemleri genellikle dar ve geniş anlamda olmak üzere iki şekilde ele alınmaktadır. Günal'ın sade tanımı içerisinde "kimlerin milletvekillerini kazandıklarını belirlemeye yönelik hesaplama yöntemlerine dar anlamda seçim sistemleri; siyasal hakların nasıl düzenlendiği, seçim bölgeleri, oylama biçimleri,

---

[27] Hikmet Sami Türk, (2006). "Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih", Anayasa Yargısı Dergisi, No. 23, s. 75-113.

[28] Türk, a.g.e., s.78.

[29] Yusuf Ertuğral, (2014). "Amerikan Başkanlık Seçimleri Temsilde Adaletli (mi?)", http://akademikperspektif.com/2014/02/08/amerikan-baskanlik-secimleri-temsilde-adaletli-mi/. (Erişim Tarihi 25.06.2013).

seçimin yönetim ve denetimi, seçim sonuçlarının hesaplanmasını içine olan tüm hususlara geniş anlamda seçim sistemi denmektedir."[30]

Seçim sistemleri halkın oyunun meclise nasıl yansıyacağı ile direkt olarak ilgili olduğundan son derece önemlidir. Çünkü farklı seçim sistemleri aynı seçimde farklı sonuçların parlamentoda temsil edilmesine sebep olabilmektedir. Buradan hareketle siyasi tercihlerin açık biçimde ortaya konduğu en iyi örnek, seçim sistemini düzenleyen kanunlardır[31]. Bundan dolayıdır ki her siyasi parti kendi lehine sonuçlar doğurabilecek bir seçim sisteminin teşekkülü ve benimsenmesi için çaba harcamaktadır.

Seçim sistemleri; çoğunluk esasına dayanan sistemler, nispi temsil esasına dayanan sistemler ve bu iki sistemin harmanlaması olarak da ifade edilebilecek olan karma sistemler olmak üzere üç farklı türe sahiptir.

1.3.1. Çoğunluk Esasına Dayanan Sistemler

Çoğunluk esasına dayalı seçim sisteminin kökeni Romalılara kadar gitmektedir. Bu sistemi klasik demokrasinin öğeleri arasında ilk defa sokan Jean Jacques Rousseau'dur.[32] "Çoğunluk sistemlerinde "fayda" veya "yönetimde istikrar" ilkesi ön plândadır. Bu sistemlerin temelindeki mantık son derece basittir: Her seçim çevresinde geçerli oyların çoğunluğunu kazanan partili veya bağımsız aday ya da partili adaylar grubu, milletvekili seçilir."[33] Çoğunluk esasına dayalı seçim sisteminin başlıca üç türü vardır. Bunlar mutlak çoğunluk, basit(nispi, tek dereceli, tek turlu) çoğunluk ve mevsuf(vasıflı) çoğunluk sistemleridir.

[30] Erdoğan Günal, (2005). Türkiye'de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri, Turhan Kitabevi, Ankara, s.125.

[31]Erdoğan Teziç, (1986). Anayasa Hukuku, İstanbul: Beta Yayınları, s.283.

[32] Fahir Armaoğlu, (1953). Seçim Sistemleri, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, s.19.

[33] Türk, a.g.e., s.78.

a) Mutlak Çoğunluk Yöntemi: Bu yönteme göre geçerli oyların yarısından bir fazlasını alan aday seçimi kazanır.

b)Basit(nispi, tek dereceli, tek turlu) Çoğunluk Yöntemi: Bu yönteme göre geçerli olayların en fazlasını alan seçimi kazanır. Sistemin beşiği olan İngiltere'de yaygın bir deyişle, *"First-past-the post"*, yani "Çizgiyi ilk geçen (en çok oy alan), sandalyeyi kazanır." "Bu sonucun ortaya çıkması için seçmenlerin bir kez oy kullanması yeterli olduğu, başka bir deyişle, seçim tek oylama ya da tek turda tamamlandığı için; bu sistem, "tek turlu çoğunluk sistemi" olarak da adlandırılır."[34]

c)Mevsuf(nitelikli, vasıflı) Çoğunluk Yöntemi: Bu yönteme göre ise seçilmek için adayların önceden saptanan ve mutlak çoğunluktan daha yüksek bir miktarda oy elde etmeleri, örneğin geçerli oyların 3/4'ü, 3/5'i ya da 7/10'u v.b'ni almaları gerekmektedir[35].

Bu üç yöntemden en çok kullanılanı basit(tek dereceli, tek turlu) çoğunluktur. Bunun tersine dünya genelinde en az başvurulanı ise mevsuf çoğunluk yöntemidir. Çoğunluk sistemi basit ve kullanışlı olmasından dolayı çokça tercih edilen bir yöntemdir. Bu sistemin basit ve kullanışlı olması en büyük üstünlüğüdür. Bu basitlik genellikle seçimler sonucunda istikrarlı ve parlamento çoğunluğuna dayanan bir hükümet kurulmasını sağlar. Duverger[36] de tek türlü çoğunluk sistemi için "iki parti sistemini teşvik eder" demektedir. İki parti sistemi siyasal istikrara yol açmaktadır.

Fakat bu faydalarının yanında Çoğunluk sistemine getirilen başlıca eleştirilerden birisi de parlamento çoğunluğuna sahip olan hükümetin iktidarı kötüye kullanması ile ilgilidir. Armaoğlu ise böyle bir durum karşısında parlamento çoğunluğuna dayanılarak bir meclis diktatoryası kurulabileceğini ifade etmektedir[37].

---

[34] Türk, a.g.e.,s.80.

[35] Armaoğlu, a.g.e., s.20.

[36] Duverger, a.g.e., s.290.

[37] Fahir Armaoğlu, (1972). "Seçim Sistemleri ve Türkiye'de Seçim Sistemi Kanunu", *Hürriyet Seçim Semineri*, İstanbul, s. 12.

1.3.2. Nispi Temsil Esasına Dayanan Sistemler

Çoğunluk sisteminin adalet ilkesine fazla yer vermediği ve temsildeki eşitsizlikleri gidermediği savları üzerine yeni bir seçim sistemi arayışına girildi ve ilk kez 1855 yılında Danimarka'da bir matematik profesörü olan Andrae tarafından geliştirilen nispi temsil sistemi, 1899 yılında Belçika'da, 1. Dünya Savaşından sonra da İngiltere, Sovyetler Birliği ve Türkiye dışındaki tüm Avrupa ülkelerinde uygulamaya konulmuştur[38]. Özellikle Avrupa ülkelerinde geniş kabul gören nispi temsil sisteminin amacı, her partiye sayısal gücü ile orantılı olarak temsil edilme olanağını vermektir[39].

Nispi temsil esaslı seçim sistemi, *"liste usulü nispi temsil sistemi, karma üyeli nispi temsil ve aktarılabilir tek oy"* olmak üzere üç ayrı şekilde uygulanmaktadır.

a)Liste usulü nispi temsil sistemi: Bu sistemde seçmenler partilere oy verirler, adaylar da partilerin aldıkları oylarla orantılı bir biçimde milletvekili seçilirler. Bu sistemde ülke birden çok milletvekili çıkaran seçim çevrelerine bölünür. Liste usulü nispi temsil sisteminde partilerin oy oranları ile kazandıkları milletvekili sayıları arasında genellikle adil bir dağılım gözlenir. Küçük partilere de Meclis'te temsil edilebilme imkanı tanınır. Ancak bu sistemden çoğunlukla tek parti iktidarı yerine koalisyon hükümetleri çıkmaktadır. Bölünmüş bir parti sistemine yol açması da bu seçim sisteminin olumsuzlukları arasında yer almaktadır. Türkiye'de de seçim sistemi olarak "yüksek barajlı liste usulü nispi temsil sistemi" uygulanmaktadır.

b)Karma üyeli nispi temsil sistemi: Bu sistemde Meclis'in bir kısmı dar bölgelerden çoğunluk esasına göre, bir kısmı da ülke genelinden nispi temsil esasına göre seçilmektedir. Seçmenler hem dar bölge adayları hem de ülke genelinde partiler için oy kullanmaktadırlar. Bu sistemde ülke genelindeki nispi temsil esaslı seçim, dar bölgelerde uygulanan çoğunluk sisteminin ortaya çıkardığı dengesiz dağılımı düzeltmek için yapılmaktadır. Sonucu partilerin ülke genelinde aldıkları oy oranları belirlemektedir.

c)Aktarılabilir tek oy seçim sistemi: Bu sistemde ise en karmaşık sistem olarak bilinmektedir. İrlanda'nın çok uzun zamandır uyguladığı bu sistemde seçmenlerden adayları tercihlerine göre birden başlayarak sıralamaları istenmekte, belirlenen seçilme kotasını geçen adaylar

---

[38] TBMM Bülteni, Seçim Sistemleri,(2014) http://www.tbmm.gov.tr/eyayin/Gazeteler/web/Meclis%20Bulteni/2469_1998_1999_0065_0000/0021.pdf. (Erişim Tarihi 25.05.2014).

[39] Teziç, a.g.e., s.32.

kazanmış sayılmaktadır. Seçilme kotasından fazla oy alan adayların oyları diğer adaylara dağıtılmakta, bu işlem tekrar edilerek seçmenlerin diğer tercihleri belirlenmektedir[40].

1.3.3. Karma Sistemler

Bu seçim sistemine göre çoğunluk ve nispi temsil sistemleri beraber kullanılmaktadır. Milletvekili sayısının çoğunluk ve nispi temsil sistemine uyma oranları ülkeden ülkeye göre değişmektedir. Örneğin Rusya'da bu oran yüzde 50 nispetinde uygularken, Tunus'da yüzde 88'i çoğunluk, yüzde 12'si de nispi temsil sistemine göre seçilmektedir. Dar bölgelerde yapılan seçimlerin tek ya da iki turlu olması da yine ülkelerin uygulamalarına göre farklılık göstermektedir. Örneğin, Japonya, İngiltere, Rusya ve Güney Kore tek turlu sistemi uygularken, Azerbaycan, Gürcistan, Arnavutluk ise dar iki turlu çoğunluk sistemini kullanmaktadır. Buna göre partiler, karma seçim sistemlerinde biri ülke seçim çevresi diğeri de dar bölge seçim çevreleri için olmak üzere iki ayrı listeyle seçimlere girmektedirler.

Ülkelerin seçim sistemlerinden hangilerini kullandığını tespit etmek için 1998'de 211 ülke üzerinde yapılan araştırma verilerine göre; 113 ülkede çoğunluk sisteminin, 76 ülkede nispi temsil sisteminin ve 22 ülkede ise çoğunluk ve nispi temsil sistemini beraber kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu araştırma sonuçlarına göre günümüzde en yaygın olarak kullanılan seçim sisteminin *"dar bölgeli tek turlu çoğunluk sistemi"* olduğu görülmektedir.

1.4. Seçim Barajları

Seçim barajlarını, seçim kanunlarında belirlenen, bir partinin mecliste milletvekili bulundurabilmesi için alması gerek minimum oy miktarı olarak tanımlamak mümkündür. Bu barajın altında kalan partilerin kazandığı milletvekillikleri ise diğer partilere dağıtılmaktadır. Seçim barajları ülke ya da çevre

---

[40] TASAM, (2014) "Seçim Sistemleri", http://www.siyasaliletisim.org/index.php/sie-modul/128-sie-modul/304-secim-sistemleri.html (Erişim: 20 Mayıs 2014).

bazında olabilir. Ülkemizde 1983 yılından beridir ülke barajı uygulanır; bu baraj sisteminde partilerden o ülke barajının üstünde oy alması beklenmektedir. Seçim çevresinde barajında ise partilerin bir çevreden vekil çıkarması için o bölgenin çevre barajını geçmeleri beklenir. Çevre barajı sistemi 1987 ve 1991 yıllarında ülkemizde uygulanmıştır. Lijphart (1994) ve Taagepera ve Shugart'ın (1989) tanımlarına bakıldığında, çevre büyüklüğü de bir baraj işlevi görebilir. Bu işlev etkin baraj olarak adlandırılmakta ve yasal olmasa dahi partilerin o bölgelerden milletvekili çıkarması için alması beklenen minimum oy miktarı olarak tanımlanmaktadır.[41]

Seçim barajları birçok ülkede uygulanmaktadır. Bunun yanı sıra, baraj uygulanmayan ülkeler de bulunur. Barajlar, demokratik açıdan çok eleştirilmektedir zira mecliste temsil sorununa yol açmaktadır. İngiltere, Fransa, Beyaz Rusya, Portekiz ve İsviçre'de seçim barajı uygulanmamaktadır. Öte yandan Türkiye de uygulanan %10'luk seçim barajının yüksekliği de tartışılan bir durumdur.

Aşağıdaki tabloda, seçim barajı olan ülkeler baraj oranlarıyla birlikte verilmektedir.

[41] Rein Taagepera , M. S. Shugart, (1989), Seats Votes: The Effects and Determinants of Electoral Systems, (Yale University Press), s.36.

Tablo1: Seçim Barajı Uygulayan Ülkeler ve Yüzdelik Baraj Oranları[42]

Hollanda	0,6
Kıbrıs Rum Kesimi	1,79
Danimarka	2
İsrail	2
Filipinler	2
Arnavutluk	3
Arjantin	3
Yunanistan	3
Macaristan	3
Karadağ	3
San Marino	3,5
Avusturya	4
Bulgaristan	4
İtalya	4
Norveç	4
İsveç	4
Slovenya	4
Belçika	5
Hırvatistan	5
Kuzey Kıbrıs	5
Estonya	5
Almanya	5
Gürcistan	5
İzlanda	5
Romanya	5
Slovakya	5
Ukrayna	5
Rusya	7

[42] Tarihi 212.04.Bilgi Ufku, "Dünya Ülkeleri Seçim Barajları",http://www.bilgiufku.com/dunya-ulkeleri-secim-barajlari.html. (Erişim 2013).

Liechtenstein	8
Türkiye	10

1.5. Temsiliyet ve İstikrar Kavramı

Demokrasilerin vazgeçilmez unsuru olan seçimler, vatandaşların kendilerini ifade etmeleri için en uygun araçtır. Siyasi partiler, vatandaşların taleplerini iktidara taşımaya yarayan araçlardır. Toplumlar, farklı görüş, köken, bakış açısına sahip bireylerden meydana gelmektedir. Bu farklılıklar nedeniyle, toplumdaki beklentiler de bireyler ve gruplar arası farklılık göstermektedir. Modern demokrasilerde hemen her görüşün temsil edilmesi ön plandadır. Siyasetçilerin bu farklılıklardan doğan farklı talepleri dikkate almaları gerekir. Burada, seçimlerin de farklı siyasal beklentileri mecliste yansıtması gerekmektedir. Seçimler sonucunda meydana gelen meclis, farklı grupların temsilcileri tarafından ileri sürülen farklı siyasi tercihlerin tartışılabildiği bir ortam olsun ve bu farklı fikirlerden biri, hükümet tarafından siyasete dönüştürülsün. Bu kapsamda, bir seçim sisteminde bulunması gereken en önemli özelliklerden biri, farklı grupların mecliste temsil edilebilmesidir. Bu özellik, "temsiliyet" olarak adlandırılmaktadır ve amacı, toplumsal yapının mümkün olduğunca yansıtılmasıdır.[43]

İstikrar kavramı ise, adından da anlaşılacağı üzere, dengeli iktidardır. Vatandaşlar siyasi sistemlerden öncelikle kendi siyasi tercihlerinin yansıtılmasını bekler. Bunun sonucunda da, istikrarlı bir iktidarı istikrarsız olanına tercih edecekleri sonucu çıkar. Birbirini izleyen hükümet krizleri vatandaşlar ve seçim sistemleri üzerinde negatif etkisi vardır. Ülkemizde 1980 öncesi seçimlerde istikrarsızlığın negatif etkileri görülmektedir. Bunun sonucu olarak da seçmenler siyasi tercihlerinin yansıtılmasından ziyade, en azından istikrarlı yönetebilecek partilere yönelmiştir.[44]

[43] Erdoğan, a.g.e., s.5.

[44] Erdoğan, a.g.e., s.6.

Seçim sistemlerinin değerlendirilmesinde hem temsiliyet hem de istikrar önemli kavramlardır.

BÖLÜM II

TÜRKİYE’DE SEÇİMLERİN TARİHÇESİ

2.1. Osmanlı Döneminde Seçimler

Ülkemizde seçimlerle ilgili kavramlar, 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren gündeme gelmiştir. Avrupa’da seçimlerle ilgili kavramlar 14. ve 15.yüzyıllardan bu yana tartışılırken, Osmanlı Devletinde bu kavramların daha geç gündeme gelmesinin temel sebebi, Osmanlı Devletinin toplum düzeninden kaynaklamaktadır. Avrupa’da halklar genel oy hakkını elde etmişken Osmanlı çağının çok gerisinde kalmıştı.[45]

Osmanlı uzun yıllar boyunca mutlakiyetçi bir monarşi sistemi ile yönetilmişti; düşünce hayatında ise en başından beridir batıdan bir kopukluk söz konusu idi.[46] Tanzimat’la birlikte siyasal reformların gündeme gelmesi, dünyada halklar seçme ve seçilme özgürlüklerini elde ederken Osmanlı halkının daha fazla sessiz kalamayacağını göstermektedir. Değişen dünyadaki varlığını sürdürebilmek için Osmanlı önce orduda düzenlemelere gitmiş, ardından yönetim sistemine el atmaya karar vermiştir.[47] Ancak bu süreçte tek değişen yönetim değildir; halk da değişmektedir ve Osmanlı yöneticiler artık halkın isteklerini dikkate alan bir yönetim kurmaları gerektiğini anlamıştırlar.[48] Böylece Tanzimat’la birlikte siyasal reformlar hayata geçirilmeye başlanmıştır.

---

[45] Sonnur Bakır, (1982). Semra Küçükoğlu, Sevgi Pehlivan, Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Uygulamalar, TBMM Basımevi, Ankara, s.67.

[46] Mümtaz Soysal, (1969). Anayasaya Giriş, Sevinç Matbaası: Ankara, s.40.

[47] Ülkü Varlık, Banu Ören, (2001). Seçim sistemleri ve Türkiye’de seçimler, Der Yayınevi, İstanbul, s.58.

[48] Mehmet Alkan, (1999). “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Seçimlerin Kısa Tarihi”, Görüş, TÜSİAD Yayın Organı, Sayı: 39, s.48.

Siyasi kurumsallaşmanın başlangıcı olan Tanzimat, hem döneminin hem de sonrasının yeniden yapılandırılmasında bir dönüm noktası niteliği taşıdığı için önemlidir.[49] Fakat bu batılılaşma veya çağdaşlaşma diyebileceğimiz ve devletin kendisi sınırlamaya yöneldiği süreç, ülkemize, batılılarda o sıralarda gündemde olan demokratik seçimler mevzusunu tam olarak getirememiştir.[50] 23 Aralık 1876 tarihinde meşruti bir yönetime geçişin ilk adımı atılmıştır. Bu adım, parlamenter monarşiye yani meşrutiyete dayanan ilk anayasanın yürürlüğe girmesi ile olmuştur.[51]

Bu anayasa, yasama yetkisini iki meclisten oluşan bir parlamentoya Meclis-i Umumi'ye ve yürütme yetkisini başlarında padişahın bulunduğu bir bakanlar kuruluna Heyet-i Vükela'ya ve yargı yetkisini de bağımsız mahkemelere veriyordu.[52] Meclis-i Umumi'de iki ayrı meclis bulunmaktaydı; biri Mebusan, bir diğeri de Ayan meclisi idi; Mebusan Meclisindeki vekiller seçimle, ayan meclisindekiler ise padişah tarafından atanarak görev başında geliyordu.

İlk seçimler, 1877 yılında yapılmıştır. Kanun-i Esasi'nin koyduğu kurallar olmasına karşın, bu seçimde önceden Meclis-i Vükela'dan çıkartılan Talimat-ı Muvakkate yani Geçici Yönetmelik (28 Ekim 1876) ilk seçimler için geçerli olmak üzere uygulanmıştır. Bir başka husus da, 1 Ocak 1877 tarihli hükümet bildirisi olan beyannamedir. Bu beyanname, İstanbul ve çevresi için geçerliydi. Kısaca, seçim mevzuatı; öncelikle Kanun-i Esasi, ve Talimat-ı Muvakkate, Beyanname ve seçilecek olan mebusların illere göre dağılımını gösteren cetvelden oluşmaktadır.[53]

---

[49] R. Bahar Üste, (1999). Türkiye'de Seçim Sistemi Arayışları, Bir Alternatif Model, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, s.111.

[50] Şirin Tekeli, (1983). "Cumhuriyet Döneminde Seçimler", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, s.1800.

[51] Muzaffer Sencer, (1992). Türklerin Yönetim Yapısı, Alan Yayıncılık, İstanbul, s.83.

[52] Vakur Versan, (1990). Kamu Yönetimi, Siyasi ve İdari Teşkilat, Der Yayınları, İstanbul, s.156.

[53] Varlık ve Ören, a.g.e., s.59.

1876 Anayasasında Meclis-i Mebusan seçimleri hakkında esasları şu şekilde sıralamak mümkündür[54]

- Her elli bin Osmanlı vatandaşı erkeğin bir milletvekili seçme hakkı vardır,

- Seçimler her dört yılda, gizli oy yöntemi olarak, tekrar edilecektir,

- Milletvekili seçilmek için bir takım koşullar getirilmektedir,

- Osmanlı vatandaşı olmak,

- 30 yaşını bitirmek,

- Türkçe bilmek,

- Devlet memuru vasfı taşımamak,

- Yabancı bir devletin hizmetinde olmamak,

- Eğer iflas etmiş ise itibarın yeniden kazanılmış olması,

- Kısıtlanma kararı varsa, bunun kaldırılmış olması,

- Yabancı devlet vatandaşlığı iddiası bulunmaması,

- Medeni haklardan mahrum olacak bir durumda olmamak,

- Seçildiği yörenin halkından olmak.

Madde 66.'da ise, seçimlerle ilgili kuralların sonradan bir yasa ile düzenleneceği belirtilmektedir.

İlk seçimlerin bu maddelere değil de, Talimat-ı Muvakkate'ye dayanılarak yapıldığı dikkate alınırsa, bu belgedeki maddelere de değinmek gerekmektedir;[55]

---

[54] Bakır, vd., a.g.e., s.70.

[55] Servet Armağan, (1968). "Türkiye'de Parlamento Seçimleri", İ.Ü. Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt: 33, Sayı: 3-4, s.51.

Bu talimat sadece ilk içtima devresinde uygulamaya konacaktır. Bu belge, seçimlerin, her defa değil bu seneye mahsus olduğunu bildirmektedir. Tespit edilen asgari mebus sayısı 130 kişidir. Bunun 80 tanesi Müslim, 50 tanesi ise Gayrimüslim olacaktır.

Seçilebilmek için aranan şartlar;

- Her hali ile emin ve itimada layık olmak

- 25 yaşını doldurmuş olmak

- Türkçe bilmek

- Cinayet veya siyasi suçlardan mahkûm olmamak

- Ülke topraklarında bir miktar da olsa emlak sahibi olmak

- Osmanlı vatandaşı olmak

- Memur olmamak seçilmek için memuriyeti bırakmak lazımdır

İstanbul ve dışındaki yerlerde mebus seçimi, doğrudan seçmenler tarafından değil, il, liva ve kazalardaki idare meclislerince yapılacaktır. Bu meclis üyeleri zamanında bulundukları mevkiye seçimle geldiği sayıldığı için, ikinci seçmen rolünü oynayabilecekleri kabul edilmiştir.

Seçim mevzuatının bir diğer halkası olan Beyanname'de ise, İstanbul ve çevresi için seçim koşulları belirlenmekteydi;[56]

İstanbul vilayeti için 5 tanesi Müslüman 5 tanesi Gayrimüslim olmak üzere 10 tane mebus seçilecektir. İstanbul yirmi daireye ayrılmaktadır.

Mahalle muhtarlarının, seçmen isimlerinin yazılacağı bir belge düzenlemeleri gerekmektedir. Bu belgeye girebilmenin şartı da en az 1 yıldır İstanbul'da oturuyor olmaktır.

---

[56] Armağan, a.g.e., s.53.

Oy verme süresi beş gün olacaktır. Seçim sistemi açısından değerlendirecek olursak, tüm bu esaslara göre gerçekleştirilen seçimi şu şekilde yorumlamak mümkündür

i) Kanun-i Esasi'de seçimlerin tek dereceli mi iki dereceli mi olacağı açıkça belirtilmemektedir. Seçmenlerin seçeceği mebuslardan bahseden 72. Maddede ise birinci seçmen ikinci seçmen ayrımı yapılmadığından, seçimlerin tek dereceli seçimlere daha yakın olduğunu söylemek mümkündür. Talimat 'ta ise iki dereceli usul benimsenmektedir. Bu durum karışıklık yarattığı için kesin bir yargıya varmak zordur.[57]

ii) Basit çoğunluk yönteminin uygulandığı seçimlerde en çok oyu alan kişiler seçilmiştir.

iii) Seçimler genel oya dayanmamaktadır, sınırlı oy esası geçerlidir. Kanun-i Esasi, o dönemdeki pek çok anayasa gibi oy hakkını sadece erkeklere vermektedir. Bunun yanı sıra, servete ve vergiye dayalı sınırlandırmalar da görülmektedir. 1870 tarihli Vilayet Nizamnamesinde, taşrada zamanında yapılan idare meclisi seçimlerinde oy kullanmak için devlete doğrudan belirli bir miktarda vergi ödeme koşulu aranmaktaydı. Aynı şekilde İstanbul ve çevresinde seçmen olmak için emlak aranıyordu. Bu durumda, nüfusun çoğunluğunu oluşturan köylü ve yoksul kesimin ve kadınların seçimlere katılamadığı yorumu çıkarılır. Siyasi katılım devletin varlıklı vatandaşlarının ve erkeklerinin katılabileceği şekilde sınırlandırılmaktaydı.[58]

Talimat-ı Muvakkate ve Beyannameye dayalı olarak gerçekleştirilen ilk seçimlerin sonucunda ilk Osmanlı Parlamentosunda 69 Müslim ve 46 Gayrimüslim olmak üzere 115 mebus ve 26 tane de ayan üye bulunuyordu.[59] Bu parlamento 19 Mart 1877 tarihinde Padişahın konuşmasıyla açılmıştır. Bu konuşmadaki ilgi çekici nokta, Abdülhamit'in uygarlıkla demokrasi arasında kurduğu bağa yönelik

[57] Armağan, a.g.e., s.55.

[58] Tanör, a.g.e., s.117.

[59] Versan, a.g.e., s.23.

söylemleridir. Uygar devletlerdeki ayırt edici özelliklerin, demokratik seçimlere ve yasaların herkesin görüşleri dikkate alınarak uygulanmasına dayandıran Abdülhamit, "Binaenaleyh, bizce dahi esbab-ı terakkinin (ilerleme nedenlerinin) o yolda aranılmasını ve kavanin-i memleketin (ülke yasalarının) arayı umumiyette (genel oya) istinadını elzem gördüm ve Kanun-i Esasi'yi ilan eyledim".[60]

Meclis, 28 Haziran 1877 tarihinde I. Abdülhamit'in dağıtmasından önce görevine sadece üç ay kadar devam edebilmiştir. Bu sırada "İntihab-ı Mebusan" Kanununu kabul etmiştir ancak uygulamaya geçirmek için yeterli süreyi bulamamıştır. 1877 ikinci seçimleri ise, birinci meclisin dağılmasından hemen sonra hazırlanmaya başlanan seçimlerdir. Kasım ayında yine Talimat-ı Muvakkate ve Beyanname çerçevesinde gerçekleştirilen seçimler ilk seçimlerden farklı sayılmaz. İkinci meclis, 14 Aralık 1877 tarihinde göreve başlamıştır. Padişah bu meclisteki eleştirel ve denetlemeye yönelik tutumda memnun olmamış ve yenilgiye doğru giden Osmanlı – Rus savaşının da etkisini dikkate alarak 14 Şubat 1878 tarihinde meclisi tatile sokmuştur. Bu tatilden sonra Meclis-i Umumi bir daha göreve çağrılmamıştır. Bu durumda da Kanun-i Esasi fiilen etkisiz hale gelmiştir. Bundan sonra da Osmanlı'da bir istibdat dönemi başlamıştır.[61]

İkinci meşrutiyet dönemindeki seçimlerde ise, ilk seçim 1908 yılında yapılmıştır. Meclisin tatilinin veya kapatılmasının üzerinden otuz sene geçtikten sonra 23 Temmuz 1908 tarihinde Kanun-i Esasi yürürlüğe konmuştur. Meclis-i Mebusan yeniden göreve çağrılmış, böylece ikinci meşrutiyet dönemi başlamıştır. Birinci meşrutiyetin daha ikinci yılında hazırlanmış olan ancak padişahın onayından geçemeyen seçim kanunu taslağı, otuz yıldan fazla bir süre sonra onaylanmış ve 3 Ağustos 1908 tarihinde uygulamaya konmuştur. İkinci meşrutiyetin ilk seçimleri de bu yasa ve nasıl uygulanacağını anlatan bir talimat doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Bu seçimlerin yasal dayanağı sayılan İntihab-ı Mebusan Kanunu,

---

[60] A. Şeref Gözübüyük, (1997). Anayasa Hukuku, Turhan Yayınları, Ankara, s.43.

[61] Gözübüyük, a.g.e., s.104.

ülkemizde bazı değişikliklerle birlikte 1942 seçimlerine kadar tüm seçimlerde uygulanmıştır.[62] Bu kanunun temel hükümlerini şu şekilde özetlemek mümkündür;

a) Seçimde her sancak bir seçim bölgesi, her kaza da bir seçim şubesi temel alınarak gerçekleştirilecektir.

b) Her elli bin erkek vatandaşın bir mebus seçmesi söz konusudur

c) Ancak sancaklarda bu nüfus elli binin altında da olsa her sancak bir mebus çıkartacaktır, 75 bine kadar yine bir mebus, 125 bine kadar iki, 175 bine kadar üç, 320 bine kadar dört milletvekili seçebilecek, bundan fazla nüfuslar içinse bu oran esas alınarak artırılacaktır.

d) Her kazada seçmen nüfusunu gösteren defter düzenlenecektir. Belediye başkanları, İdare meclis üyeleri ve muhtarlar bu defterlerden sorumlu olacaktır.

e) Seçimler iki dereceli yöntemle uygulanacaktır. İki aşamada da seçmenlerin 25 yaşını doldurmuş olması şartı aranacaktır.

f) Defterde kayıtlı olan her 500 birinci seçmen, bir ikinci seçmeni belirleyecektir (21. Madde), eğer kazada beş yüzden fazla birinci seçmen bulunuyorsa, 750-1250 seçmen iki, 1250-2250'ye kadar dört ikinci seçmeni seçecektir.

g) Oy sayımının ardından en çok oyu alanlar ikinci derece seçmen olarak seçilmiş olurlar. Bu ikinci seçmenler sancaktan kaç tane seçmen çıkacaksa o sayıda ismi yazacak ve oy kullanacaktırlar. İkinci seçmenler içinden en çok oyu alanlar mebus seçilmiş olurlar.

Türkiye'nin seçim tarihindeki en önemli dönüm noktası, Cumhuriyet'in ilan edilmesi sayılabilir. Zira Cumhuriyetin ilanından sonraki seçimlerde, pek çok

---

[62] Tuncer Karamustafaoğlu, (1970). Seçme Halkının Demokratik İlkeleri, Sevinç Matbaası, Ankara, s.106.

yeniliğe gidilmiş, seçmen sayısı ve kapsamı artırılmış ve meclisin yapısında da değişiklikler olmuştur. Sonraki bölümlerde, Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye'deki seçim sisteminin nasıl gelişip şekillendiğini ve 2011 seçimlerine kadar olan süreci ele alarak inceleyeceğiz.

2.2. 1923-1946 Dönemi Seçimleri

1923 seçimlerinde temel olarak İntihab-ı Mebusan Kanunu uygulanmaktadır. Fakat bu kanun, 3 Nisan 1923 tarihinde 320 sayılı yasayla bazı değişikliklere uğramıştır. Bu değişiklik sonucunda, her 20.000 erkek vatandaş bir milletvekili seçebilmektedir (1. Madde). Ayrıca, 18 yaşını dolduran her erkeğin seçme hakkı vardır (2. Madde). Öğretmenler dışındaki memurların milletvekilliğine aday olması için öncelikle memurluktan istifası lazımdır. Ordu mensuplarının da milletvekili seçilmesi engellenmektedir (3. Madde). Ayrıca vergi koşulu kaldırılmıştır (4. Madde).

1923 seçimlerindeki en önemli grup Halk Fırkasıdır. Haziran ve temmuz ayları arasında yapılan seçimleri birkaç bağımsız aday dışında ağırlıklı olarak Cemiyet kazanmıştır ve ikinci grup tasfiye edilerek tek parti yönetimine doğru ilk adım atılmıştır.[63]

Bir sonraki seçimler ise 1927 yılında gerçekleştirilmiştir. İlk seçimden sonra Meclis Türkiye tarihindeki en önemli gelişmeye imza atarak, 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet'i ilan etmiştir. Bu meclisin seçimlerle ilgili olarak attığı önemli adımlar da bulunmaktadır; 1924 tarihli Anayasa, İntihab-ı Mebusan Kanununda değişiklikler yapan 1079 sayılı 16 Haziran 1927 tarihli ve 1112 sayılı ve 21 Haziran 1927 tarihli yasalardır; ordu mensuplarının milletvekili seçilmeleri konusundaki 385 sayılı yasa da bunlardandır. 1924 anayasasına göre yasama organı Türkiye Büyük Millet

[63] Varlık ve Ören, a.g.e., s.76.

Meclisi'dir. Bu anayasa yapılırken, seçim sistemiyle ilişkili tercih hakkı kanun koyucuya bırakılmak istenmiştir.[64]

31 Ağustos 1927 tarihli seçimlerde, Cumhuriyet Halk fırkası adaylarını gösteren bir tebliği halka sunmuştur. Bu tebliğde yer alan listedeki adaylar, seçmenlere sunulmuş ve seçmenlerin bu adaylardan tercih yapmaları istenmiştir. Başka rakibinin olmadığı bu seçimleri Cumhuriyet Halk Fırkası kazanmıştır.

1931 yılında bir seçim daha gerçekleştirilmiş ve yine CHF kazanmıştır. 1935 seçimleri ise, bazı açılardan değinilmesi gereken bir sonraki seçim dönemidir. 1931 yılında belediye yasasında değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklik ile kadınlara yerel seçimlere katılma hakkı sunulmuştur. 1934 yılında ise anayasanın 10. Ve 11.maddelerine, "22 yaşını bitiren *kadın erkek her Türk* mebus seçme ve 30 yaşını bitiren *kadın erkek her Türk* mebus seçilme hakkına sahiptir" hükümleri eklenerek, kadınların da vatandaşlık sıfatlarını sağlamıştır.[65]

1946 seçimleri ise, çok partili dönem seçimleri olduğu için önem taşır. İkinci Dünya Savaşının arından tüm dünyada gerek ekonomik gerekse de politik değişimler yaşanmaktaydı. Türkiye de elbette bu durumdan etkilenmiştir. 1945 yılında Birleşmiş Milletlere kurucu üye olan Türkiye, demokratik değişikliklerin gerekliliğinin daha da farkında varmıştır.[66]

7 Ocak 1946 tarihinde CHP'den ayrılan bazı milletvekilleri, Celal Bayar'ın önderliğinde Demokrat Partiyi kurmuşlardır. DP bazı yasalarda değişiklik için hükümeti zorlamaya başlamış ve bu sırada da halk içinde büyük destek görmeye ve kalabalıkları etrafında toplamaya başlamıştır. Fakat meclisin çoğunluğunda CHP hâkimdi ve bu acemi muhalifi gafil avlamak adına 1947 tarihli seçimleri acil bir kararla bir yıl önceye almıştır. Örgütlenme bakımından henüz hazır olmayan DP bu

---

[64] Oya Araslı, (1972). Adaylık Kavramı ve Türkiye'de Milletvekili Adaylığı, Sevinç Matbaası, Ankara, s.257.

[65] Varlık ve Ören, a.g.e., s.78.

[66] Mete Tunçay, (1983). "Siyasal Gelişmenin Evreleri", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 7, İletişim Yayınları, İstanbul, s.2023.

erken seçimlere itiraz etse dahi, halka resmi olarak takdimlerinin önemli olduğunu düşünerek seçimlere katılmıştır.[67]

21 Temmuz 1946 tarihli seçimlere CHP, DP, Millî Kalkınma Partisi ve bağımsız adaylar katılmıştır. Ancak 1946 tarihli Milletvekili Seçimi Kanunundaki yetersizlikler ve bazı yolsuzluklar nedeniyle çok tartışılan bir seçim olmuştur.[68] Bu seçimlerde DP, toplumda destek kazanmış ve 465 milletvekilliği için 273 aday göstermiştir. Ancak yalnızca 62 temsilcilik kazanabilmiştir. Bu da, seçimlerin yeterince dürüst bir şekilde yapılmadığı yönünde tartışmalara neden olmuştur. İktidar partisi bu iddiaların asılsız olduğunu belirterek herhangi bir değişiklik yapmamıştır. Bu durum da, bu iddiaların uzun süre gündemde kalmasına ve gerçekliğinin inanılmasına sebep olmuştur.[69] Demokrat parti bu seçimlerde yapıldığına inandığı haksızlığı protesto etmek için 1950 seçimlerine kadar hiçbir ara ve mahalli seçime katılmamıştır. Ayrıca, 1947 yılındaki ilk büyük kongresinde DP, dört maddeden oluşan "Hürriyet Misakı" adlı belgeyi yayınlamış ve 1947 yılında da "Milli Teminat Andı"nı yayınlayarak, seçimleri dürüst bir şekilde yapmayan siyasetçilerin, milletin düşmanlığını kazanacağı şeklinde gözdağı vermiştir. "Hürriyet Misakı"nın maddeleri şu şekildedir;

i) Yasalarımızdaki anayasaya aykırı ve anti-demokratik hükümlerin tasfiye edilmesi,

ii) Yeni, demokratik ve tamamen güvencesi olan bir seçim yasasının getirilmesi,

iii) Parti başkanlığı ve cumhurbaşkanlığı görevlerinin ayrılması,

iv) Tarafsız bir yönetim anlayışının benimsenmesi.

---

[67]Tevfik Çavdar, (1982). "Siyasal Gelişmenin Evreleri", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, s.2065.

[68] Çavdar, a.g.e., s.2065.

[69] Cemal Aygen, (1962). "Memleketimizde Seçimler ve Neticeleri", A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt:17, s.204.

Ayrıca, Milli Teminat Andının hükümete yakın çevrelerce "Milli Husumet Andı" şeklinde yorumlanması, bir gerilim yaratmıştır.[70] Bu seçimlerde, 5 Haziran 1946 tarihli 4918 sayılı "Milletvekili Seçim Kanunu" uygulanmıştır. 4320 sayılı seçimleri ilgilendiren kanun, çok partili düzene geçilirken zaten yürürlükten kaldırılmıştır. Bu 4918 sayılı yasa ile iki dereceli seçim sisteminin yerine tek dereceli seçim sistemi getirilmiştir. Bu yenilik dışında aslında bu yasa da 1942 tarihli yasayla aynıdır. Bu yasada radikal değişikliklere gidilmemiştir. Bu yasada, seçmenlerin aracı olmadan doğrudan kendilerinin temsilcilerini seçmesi anlamına gelen tek dereceli sistem gelmiştir. Ayrıca, 33. Madde ile aday olmak için bir parti listesinde bulunma zorunluluğu kaldırılmıştır. Bunlar demokratikleşme adına atılan önemli adımlardır.[71]

Bu seçimlerden sonra, 1950 seçimlerine kadar alınan yolda muhalefet ve iktidar arasındaki çelişki giderek bir açmaza girmiştir. 1946 seçimlerinin ardından parlamenter muhalefet, toplumsal muhalefetten güç alarak demokratikleşme yolundaki istekleri giderek artmış ve CHP de tek partili dönemdeki ilkelerini ve alışkanlıklarını değiştirmek durumunda kalmıştır. CHP, muhalefetle arasını iyi tutmak adına bir takım tavizler vermiştir. Bu tavizler nedeniyle de Demokrat Partinin "bayat" muhalif düşüncelerinin doğrultusunda bazı adımlar atmaya başlamıştır.[72]

Demokrat Parti bu seçimlerin ardından tüm gayretiyle yeni bir seçim yasası çıkartmak için çalışmıştır. DP, seçim sisteminde dürüstlüğü ve şeffaflığı artıracak değişikliklere ihtiyaç olduğunu ve bunun da demokrasinin gelişmesi için son derece gerekli olduğunu ileri sürmektedir. Seçim sisteminde özellikle 1950 seçimlerine kadar en önemli husus, seçimlerin emniyetiydi. Bu doğrultuda 1950 ve özellikle 1954 seçimlerinden sonra gündeme gelen seçim yöntemi ve seçim çevreleri gibi konular henüz gündeme gelememiştir.[73]

---

[70] Bülent Tanör, (1996). Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980), Alfa Yayınları, İstanbul, s.260.

[71] Varlık ve Ören, a.g.e., s.86.

[72] Çavdar, a.g.e., s.2025.

[73] Haluk Ülman, (1957). "Seçim Sistemimiz ve Başlıca Siyasi Partilerimiz", A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 22, s.45.

Seçim sistemi konusunda muhalefet ve iktidar arasındaki tartışma, 1948 yılının ortalarında boşalan milletvekili koltuklarının ara bir seçimle doldurulması konusu konuşulduğunda alevlenmiştir. Basının da desteğini alan muhalefet, 21 Temmuz 1946 seçimini antidemokratik olarak yansıtmış ve halkın da desteğini kazanmıştır. Bunun sonucunda, 1948 yılındaki ara seçimlerden sonra başa gelen Günaltay hükümeti yeni bir seçim kanunu hazırlamıştır.[74]

1950 senesinde seçimler konusunda yeni gelişmelerle birlikte yeni seçimler yapılmıştır. Bir sonraki başlıkta, 1950 ve 2011 yılları arasındaki seçimler detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.

2.3.1950-2011 Dönemi Seçimleri

16 Şubat 1950 tarihli 5545 sayılı yasa tasarısı, uzman bir kadro ile hazırlanmıştır. Bu tasarıyı hazırlayan bilim kurulu, seçim sistemi üzerinde çok durmamıştır. Zaten bu tasarıdaki esas amaç da seçimlerdeki serbestlik ve dürüstlük konularını geliştirmek ve iyileştirmektir. Bu nedenle, “gizli oy – açık sayım” ve “yargıç denetimi” ilkeleri gerçekleştirilmek üzere bu tasarı hazırlanmıştır. Bu tasarıdaki temel ilkeler şu şekildedir;

- Seçim hükümetlerin değil halkın ve siyasi partilerin işidir. Bugüne kadar hep şikâyet konusu olan idare amir ve memurlar seçim sisteminin dışında bırakılacaktır.

- Yargıçlar, seçimlerdeki denetim ve gözetim işlerini ve seçim anlaşmazlıklarının çabuk bir şekilde çözülmesi görevini üstleneceklerdir.

- Seçmen kütükleri ve listeleri, denetimlerinin halk ve yargıçlar tarafından en kolay şekilde yapılacağı şekilde düzenlenecektir.

- Seçim işlemleri, seçmenler tarafından rahatlıkla kontrol edilebilecek yer ve yöntemde olacak şekilde düzenlenecektir.

---

[74] Ülman, a.g.e., s.48.

- Seçimler hususunda açıklık ve halkın şikâyet ve itiraflarını kolaylıkla ifade edebilme imkânları getirilmiştir.

- Seçimlerle alakalı olumsuz eylemler ve yasaya aykırı hareketler suç sayılmıştır.[75]

Bu ilkeler, seçim güvenliğini sağlamaya yönelik adımlardır. Ayrıca, orantılı temsil sistemi konusu da gündeme gelmiştir.

16 Şubat 1950 tarihinde kabul edilen yasa uyarınca, milletvekili seçimi tek dereceli olacaktır ve çoğunluk yöntemi doğrultusunda genel, eşit ve gizli oyla yapılacaktır. Oylarımı sayımı da açık yapılacaktır (Madde 1). Bu yasa ile sadece yöntem değişikliği yapılmış, seçilme şartlarına yönelik bir farklılık yapılmamıştır.

Bu seçim yasası, muhalefet ve iktidar arasında bir anlaşmayı yansıtmaktadır. Bu sayede, 1950 seçimleri, Türk seçim tarihindeki ilk demokratik ve yarışmacı ve dürüst seçim olarak görülmektedir. Bu yasaya uygun olarak yapılan 14 Mayıs 1950 seçimlerinde katılım oranı çok yüksek olmuştur ve DP bu seçimlerden oyların büyük çoğunluğunu alarak meclisteki temsil gücünü artırmıştır. Bu seçimlerde halk serbest bir şekilde ve iradesiyle yönetimi değiştirmiştir. Bu seçimle birlikte tek partili sistemden çok partili sisteme geçiş süreci de tamamlanmıştır. Bu büyük dönüşüm, “kansız ihtilal” veya “genel oy devrimi” olarak adlandırılmaktadır; böylece dünya tarihinde ilk kez, serbest seçim yoluyla otokratik bir rejim son bulmuştur.[76]

Seçim kanunundaki değişikliklerin seçimlere yansımalarını daha açık olarak görmek için, seçim sonuçlarına sayısal olarak da bakmak gerekmektedir.

[75] Varlık ve Ören, a.g.e., s.87 – 88.
[76] Varlık ve Ören, a.g.e., s.89.

Tablo 2: 1950 Türkiye Genel Seçim Sonuçları[77]

Parti	**Genel başkanı**	**Oy**	**%**	**Sandalye**	**+/-**
Demokrat Parti	Celâl Bayar	4.241.393	52,67	415	+344
Cumhuriyet Halk Partisi	İsmet İnönü	3.176.561	39,45	69	-326
Bağımsızlar	—	383.282	4,76	3	+3
Millet Partisi	Yusuf Hikmet Bayur	250.414	3,11	1	—
Toplam		8.051.650	100,00	487	+22

Cumhuriyet Halk Partisi, 1954 seçimlerine kadar yalnızca çoğunluk yönteminin faydaları üzerinde durmuştur. 14 Mayıs 1950 seçimlerinde CHP, oyların %40'ını alarak mecliste ufak bir milletvekili sayısıyla temsil edilmeye başlamıştır. Bu durum partinin bu yöntemin zararları üzerinde de durmak gerektiğini anlamasına ve 1950 – 1954 seçimleri arasında geçen sürede yeni bir seçim yöntemi aramıştır. Bu yöntemle, seçim sonuçlarını partilerin aldığı oy sayısına yaklaştırmayı ve farklı görüşlerin de mecliste temsil edilebilmesi olanağını getirmeye çalışmışlardır.[78]Bu seçim sonuçlarından sonra İsmet İnönü Cumhurbaşkanlığından ayrılmış yerine Celal Bayar göreve gelmiştir. Bu değişiklikten sonra Adnan Menderes de başbakan olarak görevi devralmıştır. Demokrat Partinin bu dönemdeki en büyük icraatları ekonomi alanında denk bütçe uygulamasından vazgeçip, para politikasını değiştirerek milli geliri %15 arttırmasıdır. Bunun yanında sanayileşme konusunda da önemli icraatları olmuştur. Demokrat Parti iktidarı 1954 de seçime girerek yine birinci parti olarak seçimi kazandı.

[77] TBMM Ad Defterleri, 2012.
[78] Ülman, a.g.e., s.57.

Tablo 3: 1954 Türkiye Genel Seçim Sonuçları[79]

Parti	**Genel başkanı**	**Oy**	**%**	**Sandalye**	**+/-**
Demokrat Parti	Adnan Menderes	5.151.550	57,61	502	+87
Cumhuriyet Halk Partisi	İsmet İnönü	3.161.696	35.36	31	-38
Cumhuriyetçi Millet Partisi	Osman Bölükbaşı	434.085	4.85	5	Yeni
Toplam		9.095.617	100,00	538	

1954 seçimlerinden 1957 seçimlerine kadar geçen süreç, Türk siyaset tarihinde seçimler açısından önemli bir dönemdir. 1954'ten sonra ortaya çıkan enflasyon ve Kıbrıs meselesi gibi meseleler; 6-7 Eylül 1955 tarihlerinde İstanbul ve İzmir'de gösterilerin yapılmasına yol açmıştır.[80] DP'den ayrılıp Hürriyet partisini kuran ve ispat hakkı isteyen vekiller de ayrı bir problem teşkil ediyordu; ekonomik sorunlar arttıkça haliyle halktan gelen tepkiler de artmaktaydı, aynı zamanda muhalefetten gelen eleştiriler de aynı doğrultuda yükseliyordu. Tüm bunları engellemek ve bastırmak isteyen iktidar ise gücünü basına yöneltti ve basın kanununu gündeme getirdi. Bu kanunda tanımlanan "ispat hakkı" maddesi büyük tartışmalara neden olmuş, nihayetinde de DP'nin içinden muhalif bir grubun ayrılarak HP'yi kurmaları ile sonuçlanmıştır. İspat hakkı konusundaki tartışmalar, ekonominin sıkıntılı olduğu bir süreç olan özellikle 1954 sonrasında muhalefetin en sık gündeme getirdiği konu olmuştur.[81]

Tüm bu yaşanan olaylar, üç muhalefet partisinin (CHP, Hür Parti ve CMP), 1957 sonbaharında yapılması planlanan seçim öncesinde birleşmesine yol açmıştır. Bu birleşme esnasında ortaya çıkan temel görüşler kısaca şöyledir:[82]

---

[79] TBMM Ad Defterleri, 2012.

[80] Varlık ve Ören, a.g.e., s.92.

[81] Çavdar, a.g.e., s.2069.

[82] Aygen, a.g.e., s.211.

- Her parti, en yüksek oy alabileceği bölgede seçime girmeli ve o bölgede diğer muhalefet partileri tarafından desteklenmelidir,

- Genel seçimlere sadece bir parti girmelidir. Kazanması durumunda da derhal Anayasada değişikliğe giderek seçimlerin nispi temsil esasına dayanarak yapılmasını sağlamalıdır.

Muhalefet partileri seçim sonrasında meclisteki sandalye oranları ve sayıları hakkındaki teknik sorunlarla uğraşırken, iktidar partisi meclisteki çoğunluğundan faydalanarak hazırladığı değişiklikleri uygulamaya koymuş ve bu planlanan güç birliğini engellemiştir.[83]

6428 sayılı kanunda 7 Temmuz 1957 tarihinde değişiklik yapılarak bir adayın aynı çevrede farklı iki partiden aday gösterilmesi yasaklanmıştır. Ayrıca, aynı anda bir parti listesine bağımsız aday olarak girmesi de yasaklanmıştır. Seçmenin karma liste yapma özgürlüğüne de, "kurşun kalem de bir teksir aletidir" açıklamasıyla kısıtlama getirilmiştir. Bundan iki ay kadar sonra ise, 13.09.1957 tarihli 7053 sayılı kanunla, seçimlerden altı ay önce partisinden istifa edenlerin bir başka partiden aday gösterilmesi de iktidar partisi tarafından yasaklanmıştır.[84]

Bu değişikliklerin temel nedeni, DP'nin muhalefetin güç birliğini engellemek istemesi ve kendisinden ayrılıp Hürriyet Partisini kuranların seçimlere katılmasının önüne geçmek istemesidir. Nitekim amaçlarına da ulaşmıştır. Yoksulluk, enflasyon sorunları, yağ, şeker ve tüp kuyrukları gibi sorunlar içerisinde gerçekleştirilen 1957 seçimleri sonucunda CHP oyların %41'ini alarak mecliste 178 tane milletvekili bulundurma hakkını kazanmıştır. DP ise oyların %47'sini alarak mecliste 424 milletvekilliği elde etmiştir. Fakat bu durum DP'nin lehine gözükse de esasında seçim sisteminden faydalanmalarının bir sonucudur ve DP artık halkın çoğunluğunun desteklediği bir parti olmaktan çıkmıştır.[85]

[83] Ünal, 1966, s.74.

[84] Unat, a.g.e., s.74.

[85] Varlık ve Öner, a.g.e., s.93.

Tablo 4: 1957 Türkiye Genel Seçim Sonuçları[86]

Parti	Genel başkanı	Oy	%	Sandalye	+/–
Demokrat Parti	Adnan Menderes	4.372.621	47,87	424	-78
Cumhuriyet Halk Partisi	İsmet İnönü	3.753.136	41,09	178	+147
Cumhuriyetçi Millet Partisi	Osman Bölükbaşı	652.064	7,13	4	-1
Hürriyet Partisi	Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu	350.597	3,83	4	—
Bağımsız		4.994	0.05	0	-3
Toplam		9.133.412	100,00	610	+67

1957 seçimlerinden sonra mecliste muhalif olarak bulunan her üç parti tekrar bir birlik oluşturma kararı aldılar ancak bu süreçte iktidar partisi, Hürriyet Partisi ve Cumhuriyetçi Milliyet Partisini etkisiz bırakmak için meclisin iç tüzüğünde bir değişiklik yaptı. Bu değişiklikle, mecliste 15'ten az sayıda milletvekiliyle temsil edilen partiler, parti grubu oluşturamayacaktı. Bu kararla birlikte muhalefet partileri başka bir oluşuma yöneldi; HP, 1957 seçimleri sonrasındaki bir kongrede, CHP ile güç birliği yapma kararı aldı. CMP ise Köylü Partisiyle birleşti ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ortaya çıktı.[87]

CHP'nin HP ile birleştikten sonra 14 Ocak 1959 tarihli 14. Kurultayında, seçimlerin nispi temsil esasına dayanarak yapılması tekrar gündeme geldi. Bu kurultayda, amaçlarının yer aldığı "İlk hedefler beyannamesi" kabul edilmiştir. CHP bu beyannamede, nispi temsil sisteminin uygunluğunu ve serbest, dil ve dürüst bir seçim için gerekli düzenlemelerin, anayasada dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir.[88]

Bu tarihlerdeki DP ikdidarına karşı olan gerginlik artmış ve üniversite olayları tırmanışa geçmişti. Olaylar 1960 askeri müdahale sonrası bitmiş ve yassı ada süreci başlamıştı. Darbe sonrası kurucu meclis tarafından 24 Mayıs 1961 tarihinde

---

[86] TBMM Ad Defterleri, 2012.

[87] Varlık ve Ören, a.g.e., s.94.

[88] Unat, a.g.e., s.75.

304 sayılı senato seçim kanunu ve 26 Mayıs 1961 tarihinde 306 sayılı milletvekili seçim kanununu kabul etmiştir. Bu seçimde, Cumhuriyet Senatosunda "İstanbul 3, Ankara 2, İzmir 2 senatörlük seçim bölgesi, geri kalan iller tek senatörlük seçim bölgeli, ekseriyet sistemi" ve millet meclisinde ise "her ili bir seçim bölgesi kabul eden barajlı nisbi temsil sistemi" uygulanmıştır.[89]

Kurulan Cumhuriyet senatosu diğer adıyla okumuşlar meclisi 1980 yılına kadar devam etmiştir. Cumhuriyet senatosuna üye olabilmek için 40 yaşını doldurmak, yükseköğrenimi bitirmiş olmak gerekiyordu. Bu senatonun kuruluş amacı millet meclisinin üzerinde daha elit bir yapıyı oluşturmaktı.

Senatonun yapısı:

Birinci gurup üyeler halk tarafından seçilecek (150 kişi)

İkinci gurup üyeler Cumhurbaşkanı tarafından seçilecek (15 kişi)

Üçüncü gurup üyeler ise tabi senatörler milli birlik komitesi başkan ve üyeleri son olarak da eski cumhurbaşkanları.

1961 seçimlerine yeni bir seçim sistemi ile girilmiştir. Bu seçim sistemi de nisbi seçim sistemi hesaplamada da D'Hont tercih edilmiştir. D'Hondt temsiliyet açısından diğer formüller arasında temsiliyet açısından en düşüğüdür. Siyasal istikrarı sağlayabilmek için de bölge barajı konulmuştur.

Aşağıdaki tabloda, 1961 seçim sonuçları görülmektedir:

[89] Saadettin Bilgiç, (1995). Türkiye'de Seçimler ve Seçim Kanunları, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, s.9.

Tablo 5: 1961 Türkiye Genel Seçim Sonuçları[90]

Parti	Genel başkanı	Oy	(%)	Sandalye	+/–
Cumhuriyet Halk Partisi	İsmet İnönü	3.724.752	36,72	173	-5
Adalet Partisi	Ragıp Gümüşpala	3.527.435	34,78	158	Yeni
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi	Osman Bölükbaşı	1.415.390	13,95	54	Yeni
Yeni Türkiye Partisi	Ekrem Alican	1.391.934	13,72	65	Yeni
Bağımsız		81.732	0,80	0	—
Toplam		10.141.243	100,00	450	

Seçim sonuçları değerlendirildiğinde askeri müdahale sonucunda oluşturulan yeni seçim sistemi ile yapılan ilk seçimde CHP'nin bir önceki seçime göre oylarını koruduğu görülmektedir. Yeni kurulan Adalet Partisi ise demokrat partinin oylarının büyük bir bölümünü almıştır. Cumhuriyet Köylü Millet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi'nin meclise girmeleri ile millet iradesinin tamamına yakınının temsil edildiği bir sonuç alınmıştır.

6 Haziran 1964 tarihinde yapılan Kısmi Cumhuriyet Senatosu seçimleri sonucunda, AP %60.78 oranında oy aldıktan sonra, CHP, CMKP ve YTP birleşerek bu kez millet meclisi seçim kanununun "barajlı nisbi temsil"den "milli bakiye" seçim kanununa geçmesini sağlamışlardır. Bu değişiklik, "seçimlerle ilgili bazı kanun hükümlerinin değiştirilmesi hakkında kanun" adı altında 533 sayı ve 13 Şubat 1965 tarihle kabul edilmiştir. Milli bakiye diğer adıyla "ulusal artık" formülünün temel özelliği küçük partilerin meclis de temsilini sağlamasıdır. Bunun yanında sıkıntısı ise meclise giren parti sayısında artışın olması ve hükümet oluşumunda ve devam ettirilmesinde sıkıntılar yaşanmasıdır. Bu kanunla birlikte müşterek oy pusulası da kabul edilmiştir.10 Ekim 1965 tarihindeki seçimler bu kanuna göre yapılmıştır:

[90] TBMM Ad Defterleri, 2012.

Tablo 6: 1965 Türkiye Genel Seçim Sonuçları[91]

Parti	**Genel başkanı**	**Oy**	**%**	**Sandalye**	+/–
Adalet Partisi	Süleyman Demirel	4.921.235	52,87	240	▲82
Cumhuriyet Halk Partisi	İsmet İnönü	2.675.785	28,74	134	▼39
Millet Partisi	Osman Bölükbaşı	582.704	6,26	31	
Yeni Türkiye Partisi	Ekrem Alican	346.514	3,72	19	▼46
Bağımsız		296.523	3,18	1	▲1
Türkiye İşçi Partisi	Mehmet Ali Aybar	276.101	2,96	14	
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi	Alparslan Türkeş	208.696	2,24	11	▼43
Toplam		9.307.563	100,00	450	

Hem millet meclisi hem de senato seçimlerinde d'Hondt sistemi küçük partilerin kazandığı oyların meclise yansımasını engellemiştir. Bu da, küçük partilerin elenerek mecliste iki büyük partinin yer almasına neden olmuştur. Bu durum eleştirilere neden olmuştur; 533 sayılı kanunun kabul edilmesinin nedeni de budur. Bu kanuna göre yapılan 1965 senesinin seçim sonuçları, yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, küçük partiler mecliste yer alabilmiştir. Ancak bu duruma rağmen, kutuplaşmanın önüne geçilememiştir.

1969 tarihli seçimlerden önce, AP'nin "milli bakiye sistemi" seçim kanunu, 20 Mart 1968 tarihli 1036 sayılı kanunla kaldırılmıştır. TİP, bu kanuna itiraz etmiştir. Anayasa Mahkemesi bu itiraz sonucunda, "il bazında barajsız nisbi temsil" sistemini uygulamaya koymuştur. 12 Ekim 1969 tarihli seçimler de bu doğrultuda yapılmıştır. Anayasa Mahkemesinin her ili bir seçim bölgesi kabul eden barajsız nisbi temsil sistemi, 1973 ve 1977 seçimlerinde de uygulanmıştır.

---

[91] TBMM Ad Defterleri, 2012.

Tablo 7: 1969 Türkiye Genel Seçim Sonuçları[92]

Parti	**Genel başkanı**	**Oy**	**%**	**Sandalye**	**+/–**
Adalet Partisi	Süleyman Demirel	4.229.712	46,53	256	▲16
Cumhuriyet Halk Partisi	İsmet İnönü	2.487.006	27,36	143	▲9
Güven Partisi	Turhan Feyzioğlu	597.818	6,57	15	
Bağımsız		511.023	5,62	13	▲12
Millet Partisi	Osman Bölükbaşı	292.961	3,22	6	▼25
Milliyetçi Hareket Partisi	Alparslan Türkeş	275.091	3,02	1	
Birlik Partisi	Hüseyin Balan	254.695	2,80	8	
Türkiye İşçi Partisi	Mehmet Ali Aybar	243.631	2,68	2	▼12
Yeni Türkiye Partisi	Yusuf Azizoğlu	197.929	2,17	6	▼13
Toplam		**9.089.866**	**100,00**	**450**	

1969 seçimlerinden sonra istikrar yakalanamadı.16 Şubat 1969 tarihinde *"Kanlı Pazar*" olarak bilinen 6.Filo protestoları gerçekleşti. Bu olayların genişlemesi yine bir askeri müdahale olan 12 Mart 1971 muhtırası ile bitti. Muhtıra sonucunda 12 Mart günü Süleyman Demirel istifasını sundu ve yeni kabine 1 ay sonra kuruldu. Nihat Erim hükümeti kuruldu ve güvenoyu aldı.

Tablo 8: 1973 Türkiye Genel Seçimleri[93]

Parti	**Genel başkanı**	**Oy**	**%**	**Sandalye**	**+/–**
Cumhuriyet Halk Partisi	Bülent Ecevit	3.570.583	33,29	185	+42
Adalet Partisi	Süleyman Demirel	3.197.897	29,82	149	-107
Demokratik Parti	Ferruh Bozbeyli	1.275.502	11,89	45	
Milli Selamet Partisi	Süleyman Arif Emre	1.265.771	11,80	48	
Cumhuriyetçi Güven Partisi	Turhan Feyzioğlu	564.343	5,26	13	-2
Milliyetçi Hareket Partisi	Alparslan Türkeş	362.208	3,37	3	+2
Bağımsız		303.218	2,82	6	-7
Türkiye Birlik Partisi	Mustafa Timisi	121.759	1,13	1	-7
Millet Partisi	Cemal Tural	62.377	0,58	0	-6
Toplam		10.723.658	100,00	450	

[92] TBMM Ad Defterleri, 2012.

[93] TBMM Ad Defterleri, 2012.

Tablo 9: 1977 Türkiye Genel Seçimleri[94]

Parti	**Genel başkanı**	**Oy**	**%**	**Sandalye**	+/–
Cumhuriyet Halk Partisi	Bülent Ecevit	6.136.171	41,38	213	▲28
Adalet Partisi	Süleyman Demirel	5.468.202	36,87	189	▲40
Milli Selamet Partisi	Necmettin Erbakan	1.269.918	8,56	24	▼24
Milliyetçi Hareket Partisi	Alparslan Türkeş	951.544	6,41	16	▲13
Bağımsız		370.035	2.49	4	▼2
Cumhuriyetçi Güven Partisi	Turhan Feyzioğlu	277.713	1,87	3	▼10
Demokratik Parti	Ferruh Bozbeyli	274.484	1,85	1	▼44
Türkiye Birlik Partisi	Mustafa Timisi	58.540	0,39	0	▼1
Türkiye İşçi Partisi	Behice Boran	20.655	0,13	0	
Toplam		14.827.262	100,00	450	

Temel yasalarda ve seçim sisteminde yeniliğe gidilmeden yapılan bu seçimlerde, iktidar boşluğu sorunu ortaya çıkmıştır. 1977 seçimlerinde AP, eski ortaklarını yeniden toplamıştı ancak yine de birinci parti olamadı. 213 milletvekiliyle en yüksek milletvekili sayısına ulaşan CHP de iktidar olamamıştır. CHP seçimlerden sonra bir azınlık hükümeti kursa da güvenoyu alamadığı için, Demirel cephe hükümeti kurmaya çalışmıştır. Bu cephe hükümeti de 1977 sonrasında bir gensoruyla düşürülünce iktidar boşluğu sorunu devam etmiştir.[95]

Bir sonraki seçim aşaması olan 1983 seçimleri öncesinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1977 seçimlerinin ardından güçsüz koalisyonlar, güvenoyu alamayan hükümetler ve milletvekili transferlerinin çokluğu gibi durumlar, kamuoyunda bir tedirginlik yaratmıştır. Bir yandan da ekonomik dengesizlikle boğuşan halk giderek bir karmaşaya sürükleniyordu. Öte yandan, 1980 ilkbaharında Korutürk'ün görev süresi dolmuştu ve yerine birini seçebilmek için meclis aylarca oyalanmıştı. Tüm bunlar, halkın vekillere ve meclise olan güvenini sarsmıştı.[96] Artan karmaşa ve karışıklık ortamı ve terör olaylarını durdurmak amacı adı altında, 12 Eylül 1980

[94] TBMM Ad Defterleri, 2012.

[95] Varlık ve Ören, a.g.e., s.113.

[96] Tunçay, a.g.e., s.1990.

tarihinde Genelkurmay başkanı, üç kuvvet ve Jandarma Genel Komutanından oluşan "Milli Güvenlik Konseyi", Türk Silahlı Kuvvetleri adına yönetime el koydu. Yurt genelinde sıkıyönetim ilan edildi, siyasi partiler kapatıldı, meclis feshedildi, dokunulmazlıklar kaldırıldı ve emekli generaller ve teknokratlardan oluşan sivil bir hükümet kuruldu. Bu kurucu meclis, anaya, partiler yasası ve seçim yasası oluşturdu. 7 Kasım 1982 tarihinde yapılan halk oylamasıyla kabul edilen yeni anayasa aynı gün yürürlüğe girdi. Bu anayasada vekil sayısı 400'e sabitlendi. Vekil seçilme hususlarında ise bir takım yenilikler getirildi;

İlkokul mezunu olmak,

Bir yıl veya daha fazla hapis cezası almaması olmak,

Kaçakçılık, resmi ihalelere fesat karıştırmak gibi nedenlerden hüküm giymemiş olmak,

Devlet sırlarını açığa vurma, ideolojik ve anarşik eylemlere karışma gibi tahrik ve teşvik edici suçlardan biriyle hüküm giymemiş olmak,

TCK'nın 312., 536., 537. Maddelerindeki eylemleri siyasi ve ideolo9jik amaçla işlememek ve devlete karşı işlenen suçlardan hüküm giymemiş olmak,

Tüm kamu görevlilerinin aday olabilmek için memurluktan çekilme zorunluluğu.

Bu anayasada da seçim sistemiyle ilgili bir belirleme yapılmamış olup, belirleme yetkisi kanun koyucuya bırakılmıştır. Kanun koyucu da bu yetkiyi, 12 Eylül sonrasında kabul edilen 2839 sayılı milletvekili Seçim Kanunu ile kullanarak seçim sistemiyle alakalı düzenleme yapmıştır. Bu düzenleme yapılırken, 1980 öncesindeki hükümet bunalımlarının tekrar edilmemesi endişesi olduğu görülebilmektedir.[97] Bu anayasadan sonra yapılan 6 Kasım 1983 tarihli genel seçimlerde, 10 Haziran 1983 tarihli ve 2389 sayılı kanun uygulanarak, Türkiye genelinde %10 barajı uygulanmıştır ve en çok 7, en az 3 tane milletvekili çıkaracak

---

[97] Araslı, a.g.e., s.276.

seçim bölgesi barajlı nisbi temsil sistemi uygulanmıştır. Bir partinin bir bölgede milletvekili kazanabilmesi için o bölgedeki seçmen sayısı o bölgeden çıkacak milletvekili sayısına bölünerek bölgesel baraj belirlenmiş olur. Bu barajı aşamayan siyasi partinin kazandığı milletvekilleri geri kalan partilere dağıtılır.

Bu seçimlerde seçimlere girecek parti sayısının kurucularının ve milletvekili olacak adayların veto edilmesi gibi yöntemler kullanılmıştır. Bütün bu değişikliklerle beraber seçim sonucu aşağıdaki tablodaki gibi gerçekleşmiştir.

Tablo 10: 1983 Türkiye Genel Seçimleri[98]

Parti	**Genel başkanı**	**Oy**	**%**	**Sandalye**	+/–
Anavatan Partisi	Turgut Özal	7.833.148	45.14	211*	
Halkçı Parti	Necdet Calp	5.285.814	30,46	117	
Milliyetçi Demokrasi Partisi	Turgut Sunalp	4.036.970	23,26	71	
Bağımsız		195.588	1,12	0	▼4
Toplam		17.351.520	100,00	399	

1983 seçimlerine katılım oranı oldukça yüksektir. ANAP'ın aldığı oy oranı, tek başına hükümet kurmasını mümkün kılmaktadır. Tam anlamıyla demokratik olmasa da bu temsil sistemi sayesinde tek partili bir hükümet kurulabilmiştir.[99] Bir sonraki seçim olan 29 Kasım 1987 tarihli seçimlere kadar, 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanununda pek çok değişiklik yapılmıştır. ANAP iktidarı bu süreçte bu kanunda o kadar değişiklik yapmıştır ki, seçim sistemi demokratik olmaktan oldukça uzaklaşmıştır.[100]

Seçim sisteminde yapılan değişiklikler kısaca:

1. 400 olan milletvekili sayısı 450 ye çıkarılmış

[98] TBMM Ad Defterleri, 2012.

[99] Sav, a.g.e., s.3.

[100] Sav, a.g.e., s.3.

2. 6 milletvekilinden çok vekil çıkaran şehirler birden çok seçim çevresine ayrılmış.

3. Toplam 450 milletvekili 104 seçim bölgesine dağıtılmıştır. Bu değişiklikte amaçlanan seçim çevresi büyüklüğünü azaltarak etkin seçim barajını arttırmaktır.

4. Kontenjan milletvekilliği uygulamasına başlanmış 4,5 ve 6 vekil çıkaran seçim çevrelerinde en fazla oy alan partiye bir vekil ilave verilecektir.

29 Kasım 1987 tarihli seçimlerde 7 tane parti vardır. Katılım oranı %98.08 olan bu seçimler, en yüksek katılım oranına ulaşmıştır. Bu yüksek katılım oranı, 12 Eylül 1980 sonrasında siyasi partilerin ve adayların kısıtlamalardan kurtularak seçimlere katılması ve böylece, seçmenlerin de, kendilerini temsil edebileceğine inandıkları partilere ve bağımsız adaylara oy vermek için seçimlere yöneldiğini- şeklinde açıklanabilir.[101]

29 Kasım1987 seçim sonuçları aşağıdaki gibidir:

Tablo 11: 1987 Türkiye Genel Seçim Sonuçları[102]

Parti	**Genel başkanı**	**Oy**	**%**	**Sandalye**	+/–
Anavatan Partisi	Turgut Özal	8.704.335	36,31	292	▲81
Sosyal demokrat Halkçı Parti	Erdal İnönü	5.931.000	24,74	99	
Doğru Yol Partisi	Süleyman Demirel	4.587.062	19,13	59	
Demokratik Sol Parti	Bülent Ecevit	2.044.576	8,52	0	
Refah Partisi	Necmettin Erbakan	1.717.425	7,16	0	
Milliyetçi Çalışma Partisi	Alparslan Türkeş	701.538	2,92	0	
Islahatçı Demokrasi Partisi	Aykut Edibali	196.272	0,81	0	
Bağımsız		89.421	0,37	0	
Toplam		23.971.629	100,00	450	

1983 tarihinde uygulanan seçim kanununun 23 Mart 1986 tarihli ve 3270 sayılı ve 25 Mayıs 1987 tarihli ve 3377 sayılı kanunlarla değiştirilmesiyle yapılan bu seçimlerde, Türkiye genelindeki %10'luk baraj korunmuş, seçim bölgeleri ise 7

[101] Türk, a.g.e., s.141.

[102] TBMM Ad Defterleri, 2012.

milletvekilinden 6'ya indirilmiştir. Bu haliyle, "dar bölge ekseriyet" sistemine en yakın şekilde uygulanan seçimler olmuştur.[103]

1983 yılında, MHP'nin devamı niteliğindeki Muhafazakâr Parti kurulmuştu ancak vetolar nedeniyle 1983 seçimlerine katılamazken, 1987 seçimlerinde de barajı aşamadı. 1987 yılındaki seçimlerde barajı aşamayan bir diğer parti olan RP ise MÇP ve IDP ile ittifak yaptı. Seçimin esas kazananı da bu ittifak oldu.[104]

Meclisteki 292 milletvekili ile 2/3 çoğunluğa sahip olarak tek başına iktidara gelen ANAP, iyi bir meclis çoğunluğunun dengeli yönetim ve başarılı iktidar için yeterli olmadığını kanıtlarcasına, erken seçime giderek 1992 yılının Kasım ayında yapılması planlanan seçimleri 20 Ekim 1991 tarihine almıştır. Seçim öncesi yasa değişikliği yapmak adeta bir alışkanlık haline gelmişti ve bu seçimlerden önce de pek bir farklılık görülmedi. Ancak bu defa, özellikle son iki seçimde büyük partilerin menfaatine olacak şekilde düzenleme yapılmasından vazgeçilmiş ve küçük partileri de öne çıkartabilecek düzenlemeler yapılmıştır.[105]Bölgesel baraj düşürülmüş en yüksek baraj % 25 olarak belirlendi. Tercihli oy kullanılması sağlandı. Bu yenilikle adayın tercihli oyları toplamı partisinin o bölgedeki oyunun % 15' ni geçerse parti listesi en yüksek oy alandan başlamak üzere sıralaması değişecektir.

1987 seçimlerinde bazı küçük partiler %10 barajına takılırken, bu seçimlerde de aynı makûs talihi yaşamamak adına ittifaklar oluşturmuşlardır. Bu doğrultuda, Milliyetçi Çalışma Partisi ve Islahatçı Demokrat Partisi; Refah Partisi çatısı altında birleşirken; Doğru Yol Partisi ile Demokrat Merkez Partisi ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti ile Halkın Emek Partisi de ittifaklar oluşturdular. 1991 seçimlerine katılan altı tane partiden beş tanesi barajı aşmıştır ve mecliste temsil olanağına kavuşmuştur. Böylece tek parti iktidarını sağlamak için son derece avantajlı olan çifte barajlı d'Hondt sisteminin fayda unsurunu arttıran kontenjan usulüyle güçlendirilmesi durumuna rağmen partilerin hiçbiri, tek başına iktidar olacak

---

[103] Bilgiç, a.g.e., s.13.

[104] Mehmet Alkan, (1999). "Osmanlı'dan Günümüze Seçimlerin Kısa Tarihi", Görüş, No.39, s.60.

[105] Fuad Aleskerov, Ali Çarkoğlu, (1998). Seçim Sistemleri ve İstikrar, Araştırma Raporu, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul. s.55.

sandalye sayısına ulaşamamıştır.[106] Kısacası, istikrar bakımından en güçlü sayılabilecek bu sistem dahi bu seçimlerde de tek başına iktidar çoğunluğunu yaratamamıştır[107] ve koalisyon hükümetleri devri başlamıştır.

Aşağıdaki tabloda, 1991 yılı seçimlerinin sonuçlar verilmiştir:

Tablo 12: 1991 Türkiye Genel Seçim Sonuçları[108]

Parti	**Genel başkanı**	**Oy**	**%**	**Sandalye**	**+/–**
Doğru Yol Partisi	Süleyman Demirel	6.600.726	27,03	178	▲119
Anavatan Partisi	Mesut Yılmaz	5.862.623	24,01	115	▼177
Sosyal Demokrat Halkçı Parti	Erdal İnönü	5.066.571	20,75	88	▼11
Refah Partisi	Necmettin Erbakan	4.121.355	16,87	62	▲62
Demokratik Sol Parti	Bülent Ecevit	2.624.301	10,74	7	▲7
Sosyalist Parti	Doğu Perinçek	108.369	0,44	0	
Bağımsız		32.721	0,13	0	
Toplam		24.416.666	100,00	450	

Yönetimdeki istikrarsızlık, 1991 seçimlerinden sonra da varlığını sürdürmüştür. Bu da beraberinde, yeni değişiklik ve arayışları getirmiştir. 23 Temmuz 1995 tarihli ve 4121 sayılı kanunla birlikte Anayasa değişikliğine gidilerek, TBMM üye sayısı 450'den 550'ye çıkartılmıştır. Aynı zamanda seçmen tabanını da genişletmek adına 18 yaşını dolduran her Türk vatandaşına oy kullanma hakkı tanınmıştır. Daha önemli bir nokta ise, tutuklulara da oy kullanma hakkının tanınmasıdır. Ayrıca, yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının da oy kullanabilmelerini sağlayacak bir düzenleme gündeme gelmiştir.

Anayasada seçim esasları üzerindeki değişiklikler görüşüledursun, hükümet krizleri meclisi erken seçim yapmaya mecbur bırakmıştır. 27 Ekim 1995 tarihinde alınan bu erken seçim kararıyla birlikte aynı gün, 4125 sayılı seçim yasası getirilmiştir. Bu kanun, daha önceki çevre barajını ve ülke genelindeki %10'luk

---

[106] Varlık ve Ören, a.g.e., s.124.

[107] Tuncer, a.g.e., s.120.

[108] TBMM Ad Defterleri, 2012.

barajları korurken, kontenjan adaylığı ve tercih oyu usulünü kaldırmıştır.[109] 4125 sayılı yasa, tüm ülkeyi bir seçim çevresi haline getirmiştir ve 550 milletvekilinden 100 tanesinin d'Hondt sistemine göre seçilmesi gündeme gelmiştir. Fakat ülke seçim çevresi milletvekilleri, yani *Türkiye milletvekilleri* ikinci bir oyla seçilecek ve yalnızca ülke barajını aşan partilere dağıtılacaktı. Bu nedenle partilere verilen oylar, biri ülke genelinde diğeri ise seçim çevresiyle ilgili olacak şekilde iki kere değerlendirilmek durumundaydı.[110] Fakat 18 Kasım 1995 tarihli anayasa Mahkemesi kararı ile bu düzenleme iptal edilmiştir. Sonuç itibariyle, partiler ülke genelindeki %10'luk barajı ve seçim bölgelerindeki barajı aştıklarında, seçim çevrelerindeki sandalyeleri d'Hondt sistemine göre paylaşacaklardı.[111] 23 Kasım 1995 tarihinde getirilen 4138 sayılı yasa, seçim çevrelerinin tümü için %10'luk barajı öngörmekteydi ancak yine anayasa Mahkemesi kararıyla bu hüküm iptal edilerek, çevre barajları tamamen kaldırılmıştır. Seçim sistemi yeniden %10 ülke seçim barajı bulunan d'Hondt sistemine dönmüştür; buna göre, ülke genelindeki %10'luk barajı aşan partiler, her seçim çevresinde d'Hondt sistemine göre temsilci çıkartacaklardı. 1995 seçimleri öncesinde çıkartılan seçim yasalarına, düzenlemelere ve değişikliklere ve bunların karşısına çıkan Anayasa Mahkemesi iptal kararlarına bakacak olursak, 24 Aralık 1995 seçimlerinde uygulanan seçim sisteminin meclisten ziyade Anayasa Mahkemesinin istekleri doğrultusunda şekillendiğini söylemek mümkündür. Bu durum, siyaset tarihimizde ilk defa vuku bulmuştur.[112]

Sağ siyasi eğilim içerisindeki muhafazakâr sağ eğilim, özellikle 1990ların ikinci yarısından itibaren giderek ağırlık kazanmıştır. Yukarıda da bahsedildiği üzere, 1991 genel seçimlerinde MÇP ve IDP, RP ile seçim ittifakı yapmıştır ve bu ittifak, %16,9 oranında oy almıştır. Bu durum, muhafazakâr sağ kesimin yükselişinin ilk işareti olmuştur. 1994 yılındaki yerel seçimlerde RP'nin gösterdiği başarı sayesinde muhafazakâr sağ kesim, sağ siyasi eğilim içerisinde oldukça güçlenmiştir. 1995 seçimlerinde RP %21,4 oy alarak sağ partiler içerisinde yerini iyice

---

[109] Teziç, a.g.e., s.301.

[110] Oder, a.g.e., s.94.

[111] Varlık ve Ören, a.g.e., s.126.

[112] Tuncer, a.g.e., s.101.

güçlendirmiştir.[113] Alınan oy oranları incelendiğinde de bu durum açıkça görülmektedir. 1995 yılında yapılan erken seçimlerin sonuçları aşağıdaki gibidir.

Tablo 13: 1995 Türkiye Genel Seçim Sonuçları[114]

Parti	**Genel başkanı**	**Oy**	**%**	**Sandalye**	+/–
Refah Partisi	Necmettin Erbakan	6.012.450	21,37	158	▲96
Anavatan Partisi	Mesut Yılmaz	5.527.288	19,65	132	▲17
Doğru Yol Partisi	Tansu Çiller	5.396.009	19,18	135	▼43
Demokratik Sol Parti	Bülent Ecevit	4.118.025	14,64	76	▲69
Cumhuriyet Halk Partisi	Deniz Baykal	3.011.076	10,70	49	
Milliyetçi Hareket Partisi	Alparslan Türkeş	2.301.343	8,18	0	
Halkın Demokrasi Partisi	Murat Bozlak	1.171.623	4,16	0	
Bağımsız(lar)		133.895	0,47	0	
Yeni Demokrasi Hareketi	Cem Boyner	133.889	0,47	0	
Millet Partisi	Aykut Edibali	127.630	0,45	0	
Yeniden Doğuş Partisi	Hasan Celal Güzel	95.484	0,33	0	
İşçi Partisi	Doğu Perinçek	61.428	0,21	0	
Yeni Parti	Yusuf Bozkurt Özal	36.853	0,13	0	
Toplam		28.126.993	100,00	550	

1995 seçimlerinin ardından bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Ancak RP'nin ve DYP'nin koalisyonu sırasında siyasal İslam değerinin ortaya çıkıp güçlenmesi ve daha önemlisi meşrulaştırılmaya çalışılması, Türk Silahlı Kuvvetlerinin "örtülü müdahalesi" olarak isimlendirilen 28 Şubat sürecini başlatmıştır. Anayasa Mahkemesi, laiklik karşıtı eylemlerin hedef tahtasındaki parti olan RP'yi kapatma kararı almış ve partinin milletvekilleri, belediye başkanları ve çoğu üyesi, önceden kurulmuş olan Fazilet Partisine geçmiştir.[115]

Anasol-D Hükümeti, 18 ay 11 gün süren iktidar süresinin sonucunda gensoruyla düşürüldü. Gündeme yine hükümet arayışları gelmiştir ve Ecevit'in başında olduğu azınlık hükümetinin ülkeye seçimlere götürmesi beklentisi

[113]Zafer Yükseler, (2011). "1977–2007 Döneminde Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları ve Siyasi Eğilimlerdeki Değişim", s.101.

[114] TBMM Ad Defterleri, 2012.

[115] Alkan, a.g.e., s.61.

doğmuştur. Bu çalkantılı süreçte, erken seçim gündeme gelmiştir. Ancak bu dönemde, erken seçimler için bile çok erken davranılarak 9 ay öncesinden erken seçim kararı alınmıştır. Her seçim öncesinde olduğu gibi seçim yasasında değişikliğe gidilmesi, 1999 seçimleri öncesinde de sürdürülmüştür. 31 Temmuz 1998 tarihli ve 4381 sayılı yasayla önceki seçim yasalarına düzenleme getirilmiştir. Bu yasanın 7.maddesine göre "siyasi partiler, önseçim yaptıkları seçim çevrelerinde, toplam olarak TBMM üye tam sayısının %5'ini aşmamak üzere, merkez adayı (kontenjan adayı) gösterebileceklerdir". Bu yasanın 8. Maddesinde ise, 18 Nisan 1999 tarihine kadar olan süreçte siyasi partilerin tüzüklerindeki düzenlemelerin yapılması yetkisinin parti merkezlerindeki yetkili karar organlarına ait olduğu belirtilmektedir.[116] Erken seçim kararı alındıktan sonra seçimlere kadar olan süreçte pek çok gerginlik ortaya çıkmıştır. Bu gerginliklerin sebeplerinden bir tanesi, yerel seçimlerin de aynı gün yapılacağının kararlaştırılmış olmasıdır. Zira oluşacak uzun seçim kuyruklarında beklemekten bunalacak halkın seçime katılımının azalacağı endişesi gündeme gelmiştir. İlginç bir husus ise, meclisteki siyasi eğilimlerin farklılığından doğan geniş yelpaze ve parçalanmanın seçimlerle pek değişmeyeceği fikriyle, bu seçimlerin iptal edilmesi beklentisi doğmuştur ve seçimlerin kesinliği ancak 20 gün kala belli olmuştur.117 1999 seçimlerinde barajlı d'Hondt sistemi uygulanmıştır ve seçim sonuçları, siyasal yelpazeyi altüst etmiştir:

Tablo 14: 1999 Türkiye Genel Seçim Sonuçları[118]

Parti	**Genel başkanı**	**Oy**	**%**	**Sandalye**	+/–
Demokratik Sol Parti	Bülent Ecevit	6.919.670	22,18	136	▲60
Milliyetçi Hareket Partisi	Devlet Bahçeli	5.606.583	17,97	129	▲129
Fazilet Partisi	Recai Kutan	4.805.381	15,40	111	
Anavatan Partisi	Mesut Yılmaz	4.122.929	13,22	86	▼46
Doğru Yol Partisi	Tansu Çiller	3.745.417	12,01	85	▼50
Cumhuriyet Halk Partisi	Deniz Baykal	2.716.094	8,70	0	▼49
Halkın Demokrasi Partisi	Murat Bozlak	1.482.196	4,75	0	
Büyük Birlik Partisi	Muhsin Yazıcıoğlu	456.353	1,46	0	

[116] Tuncer, a.g.e., s.4.

[117] Tuncer, a.g.e., s.3.

[118] TBMM Ad Defterleri, 2012.

Bağımsız		270.265	0,86	3	▲3
Özgürlük ve Dayanışma Partisi	Ufuk Uras	248.553	0,79	0	
Demokrat Türkiye Partisi	Hüsamettin Cindoruk	179.871	0,57	0	
Liberal Demokrat Parti	Besim Tibuk	127.174	0,40	0	
Demokrat Parti	Korkut Özal	92.093	0,29	0	
Millet Partisi	Aykut Edibali	79.370	0,25	0	
Barış Partisi	Abidin Özgünay	78.922	0,25	0	
İşçi Partisi	Doğu Perinçek	57.607	0,18	0	
Emeğin Partisi	Levent Tüzel	51.756	0,16	0	
Yeniden Doğuş Partisi	Hasan Celal Güzel	44.787	0,14	0	
Sosyalist İktidar Partisi	Aydemir Güler	37.680	0,12	0	
Değişen Türkiye Partisi	Gökhan Çapoğlu	37.175	0,11	0	
Demokrasi ve Barış Partisi	Refik Karakoç	24.620	0,07	0	
Toplam		31.184.496	100,00	550	

Bu seçimlerin sonuçlarından beklenmedik bir durum ortaya çıkmıştır: MHP'nin yükselen oy yüzdesi; yaklaşık %18'lik oy oranıyla MHP, bu seçimlerle meclisteki ikinci parti olmuştur. Bu seçimler, merkez sağdaki çöküşün devamını getirmiştir. ANAP dördüncü, DYP beşinci sıradadır. Bu çöküşün temel sebepleri, halkın artık bu partilerin vaatlerine inanmıyor olması ve onlara güvenlerini kaybetmeleri ve liderlerinin bitmeyen tartışmaları olarak sayılabilir.[119]

1991 – 2002 arasındaki dönemde Türkiye'de hep bir koalisyon yönetimi olmuştur. 2002 seçimlerine giderken Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik kriz çok büyük boyutlara ulaşmıştı.2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri ve bunların tetiklediği esnaf eylemleri ile seçime girilmiştir. Bunun yanı sıra, 2002 yılındaki genel seçimde seçim barajının olumsuz etkisi tekrar görülmüştür. 18 siyasi partinin katıldığı seçimlerde yalnızca iki parti seçim barajını aşarak temsil hakkını elde etmiştir. 2002'deki temsil oranı %53,8'e gerilemiştir.[120] Bu seçimde yönetim de istikrar ilkesi gerçekleşmiş ancak temsilde adalet ilkesi büyük ölçüde oluşmamıştır.

2002 Genel seçimlerinin sonuçları aşağıdaki gibidir.

---

[119] Kırca, a.g.e., s.8.
[120] Yükseler, a.g.e., s.4.

Tablo15: 2002 Türkiye Genel Seçim Sonuçları[121]

Parti	Genel başkanı	Oy	%	Sandalye	+/–
Adalet ve Kalkınma Partisi	Recep Tayyip Erdoğan	10.808.229	34,28	363	
Cumhuriyet Halk Partisi	Deniz Baykal	6.113.352	19,38	178	▲178
Doğru Yol Partisi	Tansu Çiller	3.008.942	9,54	0	▼85
Milliyetçi Hareket Partisi	Devlet Bahçeli	2.635.787	8,35	0	▼129
Genç Parti	Cem Uzan	2.285.598	7,24	0	
Demokratik Halk Partisi	Mehmet Abbasoğlu	1.960.660	6,21	0	
Anavatan Partisi	Mesut Yılmaz	1.618.465	5,13	0	▼86
Saadet Partisi	Recai Kutan	785.489	2,49	0	
Demokratik Sol Parti	Bülent Ecevit	384.009	1,21	0	▼136
Yeni Türkiye Partisi	İsmail Cem	363.869	1,15	0	
Büyük Birlik Partisi	Muhsin Yazıcıoğlu	322.093	1,02	0	
Bağımsız		314.251	0,99	9	▲6
Yurt Partisi	Sadettin Tantan	294.909	0,93	0	
İşçi Partisi	Doğu Perinçek	159.843	0,50	0	
Bağımsız Türkiye Partisi	Haydar Baş	150.482	0.47	0	
Özgürlük ve Dayanışma Partisi	Ufuk Uras	106.023	0,33	0	
Liberal Demokrat Parti	Besim Tibuk	89.331	0,28	0	
Millet Partisi	Aykut Edibali	68.271	0,21	0	
Türkiye Komünist Partisi	Aydemir Güler	59.180	0,18	0	
Toplam		31.528.783	100,00	550	

12 Eylül askeri darbesinin ardından, merkez sol ikinci bir kırılma noktasını bu seçimlerde yaşamıştır. Merkez solun temsilcisi konumunda olan DSP iktidarı, Marmara Depremlerini yaşanmış, Bülent Ecevit'in ciddi sağlık sorunları yaşadığı bir durumda ve büyük ekonomik krizlerle uğraşmaktaydı. Daha bu krizlerin etkileri gündemde iken erken bir seçime gidilmesi, merkez solun büyük oranda oy kaybetmesine neden olmuştur. Bu durum, 2007 seçimlerinde kendisini daha da göstermektedir.

2007 seçimleri Cumhurbaşkanlığı seçiminde yaşanan sıkıntı sonucunda erken seçim olarak yapıldı. Ayrıca seçime 27 Nisan 2007 de TSK'nın kendi internet

[121] TBMM Ad Defterleri, 2012.

sitesinde yayınladığı Cumhurbaşkanı'nın seçimi ile ilgili bildirisinin gölgesinde girildi. Seçime 14 parti girdi. Seçim öncesi DSP merkez solda CHP ile ittifak yaptı, SHP de bu ittifakı destekleyerek seçime girmediler. Seçim öncesi dikkat çeken olaylardan biride Cumhuriyet mitingleridir. 14 Nisan 2007'de Ankara'da başlayıp, İstanbul, İzmir ve birçok ilde devam etti. Mitinglerin amacı, laikliğin önünde engel sayılan AKP'nin Cumhurbaşkanı adayını seçerken uzlaşmaya zorlamak ve bu makama AKP'nin adayının seçilmesine engel olmaktı.

2007 senesinin başlarında bir yanda Cumhurbaşkanlığı seçimleri tartışılırken, bir yandan da seçim sürecini etkileyen Cumhuriyet mitingleri ve yeni Anayasa tartışmaları gündemdeydi. 2007 Mayısında 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in görev süresi doluyordu, AKP genel başkanı ve Başbakan Tayyip Erdoğan tarafından Abdullah Gül'ün aday gösterileceği konuşuluyordu. 24 Nisan 2007 tarihinde cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turunda 357 oy alan Gül, 1 Mayıs 2007 tarihinde CHP tarafından Anayasa Mahkemesi'ne yapılan itirazın Kabul edilmesi nedeniyle cumhurbaşkanı seçilememiştir. AKP'nin erken seçim önerisi gündeme gelmiş ve 22 Temmuz 2007 tarihinde genel seçimler yapılmıştır. Anayasa değişiklikleri için de referanduma gidilen bu sene, seçimler açısından önemli bir yıl sayılabilir. 2007 yılının Ağustos ayında Gül tekrar cumhurbaşkanlığı adayı olarak, 3.turdaki oylarla nihayet Cumhurbaşkanı seçilebilmiştir.[122]

Bu seçimlerde DTP %10'luk baraja takılmamak için parti olarak seçime girmek yerine 43 ilde gösterilen 60 milletvekili adayını destekleme kararı aldı. Desteklenen bu adaylardan 22 aday kazandı ve 21 vekil DTP'nin Meclis Gurubunu oluşturdu. Seçim öncesi yapılan bir değişiklikle bağımsız adaylar da birleşik oy pusulasında yer aldılar. Seçim sonucunda ülke barajına rağmen Meclis de temsil edilen oy oranı %87 oldu ve bir önceki seçim de meclise 2 parti girerken bu seçimde 3'ü doğrudan 4'ü ise dolaylı olarak Meclise girdi Bu seçimde de merkez sağ partiler bir varlık göstermediler, merkez sol ise % 20'ler civarında kaldı. İktidar partisi ile muhalefet partileri arasında büyük fark oluşmuştur.

---

[122] Fatih Keskin, Halise Karaaslan Şanlı, (2011). "Demokrasinin Yeniden Yapilandirilmasi Tartişmalari Bağlaminda 2011 Milletvekili Genel Seçimleri Ve Medya", Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştirma Altyapi Projesi Kesin Raporu.

22 Temmuz 2007 seçimlerinin sonuçları aşağıdaki gibidir:

Tablo 16: 2007 Türkiye Genel Seçim Sonuçları[123]

Parti	**Genel başkanı**	**Oy**	**%**	**Sandalye**	**+/–**
Adalet ve Kalkınma Partisi	Recep Tayyip Erdoğan	16.327.291	46,58	341	▼22
Cumhuriyet Halk Partisi	Deniz Baykal	7.317.808	20,87	112	▼66
Milliyetçi Hareket Partisi	Devlet Bahçeli	5.001.869	14,27	71[8]	▲71
Demokrat Parti	Mehmet Ağar	1.898.873	5,41	0	
Bağımsız	-	1.835.486	5,23	26	▲17
Genç Parti	Cem Uzan	1.064.871	3,03	0	
Saadet Partisi	Recai Kutan	820.289	2,34	0	
Bağımsız Türkiye Partisi	Haydar Baş	182.095	0,51	0	
Halkın Yükselişi Partisi	Yaşar Nuri Öztürk	179.010	0,51	0	
İşçi Partisi	Doğu Perinçek	128.148	0,36	0	
Aydınlık Türkiye Partisi	Oktay Öztürk	100.982	0,28	0	
Türkiye Komünist Partisi	Aydemir Güler	79.258	0,22	0	
Özgürlük ve Dayanışma Partisi	Bekir Kemal Ulusaler[9]	52.055	0,14	0	
Liberal Demokrat Parti	Cem Toker	35.364	0,10	0	
Emek Partisi	Haydar Kaya[9]	26.292	0,07	0	
Toplam		35.049.691	100,00	550	

Merkez solun giderek güç kaybetmesi, sağ kanadın güçlenmesi ile sonuçlanan 2007 genel seçimleriyle beraber AKP iktidarı gücünü giderek artırmıştır. Seçim yasalarında yapılan değişiklikler, günümüzde halen daha, özellikle seçim öncesi dönemlerde, tartışılmaktadır. Ancak bugünkü seçim sisteminin genel hatlarıyla 2007 seçimlerinden sonra çok fazla değişmediğini söylemek mümkündür.

Bu seçimlerden sonra AKP gündeme "Demokratik Açılım" projesini getirerek yeni bir tartışma süreci başlatmıştır. Bu süreçte, pek çok etkili olay vardır. 29 Temmuz 2009'da bu süreçle ilgili çalışmalara başlamıştır. Bu süreçte ilk gündeme gelen konular, TRT 6'nın açılması, Üniversitelerde kurulması planlanan Kürt Enstitüleri, Kürtçe yer isimlerini yasallaştırmaktı. 1 Mayıs 2011 tarihinde Başbakan Erdoğan "Benim için artık bu ülkede Kürt sorunu bitmiştir. Artık bu ülkede benim

[123] TBMM Ad Defterleri, 2012.

Kürt kardeşlerimin sorunu vardır ama Kürt sorunu yoktur" şeklinde açıklama yapmıştır.[124] Bu gelişmeler, gelecek 2011 seçimlerinde büyük ölçüde etkili olmuştur.

Seçim sürecini doğrudan ilgilendiren bir diğer önemli gelişme 12 Aralık 2009'da Anayasa Mahkemesi tarafından Demokratik Toplum Partisi'nin (DTP) kapatılmasıdır. Bu karara önlem olarak 2008 yılında Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) kurulmuştur. BDP 12 Haziran 2011 seçimlerine, "bağımsız adaylar bloku" olarak katılmıştır, bunun nedeni de yüzde 10'luk Türkiye seçim barajına takılmamaktır. 2007 ve 2011 genel seçimleri arasında iki tane önemli referandum gerçekleştirilmiştir; cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ve Anayasa değişikliklerinin halkoyuna sunulması hakkında referandumlar. Bunun yanı sıra, 2008 yılında dünyayı kasıp kavuran ekonomik kriz de seçim sürecini etkilemiştir.

12 Haziran 2011 tarihinde yapılan genel seçimlerde sonuçlar incelendiğinde, bu süreçte yaşanan olayların ve seçim sistemindeki değişikliklerin etkileri görülmektedir. Seçim süresi beş yıldan dört yıla indirilmiştir. AKP, daha önce benzeri olmayan bir olaya imza atarak üst üste üçüncü kere iktidar olmuştur. Daha önemlisi, AKP oy oranını da artırmıştır. İki muhalefet partisi olan CHP ve MHP, aynı zamanda da BDP'nin desteklediği bağımsız adaylar meclise girebilmişlerdir. Bir parti haricinde seçime katılan diğer partiler %1'in altında kalmışlardır. Bu durum, seçim sisteminin yarattığı bir sonuçtur.

Tablo 17: 2011 Türkiye Genel Seçim Sonuçları[125]

Parti	Genel başkanı	Oy	%	Sandalye	+/−
Adalet ve Kalkınma Partisi	Recep Tayyip Erdoğan	21.399.082	49,83	327	▼14
Cumhuriyet Halk Partisi	Kemal Kılıçdaroğlu	11.155.972	25,98	135	▲23
Milliyetçi Hareket Partisi	Devlet Bahçeli	5.585.513	13,01	53	▼18
Bağımsız		2.819.917	6,57	35	▲9
Saadet Partisi	Mustafa Kamalak	543.454	1,27	0	—
Halkın Sesi Partisi	Numan Kurtulmuş	329.723	0,77	0	—
Büyük Birlik Partisi	Yalçın Topçu	323.251	0,75	0	—

[124] Keskin ve Şanlı, a.g.e., s.8.

[125] TBMM Ad Defterleri, 2012.

Demokrat Parti	Namık Kemal Zeybek	279.480	0,65	0	—
Hak ve Eşitlik Partisi	Osman Pamukoğlu	124.415	0,29	0	—
Demokratik Sol Parti	Masum Türker	108.089	0,25	0	—
Doğru Yol Partisi	Çetin Özaçıkgöz	64.607	0,15	0	—
Türkiye Komünist Partisi	Erkan Baş	64.006	0,15	0	—
Millet Partisi	Aykut Edibali	60.716	0,14	0	—
Milliyetçi ve Muhafazakâr Parti	Ahmet Reyiz Yılmaz	36.188	0,08	0	—
Emek Partisi	Haydar Kaya	32.128	0,07	0	—
Liberal Demokrat Parti	Cem Toker	15.222	0,04	0	—
Toplam		42.941.763	100,00	550	

2011 seçimlerinin ilgi çekici bir sonucu AKP'nin oy oranını %3,3 artırması ancak sandalye sayısının 15 azalmasıdır.[126] Bu durumun üç temel sebebi vardır, öncelikle, birinci gelen partinin oyunun artmasına rağmen ikinci parti olan CHP'nin oyunu daha yüksek bir oranla artırması nedeniyle partiler arasındaki makas daralmıştır. Dağıtım yöntemi nedeniyle birinci partinin sandalye sayısı olumsuz etkilenmiştir. Bir diğer neden ise BDP'nin oyunun yüksek olduğu bölgelerde neredeyse tek rakibi AKP'dir ve BDP de oylarını bir önceki seçime göre artırmıştır. Üçüncü nedene gelince, Yüksek Seçim Kurulu (YSK), milletvekillerinin bölgesel dağılımıyla ilgili bir düzenleme yapmıştır; bu değişiklik olmasaydı AKP'nin 5 milletvekili daha çıkaracağı görülmektedir.[127]

2011 genel seçimlerinden önce YSK, Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Milletvekili Seçimi Kanunu'nda 2010 yılında yapılan değişikliklere göre düzenlemeler yaptı. Bu düzenlemelerde, seçimler için yapılan propagandalarda Türkçe dışında bir dil kullanmanın yasaklanması kaldırılıyordu. Ayrıca "siyasi partilerin ve adayların radyo ve televizyon kanalları ile yazılı, sözlü ve görsel basında yapacakları propagandalarda Türkçe kullanılmasının esas olduğu" belirtildi.[128] Bu seçimlerde, Avrupa Konseyi üyesi devletler içinde en

---

[126] Türkmen Göksel, Yetkin Çınar, (2011). "12 Haziran 2011 Seçiminde Seçim Sisteminin Parlamento Yapısına Etkileri", Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, s.1.

[127] Göksel, Çınar, a.g.e., s.1.

[128] Seçimle İlgili YSK Kararları, "Seçim Yasakları", http://www.ysk.gov.tr/ysk/docs/Kararlar/2011Pdf/2011-186.pdf ve "Basın ve Yayın Kuruluşlarının

yüksek seçim barajı olan %10'luk ülke barajı devam etmiştir. 2011 genel seçimlerine yüksek oranlı bir katılım gerçekleşmiştir.

Çalışmanın inceleme kapsamında olan seçim dönemlerini inceledikten sonra, bu bölümde bahsedilen seçim sistemi değişiklikleri, bir sonraki bölümde etkileriyle birlikte irdelenecektir.

Yayın İlkeleri", http://www.ysk.gov.tr/ysk/docs/Kararlar/2011Pdf/2011-187.pdf. (Erişim Tarihi 25.06.2013).

BÖLÜM III

TÜRKİYE'DE SEÇİM SİSTEMLERİNDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER VE BUNLARIN SEÇİM SONUÇLARINA YANSIMALARI

Seçim sistemleri hakkında bir tercih yapmak, kanun koyucuların yapmaları gereken en önemli siyasi tercihtir. Zira seçim sistemleri, gerek siyasi partiler gerekse de siyasal sistem açısından pek çok unsuru etkilemektedir. Seçim sistemi ve siyasi hayat arasındaki bu ilişki uzun yıllardır siyaset biliminin ilgilendiği bir konu olmuştur. Duverger (1963), bu ilişkiyi ilk kez kapsamlı bir biçimde ele alan siyaset bilimcisidir. Bu alanda bir diğer önemli çalışma da Rae'nin (1967) çalışmasıdır. Son yıllarda Lüphart'ın (1994) karşılaştırmalı çalışması da önemlidir. Tüm bu çalışmalarda, seçim sistemlerinin, siyaset hayatını ne kadar etkilediği üzerinde durulmaktadır.

Çalışmanın ana konusu olan seçim sistemlerindeki değişikliklerin seçim sonuçlarına etkilerini incelemek için; geriye dönüp bahsi geçen değişikliklere tekrar değinmekte fayda vardır. Yukarıda da anlatıldığı üzere 16 Şubat 1950 tarihinde kabul edilen yasa uyarınca, vekil seçiminin tek dereceli yapılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, oy sayımı da açık bir şekilde yapılacaktır. Bu değişiklik, iktidar ve muhalefet arasında bir anlaşmayı yansıtmaktaydı. 1950 seçimleri, demokratik yönetim anlayışına en uygun ilk seçim sayılmaktadır. Bu yasanın getirilerinden biri, 14 Mayıs 1950 seçimlerinde katılım oranının çok yüksek olmasıdır ve Demokrat Parti bu seçimler sonucunda oyların çoğunu almıştır. Bu değişikliğin daha da önemli bir sonucu ise halkın kendi iradesiyle ilk kez iktidarı değiştirebilmiş olmasıdır.[129]

1954–1957 yılları artasında seçim tarihi açısından önemli bir süreç gerçekleşmiştir. Ekonomik sıkıntılar ve iktidarın baskıları, üç muhalefet partisinin (CHP, Hür Parti ve CMP), 1957 sonbaharında yapılması planlanan seçim öncesinde birleşme düşüncesine yol açtı. 1954 yılının Haziran ayı sonunda Demokrat Parti'nin "Milletvekili Seçim Kanunu'nu düzenlemesiyle birlikte, seçim sonuçları ve hatta

[129] Varlık ve Ören, a.g.e., s.89.

seçim öncesi süreçler etkilenmektedir. Bu düzenlemede getirilen yeniliklere göre bir siyasi parti tarafından adaylığı reddedilen bir kişi, ne başka bir siyasi parti tarafından ne de bağımsız aday olarak seçimlere katılamıyordu. Seçimlere katılarak aday olmak isteyen memurlar, seçimlerden altı ay önce memurluk görevinden istifa etmek zorundaydı. Bu düzenlemeyle birlikte partilerin radyo vasıtasıyla propaganda yapmaları da yasaklanıyordu. "*Devlet ve hükümet işlerinde görev alanların*" yapacakları konuşmalar propaganda sayılmıyordu.[130]

Çoğunluk yönteminin sonucunda partilerin kazandığı oy oranında mecliste temsil edilemiyor olmaları durumu, 1950 – 1954 yılları arasında temel bir tartışma konusu olmuştur. Fakat iktidar bu isteklere karşı kayıtsız kalmış ve 1954 seçimleri de aynı esaslarla ve çoğunluk ve liste uygulamaları ile yapılmıştır.[131] 1954 yılının mayıs ayında yapılan seçimleri Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi ile arasındaki farkı artırarak kazanmıştır. Bu seçimde de katılım son derece yüksektir. Muhalefet, yani CHP, CMP, KP ve bağımsızlar, oyların %41,7'sini alarak meclisteki sandalyelerden yalnızca %6,7'sini elde etmiştir. İktidar partisi ise oyların %56,6'ıyla sandalyelerin %93,2'sini almıştır. Bu durum, sistemden kaynaklanan haksızlığı açık bir şekilde ortaya koymaktadır. İktidar ve muhalefet arasındaki gerilim giderek artmakta, seçim sisteminde değişikliğe gidilmesi konusu da daha sık gündeme gelmektedir. 1957 seçimleriyle bir önceki 1954 seçimlerini karşılaştırdığımız zaman, DP'nin oy oranlarında bir düşüş, CHP'nin oy oranlarında ise artış görülmektedir. Ayrıca bu seçimlerde Hürriyet Partisi de milletvekili çıkartabilmiştir. Bunun seçim sistemindeki değişikliklerin sonucu olduğunu söylemek mümkündür zira küçük partilerin önünün açılması sağlanmıştır. 1957 seçimleri barajsız d'Hondt sistemiyle yapılsaydı, iktidar ve muhalefet arasındaki fark yalnızca 16 milletvekili olacaktı. Bunun sonuçları düşünüldüğünde, ülkeyi 1960 müdahalesine götüren süreç yaşanmayabilirdi.

1957 seçimlerinin ardından iktidarın anayasaya uygun olmayan şekilde hareket etmesi, muhalefet tarafından halka başarılı bir şekilde yansıtılmıştır. Sonuç olarak, halk içindeki önemli topluluklar harekete geçirilmiş ve amaçları

---

[130] Erdem, a.g.e., s.244.

[131] Aygen, a.g.e., s.208.

doğrultusunda meşruiyetini kaybetmiş olan bu iktidarın uzaklaştırılması için gerekli temeller hazırlanmıştır. 27 Mayıs 1960 sabahı, Türk Silahlı Kuvvetleri harekete geçmiş ve bu iktidara son vermiştir. Buradaki amacın, halkın birbiriyle kavgasını bitirmek ve adil seçimlere gitmek olduğu belirtilse dahi, bu girişimin arkasında aslında daha büyük hedefler bulunmaktadır. Bu hedefler, askeri müdahaleden önce sıkça gündeme getirilen demokrasi ve hürriyet talepleridir. Hukuki açıdan ise bunların anlamı, "iktidarın sınırlandırılması"dır.[132] Halk, siyasal demokrasiyi kurumsallaştırmak istiyordu ve sivil toplumun faaliyetleri burada önemliydi. Türk Silahlı Kuvvetleri, meclisin görevlerinin bir süreliğine "Milli Birlik Komitesi" denilen oluşuma aktarıldığını ilan etti. En kısa zamanda bir anaysa hazırlayıp seçimlere gidilmesini sağlayacak şekilde çalışacak bir kurucu meclis kurmaya çalıştılar. 13 Aralık 1960 tarihinde temsilciler meclis üyelerinin seçilmesiyle birlikte bir kurucu meclis kurulmuştur. Bu mecliste Milli Birlik Komitesi ve temsilciler meclisi bir aradaydı. 158 sayılı yasa ile kurulan bu kurucu meclis iki önemli görev almıştı; halkoyuna sunulacak olan yeni bir anayasa hazırlamak ve yeni seçim kanununun hazırlanması. Bu amaç doğrultusunda kurucu meclis ilk olarak anayasa ve seçim komisyonlarını belirlemiştir.

Yeni anayasa tasarısındaki ilk konulardan biri, önceden beridir denetleyici bir rolü olacak şekilde düşünülen ikinci bir meclisin oluşturulmasıdır. Bunun dışında bu anayasa tasarısında seçimlerin, önceki genel esaslarıyla tekrar kabul edildiği görülür. 1961 Anayasası 9 Temmuz 1961 tarihinde halkoyuna sunulmuştur. %61 civarı bir çoğunluk bu anayasayı kabul etmiştir. 1961'den sonraki seçim uygulamalarının daha iyi anlaşılabilmesi için, bu anayasanın seçimlerle ve meclisle ilgili esaslarına bakmak gerekmektedir. Anayasadaki 63. Madde, TBMM'nin kuruluşu ile ilgilidir; meclis, Millet meclisi ve Cumhuriyet Senatosundan oluşmaktadır. Milletvekili sayısı ve seçimlerle görev başına gelen senatör sayısı bakımından, sürekli artan nüfusa oranlı olarak meclis üyelerinin sayılarını artırmamak için, sabit sayı tercih edilmiştir. 67. Madde ile milletvekili sayısı 450 olarak belirlenmiştir. 70. Madde ile Cumhuriyet senatosunun üye sayısı da 150 olarak belirlenmiştir. Bu anayasanın 55. Maddesi ile seçimlerin "serbest, eşit, gizli, tek dereceli genel oy; açık sayım ve döküm esaslarına

---

[132] Tanör, a.g.e., s.278.

göre” yapılacağı belirtilmiştir. Ayrıca, milletvekili olmak için gerekli koşullar da madde 68’de belirtilmiştir:

30 yaşını doldurmak,

Türkçe okuyup yazabilmek,

Askerlik hizmetini yapmış olmak,

Kamu hizmetlerinden yasaklanmış olmamak,

Ağır hapis gerektiren bir suçtan ötürü kesin hüküm giymemiş olmak,

Yüz kızartıcı suçlardan hüküm giymemiş olmak.

Milletvekili adayı olmak için hâkim, subay, askeri memur ve astsubayların mesleklerini bırakmaları gerekirken memur olanlar için böyle bir şart getirilmemiştir. Cumhuriyet Senatosu’na seçimle gelecek adaylarda, bu sayılan özelliklerin yanı sıra, yaş ve kültür bakımından daha yüksek seviyelerdeki kişiler olmaları için,72. Madde ile 40 yaşını bitirmeleri ve yükseköğrenimlerini tamamlama şartları da getirilmiştir. Madde 64 ile seçimlerin yenilenme süresi millet meclisi için 4 yıl, madde 63 ile de Cumhuriyet Senatosu için 6 yıl olarak belirlenmiştir. Fakat bunun yanında, cumhuriyet senatosu üyelerinin 3’te biri her iki yılda bir yenilenecektir de denilmiştir. 1961 Anayasasının temel ilkeleri doğrultusunda çıkarılan 298 sayılı yasayla beraber, önceki 5545 sayılı milletvekili seçim kanunu ve onu değiştiren 6272, 6428, 7503 sayılı yasalar kaldırılmıştır.[133]

1960’tan önceki düzenlemelerde, milletvekili sayısı nüfus artışına bağlı olarak değişiyordu. Ancak 1960’tan sonra milletvekili sayısını belirlemek için bu esastan vazgeçilmiştir ve sayı toplamda 450’ye sabitlenmiştir. 1961 tarihli 298 sayılı yasaya göre, milletvekili dağılımı ülke nüfusu, 450’ye bölünerek hesaplanıyordu; her ilin nüfus sayısı bölme sonucu elde edilen rakama bölünerek illerin çıkaracakları milletvekili sayıları saptanmaktaydı. Bu saptama sonucunda elde edilen milletvekili sayısı 450'ye ulaşmamışsa, nüfusu milletvekili çıkarmaya yetmeyen illere birer

---

[133] Varlık ve Ören, a.g.e., s.99.

milletvekilliği veriliyordu; geriye kalan vekillikler ise artık nüfusların büyüklüğüne göre sıraya dizilen illere dağıtılmaktaydı.[134] 1961 ve 1980 yılları arasında nispi temsil uygulanmasıyla birlikte, mecliste temsil edilen parti sayısında artış meydana gelmiştir. Bu da, nispi temsil sistemine geçilmesinin seçim ve siyaset konularını nasıl etkilediğini gösterir. 1961 seçimlerinde 4, 1965'teki seçimlerde 6, 1969 seçimlerinde 8, 1973 seçimlerinde 7,1977 seçimlerinde ise 6 tane parti bulunmaktaydı.[135] Partilerin sayısındaki artışa rağmen, etkin sayıdaki artış sınırlıydı. Bunun da nedeni, bu süreçte iki büyük partinin AP ve CHP'nin oyların büyük kısmını alıyor olmalarıydı. Bu dönemdeki seçimleri orantısızlık indeksi açısından incelemek de mümkündür. Bu incelemeyi yaparken Lüphart'ın ölçütünü kullanmak gerekir. Bu ölçüye göre orantısızlık derecesi, iki büyük partinin oy oranlarıyla sandalye oranları arasındaki, farkın toplamı olarak hesaplanır.[136] Bu hesaplamaya göre orantısızlık indeksi;

1961'de yüzde 2,0

1965'te 1,5

1969'da 14,8

1973'te 11,1

1977'de 11,0'dır.

En orantılı sonuç, "milli bakiye" uygulanan 1965 yılına aittir. Ayrıca, barajsız d'Hondt sisteminin uygulandığı 1969, 1973 ve 1977 seçimlerinde ise indeks son derece yüksektir. Bu da beklenen bir durumdur. Bu dönemdeki seçimler, nispi temsilin meclisteki tek bir partinin ağırlıklı hâkimiyetine kesin bir engel teşkil edemeyeceğini göstermektedir. Ancak bu sonuç, bahsi geçen dönemde AP'nin, bütün diğer rakiplerinden çok daha güçlü bir konuma ulaşmış olmasından

---

[134] Erdem, a.g.e., s.301.

[135] Özbudun, a.g.e., s.529.

[136] Arend Lijphart, (1990). "The Political Consequences of Electoral Laws 1945-85'', American I'olitical Sclenee Review, Cilt 84, No. 2, s.109.

kaynaklanmaktadır. Sağ oyların bölündüğü 1970'li yıllarda hiçbir parti, Millet Meclisinde mutlak çoğunluk sağlayamamıştır. Bu durumun yol açtığı dengesiz koalisyon hükümeti süreci, özellikle iki aşırı partinin (Milli Selamet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi) kilit bir rol oynayarak, oy oranlarının çok üstünde bir güç elde etmeleri yüzünden, seçimlerin güvenilirliği sorgulanmıştır. Bu sorgulamalar, 1980 müdehalesinden sonra seçim sisteminde değişikliğe gidilmesine bir zemin oluşturmuştur. 1960'ların çift kanatlı meclisi yerine tek kanatlı bir yapıya bırakmıştır. 1980 sonrasındaki düzenlemelerde, 1960'ların iki kanatlı meclisinin yerine tek kanatlı bir meclis gelmiştir. Mecliste yer alacak temsilciler ise, 2839 sayılı yasanın 2. Maddesine göre, yapılacak olan tek dereceli ve nispi temsil sistemine göre olacak seçimle belirlenecektir. Bu düzenlemeler yapılırken, seçim sistemlerinin iki ana konusu olan çoğunluk sistemi ve nispi temsil sistemi arasında bir tercih yapılarak 1960 sonrasında da farklı şekillerde uygulanan nispi temsil sistemi uygulanmıştır. Nispi temsil sisteminin farklı biçimleri arasından, baraj sistemini getiren d'Hondt sistemi tercih edilmiştir.

Burada bahsedilen d'Hondt sistemi, nispi temsil sisteminin, çoğunluk sisteminin verebileceği sonuçlara en yakın sonuçları verebilecek şekilde olanıdır. Bu nedenle aslında nisbilikten uzak sayılabilir. Klasik d'Hondt sisteminde, tıpkı çoğunluk sisteminde olduğu gibi mecliste büyük partilerin çok fazla, küçük partilerin ise çok az temsil edilmesi sonuçlarını doğurabilmektedir.[137] Seçim yasalarında bir denge sağlayabilmek için, 1980 sonrasında sistem içine ayrıca barajlar konulmuştur. Bunun sebebi büyük ölçüde d'Hondt sisteminin büyük partilere ayrıcalık tanıyan özelliğinin de yetersiz görülmesidir. 2839 sayılı yasanın 33. Maddesine göre, genel seçimlerde ülke genelinde, ara seçimlerde ise seçimin yapıldığı bölgelerin genelinde, geçerli oyların yüzde onluk kısmını alamayan partiler milletvekili çıkartamayacaklardı. Barajlardan biri yüzde on oranındaki barajdır ve tüm ülkede geçerlidir. Birçok ülkede buna benzer seçim barajları uygulanır. Türkiye'deki baraj uygulamasında ise bu yüzde on oranındaki baraj, siyasi partileri etkilerken, bağımsız adayların barajı geçmeleri yeterlidir. Fakat küçük partilerin genel barajı bağımsız adaylarla birlikte geçmeleri durumunu engellemek için, 1987 yılında çıkartılan 3377

---

[137] Lijphart, a.g.e., s. 484.

sayılı yasanın 9.maddesi konulmuştur. Bu düzenlemeye göre, bir parti listesinde bulunan adaylar, milletvekili olmak için listesinde oldukları partinin de yüzde onluk barajı geçmesi gerekiyordu.[138]

Seçim sistemi içinde kurulan bir başka baraj da, seçim çevreleri, çıkaracakları milletvekili sayısına göre değişen oranlara sahip barajlara göre vekil göndereceklerdir. 2839 sayılı yasanın 34. maddesinin 2. fıkrası bu baraja ilişkindir; "*Bir seçim çevresinde, kullanılan geçerli oyların toplamının, o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilecek sayıdan en az oyalan siyasi partilere ve bağımsız adaylara milletvekilliği tahsis edilmez*". Bunu özetlemek gerekirse, bir seçim yöresi iki tane milletvekili çıkartacaksa, burada çevre barajını aşmak için o yörede kullanılan geçerli oyların yarısının alınması lazımdır. 3 milletvekili çıkartılacaksa 3'te birinin, 4 tane çıkartılacaksa da çeyreğinin yani yüzde 25'inin alınması gerekmektedir.[139] 1980 sonrasında ise, milletvekili sayısının belirlenme yöntemi aynı kalmakla birlikte, milletvekilliklerinin dağıtılmasında uygulanan yöntem hakkında bir değişiklik yapılmıştır. 1983 yılında Danışma Meclisi'nce kabul edilen Milletvekili Seçimi Kanunu Tasarısı'na göre, milletvekillerinin illere dağıtılması aşamasında, 1960-1980 yıllarındaki uygulama kullanılacaktır. Fakat MGK Anayasa Komisyonu buna ilişkin bir metin sunar ve bu metinde dağılım konusunda bir farklılık dikkat çeker. Bu durum, 2839 sayılı milletvekili Seçimi Kanunu'na da aynen yansımıştır. Bu düzenlemeye göre, önce her ile bir milletvekilliği tahsis edilir. Ardından, en son genel nüfus sayısı, kalan vekillik sayısına bölünerek bir rakama ulaşılır. Her ildeki nüfus sayısı bu rakama bölünür, bu da çıkartılacak vekil sayısını belirler. 1980 sonrası benimsenen dağıtım biçimi, küçük iller yararınadır. Diğer bir deyişle, kırsal kesimi ve dolayısıyla burada güçlü olan parti/partileri, daha açıkça söylemek gerekirse, sağ partileri gözetir. Bilindiği üzere 1980 öncesi sosyal demokrat çizgide yer alan Cumhuriyet Halk partisi, önemli ölçüde büyük illerden milletvekili çıkarmaktaydı; kırsal kesimde bulunan küçük illerdeki milletvekillikleri ise büyük ölçüde sağ partilere gidiyordu.

---

[138] 3377 sayılı yasa, Resmi Gazete, Sayı 19476, s. 3.

[139] Hikmet Sami Türk "Barajın Daralması", Cumhuriyet Gazetesi, 19 Eylül 1987. s. 13.

Seçim sistemlerinde uygulanan barajlar, daha önce de bahsedildiği üzere, seçim sonuçlarını ve ülkenin yönetimini etkilemektedir. 1977 yılındaki seçimlerde ülke genelinde %10'luk d'Hondt sistemi uygulansaydı, CHP'nin oy çoğunluğu ile tek başına CHP iktidarı denenebilecekti. Zaten %10'luk baraj sistemi de, 1970 – 1980 arasındaki koalisyonlara bir tepki olarak getirilmişti. Ülke seçim barajı uygulaması, ne yazık ki küçük partilerin temsil edilmesini zorlaştırmıştır. Bu engeli aşmak için siyasi partiler çoğu zaman ittifak yoluna gittiler. Seçim barajının yarattığı engeli aşmak için, 1991, 1995, 2007 ve 2011 seçimlerinde partilerin bir kısmı ittifak veya bağımsız aday gösterme yoluna gitmişlerdir. Siyasi dengesizlikleri gidermek amacıyla getirilen seçim barajı, 1990'lı yıllardaki dağınıklığı engelleyememiş ve 1991-2002 arasındaki süreçte koalisyon hükümetleri yönetimde olmuştur. Siyasi parti sayısı, 1995–2007 arasında 16 siyasi partiye kadar artmıştır. Seçim sisteminde baraj değişikliği yapılmasının ilk olumsuz etkisinin 1987 seçimlerinde görüldüğünü söylemek mümkündür: bağımsızların dışında yedi partinin katıldığı bu seçimlerde yalnızca üç parti mecliste temsil hakkını elde edebilmiştir. 1991 yılında ise küçük siyasi partiler ittifak yoluna giderek bunda başarılı olmuşlardır ve 1991 seçimlerinin temsil oranı neredeyse %100 olmuştur. Fakat bu da, koalisyon hükümetleri devrini başlatmıştır. Barajın olumsuz etkisi 2002 yılında kendisini tekrar göstermiştir. 18 siyasi partinin katıldığı 2002 seçimlerinde yalnızca iki parti barajı aşabilmiştir. Böylece, 2002 seçimlerindeki temsil oranı %53,8'e düşmüştür.[140]

Seçim sistemlerine yansıtılan değişiklikler, seçim sonuçlarını önemli ölçüde etkiler. Zira bu yolla, ülkeyi kimlerin yöneteceği, anayasayı kimlerin hazırlayacağı belirlenir. Liste usulü çoğunluk ve genel ülke çapında baraj uygulanan sistemler, iki partili yönetimlerle sonuçlanırken; barajsız sistem uygulandığında, meclise daha fazla sayıda parti girebilmektedir:[141]

---

[140] Yükseler, a.g.e. s.4.

[141] Erol Tuncer, (2013). "Seçim Sistemleri Sunuşu", Ülke Politikaları Vakfı Açık Oturumu, s.2.

Tablo 18. 1950 - 2011 Arasındaki Genel Seçimlerin Karşılaştırması

Seçim Tarihleri	**Seçim Sistemleri**	**Meclise Giren Parti**
1950, 1954,1957	Liste usulü çoğunluk	3 Parti
1961	Çevre barajlı D'Hondt	4 Parti
1965	Milli Bakiye	6 Parti
1969, 1973, 1977	Barajsız D'Hont	8-7-6 Parti
1983	Çifte barajlı D'Hondt	3 Parti
1987	Çifte barajlı D'Hondt + Kontenjan	3 Parti
1991	Çifte barajlı D'Hondt + Kontenjan	5 Parti
1995, 1999	% 10 Ülke Barajlı D'Hondt	5 Parti
2002	% 10 Ülke Barajlı D'Hondt	2 Parti
2007	% 10 Ülke Barajlı D'Hondt	3 parti
20011	% 10 Ülke Barajlı D'Hondt	3 Parti

1995 ve 1999 yıllarındaki seçimlerde koalisyon hükümetleri yoluyla mecliste adalet olgusu ön plana çıkartılmaya çalışılırken, 2002, 2007ve 2011 seçimlerinde istikrar ilkesi ön planda tutulmaya çalışılmıştır. 2002 seçimlerinde kullanılan oyların %45,3'ü meclis dışında kalmıştır ve seçimler tarihimizdeki en adaletsiz sonuç ortaya çıkmıştır.[142]

Seçim sisteminde baraj büyük ölçüde etkili olmaktadır. %10luk baraj, küçük partiler barajın altında kaldığında, bunların "tabela" partileri haline gelmesine neden olmaktadır. Ülkemizde uygulanan %10, yüksek bir barajdır ve bu yüzden, çok fazla sayıda seçmen, barajı nasılsa geçemeyeceğini düşündükleri partiler yerine sırf oyları boşuna gitmesin diye, ikinci hatta üçüncü tercihlerini seçmektedir. Bu da, bir adaletsizlik yaratmaktadır. 2011 seçimlerinde meclise giremeyen partilerden birisi hariç (Saadet Partisi % 1,24) tümünün % 1'in altında oy alabilmiş olmalarıdır. Bunun önemli bir sebebi, birincil tercihi örneğin SP, HAS Parti, DSP, DP vb. olan birçok seçmenin, bu partilerin barajı geçemeyecekleri düşüncesi ile barajı geçebileceklerine inandıkları partilere (AKP, CHP ve MHP) oy vermiş olmalarıdır.

[142] Erol Tuncer, (2006). "Türkiye'de Seçim Uygulamaları / Sorunları Işığında Temsilde Adalet Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği", s.182.

Sonuç olarak, seçmenlerin % 10 barajının uzun süreli devam etmesi nedeniyle birincil tercihleri dışında oy kullanmaları temsilde adaleti “nicel olarak” ölçülemese de “niteliksel olarak” olumsuz anlamda etkilemektedir. Bu husus demokrasinin kalitesi bakımından çok önemlidir.[143]

2007-2011 seçimleri arasında Türkiye’nin siyasi gündemine damgasını vuran bir diğer önemli gündem maddesi siyasal partiler ve liderleriyle ilgili gelişmelerdir. 5 Mayıs 2007 tarihinde Anavatan Partisi ve Doğru Yol Partisi “Demokrat Parti” adı altında birleşme kararı almıştır. 4 Eylül 2008 tarihinde ise Osman Pamukoğlu önderliğinde Hak ve Eşitlik Partisi kurulmuştur. 10 Mayıs 2010 tarihinde Deniz Baykal CHP genel başkanlığından istifa etmiştir. 12 gün sonra CHP’de yapılan oylama sonucunda genel başkanlığa Kemal Kılıçdaroğlu seçilmiştir. 25 Mart 2009’da Büyük Birlik Partisi Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu; 27 Şubat 2011’da Saadet Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan hayatını kaybetmiştir. Böylece yeni seçim sürecine çok sayıda parti yeni başkan adaylarıyla girmek durumunda kalmıştır.

Türkiye 12 Haziran 2011 seçimlerine Yüksek Seçim Kurulu’nu vermiş olduğu 12 bağımsız adayın seçimlere giremeyeceği kararının yarattığı gerilimle örülü bir siyasal ortamda girmiştir. YSK’nın kararı, seçim barajı, Kürt sorunu, insan hakları gibi tartışmaların devam ettiği süreçte demokrasi, demokratikleşme konularının seçim sürecine damgasını vurma beklentisi kamusal konuşmalarda yoğunluk kazanmıştır.

AK Parti, iktidar yorgunluğu kaygılarını giderme, siyasal ve toplumsal desteğin kalıcılığını teyit etmek amacıyla, 2002 ve 2007 seçimlerinde kendi kitlesinin dışındakilerinin de desteğini alma ve iktidarı boyunca sözcülüğünü üstlendiği yeni Türkiye inşasını Anayasa çıkaracak bir destekle gerçekleştirme anlamlarını 12 Haziran genel seçimlerine yüklemiştir. Seçim sonuçlarının bütün bu alanlarda AK Parti’yi memnun ettiği söylenebilecektir.

---

[143] Yüksel ve Çınar, a.g.e., s.3.

Yukarıda da anlatıldığı gibi AK Parti 'iktidar yorgunluğu' algısının seçmen nezdinde oluşabilecek olumsuz yansımalarını ortadan kaldırmak için bu seçimlere özel bir anlam yüklemiş ve bir yandan parlamenter grubunun yüzde 56'sını yenileme, diğer yandan 2023 yılına işaret eden yeni projeler üretme yoluna gitmiştir. Böylece kamuoyunda gündeme gelen kaygıların anlamlı olmadığı mesajını veren bir kampanya yürütülmüştür.

Seçimlerin AK Parti nezdinde diğer bir sonucu ise, elde edilen yüzde 50 oranındaki oyların partinin siyasal ve toplumsal kalıcılığının teyidi olmuştur. 2007 seçimlerinde aldığı yüzde 47'lik destek Cumhurbaşkanlığı kriziyle ilişkili bir tepki oyu olarak yorumlanan AK Parti, tabanının genişliği hakkındaki iddiaları 12 Haziran 2011 seçimleri ile çürütmüştür. Herhangi bir krizin olmadığı bu seçimlerde AK Parti'ye verilen oylar, tartışmasız bir şekilde partiye duyulan güvene işaret etmektedir. Bu oranlar, tepki oylarından beslenmeyen bir AK Partililik kimliğinin de oluştuğunu göstermiş ve Türkiye'nin çok partili demokrasi tarihinde görülmeyen bir başarıyı da beraberinde getirmiştir.

Ülkemizin seçim tarihine bakıldığında, seçim yasalarında ve sistemlerinde sık sık değişiklik yapıldığını görmek mümkündür. Bu durum, hem seçim sonuçlarını, hem de seçimlere katılımları etkiler. Ayrıca seçimler, ülkelerin yönetimini ve geleceğini tayin eder. Bu nedenle seçim sistemlerindeki değişikliklerin nedenleri, oluşum süreçleri ve sonuçları; seçim sonuçları karşılaştırılarak, dikkatli bir şekilde analiz edilmelidir. Çalışmanın bulgularından yola çıkarak yapılan yorum ve değerlendirmeler, sonuç bölümünde aktarılacaktır.

3.1. AKP'nin 2015 Genel Seçimi İçin Sitem Arayışları

Erdoğan'ın Cumhurbaşkanlığı seçimine ilişkin AKP içi yeni yollar arayış toplantısı 2015 genel milletvekili seçimleri konusundaki arayışları da gündeme getirdi. Çünkü ilk belirlemelere göre 30 Mayıs yerel yönetim seçimlerinde AKP'nin, il genel meclisi ve Büyükşehir belediye meclisi seçimleri temel alındığında geçerli oyların yaklaşık yüzde 43'ünü aldığı görülüyor. Bu sonuç iki şeyi ifade ediyor;

birincisi, seçimi yerel seçim havasından genel seçim havasına dönüştürerek AKP'nin yerel seçim başarısı kazandığını; ikincisi ise, yerel seçimleri genel seçim havasına dönüştürerek Başkanlık sisteminin önünü kapatması ve gelecek seçimlerde mecliste ulaşacağı çoğunluk düzeyini kritik bir noktaya getirmesi bakımından AKP'nin yeni arayışlar içine girmesine yol açmıştır.

Dolayısıyla AKP ve Erdoğan, hem Cumhurbaşkanlığı hem de 2015 genel milletvekili seçimleri konusunda yeni kararların eşiğindedir. Bu kararların önemli olanlarından biri 2015 genel milletvekilliği seçimleridir. 2015 genel seçimleri bugün geçerli olan yüzde 10 barajlı mevcut seçim sistemi ile yapılacak olursa, AKP'nin 2011 seçimlerinden daha az sayıda milletvekili ile meclise gelebileceğini öngörmek yanıltıcı olmaz. Bu öngörünün sebepleri;

i) 2014 seçim sonuçlarından edinilen izlenimlere göre CHP oy oranının düşük olduğu yerlerde daha da zayıflarken ülke genelinde oy düzeyini koruduğu için, yeni bir milletvekili seçiminde oyunu arttıramasa bile, kazanacağı milletvekili sayısını arttırma şansına sahip görünüyor.

ii) MHP'nin 2014 il genel meclisi ve büyükşehir belediye meclisi seçimlerinde oyunu yüzde 20 dolayında arttıran parti oluşu, yeni yapılacak bir seçimde 2011genel seçimlerine göre milletvekili sayısını yüzde 20'nin üzerinde arttırması sürpriz olmayacaktır.

iii) 2014 yerel yönetim seçimlerinde BDP'nin oy oranının Güneydoğu Anadolu Bölgesin de önemli bir değişiklik göstermemesine karşın kazandığı Belediye başkanlığı sayısını çoğaltıp hem yaygınlık hem de örgütlülük açısından gelişmeler göstermesi, yeni yapılacak bir seçimde bağımsız olarak seçilebilecek olası milletvekili sayısını çoğaltması, beklenmedik bir sonuç olmayacaktır. Ayrıca söz konusu gelişmenin AKP aleyhine bir değişme olarak ortaya çıkıyor oluşu da, AKP'nin milletvekili kaybının büyümesinde etkili olabilir.

iv) AKP'nin 2014 seçimlerinde, önemli seçmen sayısı artışına karşın aldığı toplam oyda azımsanmayacak bir düşüş yaşaması, yeni seçmen kazanamama yanı sıra daha önce kendisine oy vermiş seçmenleri de yitirmeye başladığının bir

göstergesidir. Bu olgu da, yaşanılan sorunların telafi edilememesi durumunda, yeni yapılacak bir seçimde AKP'nin oy dolayısıyla milletvekili kaybının devam edeceği konusunda ipucu olacaktır.

Bu durum AKP'yi yeni bir seçim sistemi arayışına itiyor. Aranılan seçim sistemi daha az oy alınsa bile, daha çok milletvekili çıkarmayı sağlamalıdır. Bu bağlamda düşünülen barajsız dar bölge seçim sistemi ve yüzde 5 barajlı il bazlı daraltılmış seçim sistemi aşağıda anlatılmıştır.

Ayrıca getirilecek yeni seçim sistemi yüzde 10'luk seçim barajını daraltacağı ya da ortadan kaldıracağı için barış süreci açısından AKP'ye, hem Kürtlere ve Kürt hareketine yönelik olarak "*sizin için barajı (gevşettim) kaldırdım*" mesajı vermektedir. Hem de, Kürtleri Türkiye sol hareketinden soyutlayarak Halkların Demokrasi Partisi'nin (HDP) Türkiye partisi oluşunu engellerken Kürtleri milliyetçi etnik grup olarak bir bölgeye (Güneydoğu Anadolu'ya) hapsedecek.

Her iki seçim sisteminin AKP için sağlayacağı avantajlara ve rakipleri için yaratacağı dezavantajlara bakmakta yarar var. Ama sonuçta AKP'nin kararını, elbette, kendi çıkarı belirleyecek. Dar bölge seçim sistemi, her seçim bölgesinden bir milletvekilinin seçileceği barajsız bir seçim sistemi. Bu sistemin uygulamaya konabilmesi için Türkiye 550 dar seçim bölgesine ayrılacak. Her seçim bölgesinden en çok oyu alan tek bir aday milletvekili olarak meclise gidecek. Dar bölge seçim sistemi AKP'ye iki önemli avantaj sağlıyor.

i) Birinci ve en yüksek oya sahip parti olması açısından 550 seçim bölgesinin çok büyük kısmında en fazla desteğe sahip parti olması nedeniyle seçime avantajlı girmesi,

ii) Dar bölge seçim sistemi yasasını çıkaracak ve meclis çoğunluğuna sahip parti olarak seçim bölgelerini kendi lehine olacak biçimde düzenleme olanağına sahip olmak.

Bu seçim sisteminin getirdiği iki avantaja karşılık AKP'ye yansıyacak üç de önemli dezavantaj var.

i) Dar bölge seçim sisteminin belediye başkanlığı seçimleri gibi aday etkisine açık yapısı

ii) Yaratılan siyasi kutuplaşma nedeniyle iktidara karşı olan rakip parti ve/ya da adayların işbirliği yaparak iktidar partisi adayı dışındaki bir adayda birleşip onu meclise gönderme kolaylığına sahip oluşları. Bunu örneğini 2011 yerel seçimlerinde Ankara, Yalova ve İstanbul belediye başkanlığı adaylıklarında gerçekleşti

iii) Dar bölgeden seçilecek milletvekillerinin bölge bağlantılarının güçlü olmak zorunda oluşu nedeniyle parti ve lider hegemonyasına göreli olarak daha kapalı olma olasılıkları.

Bu durumda AKP'nin, hem milletvekillerine istedikleri gibi egemen olamama olasılığı, hem de iktidar partisi adaylarının seçim kaybetme riskinin yüksek oluşu nedeniyle dar bölge seçim sistemini tercih etmemiş olduğunu söylenebilir. Ayrıca gerrymandering (seçim çevreleri ile oynama) yoluyla bu sorunun çözümünün mümkün olmaması da, dar bölge seçim sisteminden uzaklaşmanın nedeni olarak gösterilebilir.

İkinci olarak en fazla beş milletvekilinin seçilebileceği, yüzde 5 barajlı ve il bazlı daraltılmış bölgeli seçim sistemi AKP'ye önemli avantaj ve sınırlı dezavantaj getiren bir sistem niteliği taşıyor. Çünkü seçim barajı yüzde 5'e indirilmiş olmasına karşın, seçim bölgeleri bazında (seçim çevresinde baraj altında kalmış oy sayıları çok büyümedikçe) seçim barajı asgari yüzde 15-20 düzeyinde oluşuyor. Bu da birinci parti lehine işleyen bir mekanizma olarak AKP'ye önemli avantajlar sağlıyor. İkincil olarak, genel barajlı seçim sisteminin söz konusu oluşu ve bir seçim bölgesinden birden fazla milletvekili seçiliyor oluşu nedeniyle muhalefet partilerinin iktidara karşı seçim çevresi bazında birleşmesi bu sistemde mümkün olmuyor. Ayrıca üçüncü avantaj olarak, daraltılmış bölgelerin oluşturma biçimlerinin seçim sonuçları üzerindeki etkisi tek milletvekili seçilen bölgeler gibi olamayacağından bu sistem iktidar lehine mühendisliğe daha açık bir yapı sergiliyor. Daraltılmış bölge seçim sisteminin bir dördüncü avantajı ise (AKP yaklaşımına uygunluk açısından),

milletvekillerinin partilerine göre seçiliyor olmaları ve aday etkisinin ortadan kalkışı nedeniyle partiye bağımlılığın en üst düzeyde olabilecek olmasıdır.

SONUÇ

Demokrasi ilk olarak eski Yunanlılarda şehir devletlerinde uygulanmıştır. Orta çağda demokrasinin gelişim sürecindeki en büyük etken İngiltere kralının kendi yetkilerini sınırlayan Magna Carta Libertatum'u imzalamasıdır. 18 ve 19. Yüzyıllarda *Amerika Bağımsızlık Bildirgesi* ve *Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi* ile yükselişe geçen bir değer olmuştur. 20.yüzyıla gelindiğinde I. Dünya savaşı sonucunda oluşan yeni devletlerin tercih ettikleri bir yönetim şekline dönüşmüştür. II. Dünya savaşı sonrası sömürgecilik anlayışının son bulmasıyla beraber artık demokratikleşme hareketleri bütün dünyaya yayılmıştır.

Günümüzde demokrasi artık vazgeçilmez bir yönetim şeklidir. Demokratik yönetimlerin en temel özellikleri hukuk devleti yapısını temel esas olarak kabul etmeleridir. Hukuk devletinde hiçbir güç ve otorite hukuktan üstün değildir. İfade hürriyeti, din ve vicdan hürriyeti toplantı hürriyeti ve sivil özgürlükler güvence altına alınmıştır.

Demokrasinin tam anlamıyla uygulanabildiği toplumlarda, devletlerin görevi, bireylerin istek ve ihtiyaçları doğrultusunda yönetim ve hizmet sağlamaktır. Doğal olarak, bireylerin bu istek ve ihtiyaçları, fikirleri ve beklentileri, devletin yönetimini şekillendirir. Demokratik toplumlarda, yönetimlerin en önemli özelliği hukuk devleti temelinde olmasıdır. Hukuk devletlerinde ise seçme ve seçilme hakkı, en doğru ve uygun bir biçimde düzenlenerek halkın büyük çoğunluğunun katılımıyla temsil edilmesini sağlayacak şekilde düzenlenmelidir. Seçimler sayesinde halk iradesi yönetimlere yansıtılır. Halkın kendisini yönetebilmesi, ancak sağlıklı seçimler ve temsil yoluyla olabilmektedir. Bu da, oy kullanma yoluyla sağlanmaktadır.

Seçimler, sistematik veya uygulama açısından farklılıklar gösterseler ve tarih boyunca çeşitli değişiklikler geçirseler de, temel itibariyle aynıdır. Seçimlerin yapılıp halk iradesinin yönetime yansıyabilmesi için birçok seçim sistemi kullanılmıştır. Kullanılan başlıca seçim sistemleri "*çoğunluk esasına dayanan sistemler, nispi temsil esasına dayanan sistemler ve karma sistemler*" olarak kabul edilir.

Ülkemizde, 1877 yılında yapılan ilk seçimlerden itibaren birçok seçim sistemi denenmiştir. İlk olarak Meclis-i Vükela'dan çıkartılan Talimat-ı Muvakkat yani Geçici Yönetmelik(28 Ekim 1876) ilk seçimlerde geçerli olmak üzere uygulanmış. Daha sonra ikinci meşrutiyet döneminde 23 Temmuz 1908 tarihinde Kanun-i Esasi yürürlüğe konmuştur. Bu tarihte yapılan seçimlerin yasal dayanağında İntibah-ı Mebusan Kanunu olmuştur. Bu kanun bazı değişikliklerle birlikte 1942 seçimlerine kadar tüm seçimlerde uygulanmıştır.

Türkiye'nin ilk genel seçimi olan 28 Haziran 1923 seçimlerindeki en önemli gurup Müdafaa-i Hukuk Cemiyetidir. Cemiyetin seçim kanunlarında yaptığı değişiklikler şöyledir; her 50.000 erkek başına bir mebus seçilirken, bu sayı 20.000 olarak azaltıldı. Seçmen yaşı 18'e düşürüldü. Seçmek ve seçilebilmek için vergi vermek mecburiyeti kaldırıldı. Bu değişikliklerle yapılan seçimleri birkaç bağımsız aday dışında ağırlıklı olarak Cemiyet kazanmış ve ikinci gurup tasfiye edilerek tek parti yönetimine doğru ilk adım atılmıştır.

20 Temmuz 1927 seçimleri iki dereceli olarak yapılmıştır. Bu seçimlere tek parti olarak Cumhuriyet Halk Fırkası girmiştir. Parti milletvekili adaylarını gösteren bir listeyi halka oyuna sunmuş ve bu listedeki isimlerin seçmenler tarafından seçilmesi istenmiştir. Başka rakibin olmadığı bu seçimleri Cumhuriyet Halk Fırkası kazanmıştır.

25 Nisan 1931 seçimlerinde Cumhuriyet Halk Fırkası rakibini kendi içerisinden çıkartmıştır.22 ilde 30 milletvekilliği için aday göstermeyerek buralardan bağımsız adayların kazanmasını sağlamıştır. Seçimler iki dereceli olarak yapılmıştır. Ayrıca bu seçimler öncesi yapılan kanun değişiklikleriyle kadınlara seçimlere katılma hakkı verilmiştir.

8 Şubat 1935 seçimleri öncesinde kadınlara milletvekili olma yolu açılmıştır. Yapılan seçimlerde 18 kadın milletvekili meclise girmiştir. Ayrıca seçim öncesi çıkarılan kanunla seçmen yaşı 18 den 22'ye çıkarılmıştır. Seçim iki dereceli olarak yapılmıştır. Seçime tek parti olarak Cumhuriyet Halk Fırkası katılmıştır.

26 Mart 1939 seçimleri iki dereceli olarak yapılmıştır. Seçime yeni ismiyle Cumhuriyet Halk Partisi tek parti olarak katılmıştır.

21 Temmuz 1946 seçimleri çok partili siyasal yaşama geçiş olması açısından önem taşımaktadır. Cumhuriyet tarihinin ilk tek dereceli seçimidir. Bu seçimde aday esaslı blok oy sistemi uygulanmıştır. Her vilayet bir seçim çevresi olarak kabul edilmiştir. Bu değişikliklere rağmen seçim kanundaki yetersizlik ve bazı usulsüzlüklerden dolayı çok tartışmalı bir seçim olarak tarihimizde yerini almıştır. Bu tartışmaların başlıca sebebi *açık oy gizli sayım* kuralıdır.

Ülkemiz seçim tarihi açısında bir dönüm noktası olan ve ilk demokratik seçim olarak bilinen 1950 seçimleri ve sonrası kullanılan seçim sistemleri sırasıyla şunlardır; *liste usulü çoğunluk sistemi, çevre barajlı d'Hont, milli bakiye sistemi, çifte barajlı d'Hont, çifte barajlı d'Hont + kontenjan ve yüzde 10 ülke barajlı d'Hont sistemi.*

Yapılan seçim sistemi değişikliklerinin, halkın beklentileri ve fikirleri doğrultusunda değil, siyasi partilerin kendi çıkarları doğrultusunda olduğu görülmektedir. Oy çoğunluğunu sağlayan ve küçük partileri meclis dışında bırakarak gücü elinde tutmak isteyen iktidarlar, seçim sistemlerini ve anayasadaki seçim yasalarını bu doğrultuda değiştirmiş ve seçim sonuçlarını etkilemişlerdir.

Bu çalışmada Türkiye'de 2011 yılına kadar yapılan genel seçimler ve bu seçimler öncesinde yapılan değişiklikler incelendiğinde, seçim sistemlerindeki değişikliklerin seçim sonuçlarına etkisinin, özellikle mecliste partilerin temsil durumları ve yönetimin tek partili veya koalisyon hükümeti mi olacağı gibi konulara etki ettiği görülmüştür. Ancak her seçim sonrasında ortaya çıkan sonuçların sadece seçim sisteminde ki farklılıklardan kaynaklanmadığı, bunun yanı sıra ülkede yaşanan ekonomik sorunlar, 1960 ve 1980'li yıllardaki askeri müdahaleler, siyasi partilerin kapatılması ya da birleşmeleri gibi sebeplerin de sonuçları etkilediği tespit edilmiştir.

Ülkemizde seçimler için gerekli sistemin seçilmesi ve kullanılacak hesaplama formülünün belirlenmesi kanun koyucuların tercihleri ile hayata geçirilmiştir. Tercih edilen bu sistem ülke yönetiminde söz sahibi olacak siyasal partilerin

belirlenmesinde ve siyasal sistemin bütün unsurlarında etkili olacaktır. Dolayısıyla seçimlerin öncesinde yapılan kanun değişikliklerinde hedefin, parlamentoda ki sandalye sayısını arttırmaya yönelik olduğu görülmektedir. Ancak seçim kanunları değiştirilirken yapılması gereken en önemli hususlardan biride ülkedeki bütün siyasi partilerin katkılarını alarak, geniş bir mutabakat zemini oluşturup, toplumun farklı kesimlerinin de parlamentoda temsil edilmesine imkân sağlamaktır.

Seçim sonuçlarında "*temsiliyet*" ve "*istikrar*" sağlanması çok önemlidir. Bir seçim sisteminde bulunması gereken en önemli özelliklerden biri de, farklı fikir yapılarına sahip toplumsal gurupların meclis de temsil edilebilmesidir. Bu özellik "*temsiliyet*" olarak adlandırılır. "*İstikrar*" kavramı ise, dengeli ve uzun süreli iktidar olarak tanımlanabilir. Bu iki kavramın aynı seçim sonucunda ortaya çıkması zor gözükse de yapılacak olan değişikliklerle bu sağlanabilir. Kanun koyucuların istikrarı sağlama endişesinin yanında ülkedeki sosyoekonomik, kültürel ve etnik yapıların temsiliyetini sağlamaları da gerekmektedir. Seçim tarihimiz incelendiğinde seçmenin kendi tercihini yansıtmasından ziyade, istikrarı sağlayabilecek partilere yöneldiği görülmektedir. Özellikle muhafazakâr seçmenin iradesi daha çok istikrardan yana olmuştur. Bunun en belirgin örneğini 2002 öncesindeki koalisyonlardan bunalan seçmenin, 2002 seçimlerinde merkez partileri olan DYP, ANAP, FP (seçime Saadet Partisi olarak girmiştir) ve MHP'nin barajın altında bırakması ve yeni kurulan bir parti olan AKP'yi tercih etmesidir. Sonraki seçimlerde de AKP'nin desteklenmesi istikrar düşüncesine bir örnek teşkil etmektedir. Aynı şekilde Demokrat Parti'nin uzun iktidar dönemi de seçmenin istikrar arayışının bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmada seçim sonuçlarının değerlendirilmesinde ulaşılan sonuçlardan biride seçim sistemlerinin birbirlerine göre üstünlüğünden ziyade seçim çevresinin büyüklüğü, seçim çevresinin sınırlarının belirleniş şekli, seçim barajlarının yüksekliği ve hesaplamada kullanılan formüllerin sonuçları etkilemesidir. Bu sonuçlar çerçevesinde oluşan parlamento yapısı ile yönetilen ülkenin siyasi istikrar durumu özellikle 1950-2011 arasında gerçekleşen seçim sonuçlarında değerlendirilmiştir. Bununla beraber Türk siyasi hayatının askeri müdahalelerle,

muhtıralarla ve post modern darbelerle tanışması ve bunların sonucunda oluşturulan yeni seçim kanunları ile girilen seçimler değerlendirildiğinde halkın her zaman demokrasiden yana olduğu seçime katılımının yüksekliğinden anlaşılmaktadır.

Siyasi partilerin uzun dönemli iktidarında seçim kanunlarını kendi çıkarlarına uygun olarak değiştirdikleri görülmektedir. Buna en iyi örnek DP ve ANAP iktidarlarının son dönemlerinde çıkarttıkları seçim kanunlarıdır. DP'nin 1957 seçimleri öncesi getirdiği yasalarla bir adayın aynı çevreden farklı iki partiden aday gösterilmesi yasaklanmış, seçmenin karma liste yapma özgürlüğü elinden alınmış, seçimlerden 6 ay önce istifa eden vekilin başka bir partiden aday olması engellenmiştir. DP 1957 seçimleri sonucunda kazanmış gibi görünse de aslında bu başarı öncesinde çıkarttığı seçim kanunlarına aittir. Aynı şekilde Anavatan Partisi 1987 seçimleri öncesinde getirdiği; milletvekili artışı, seçim çevresi büyüklüğünün azaltılarak etkin barajı arttırması ve kontenjan milletvekillikleri gibi değişikliklerle seçimlere katılmış ve aldığı oy oranından fazla bir temsille meclise girmiştir. 2002, 2007 ve 2011 seçimlerinde de AKP'nin %10'luk seçim barajından çok iyi yararlandığı görülmektedir. Seçim vaatleri arasında olan barajı düşürme vaadini uzun iktidar döneminde değiştirmemiştir. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere iktidar partileri kendilerini bir sonraki seçimde daha avantajlı bir duruma taşıyacak kanunları çıkartmaktan hiçbir zaman geri durmamışlardır. Türkiye'de özellikle muhafazakâr kimlikleri ile öne çıkan bu partilerin karşısında yeteri kadar muhalefet gücü olmadığından dolayı daha rahat kanun değişiklikleri yaptıkları görülmüştür.

1980 den günümüze kadar olan seçimler incelendiğinde özellikle %10'luk barajın etkisiyle seçmenin meclise girmesi kesin olmayan partilere oy vermekten uzak durduğu görülmektedir. Bu da seçmen iradesinin zorlanması anlamına gelmektedir.

1961 ile 1983 yılları arasında uygulanan *barajsız nispi seçim sistemi* sayesinde parlamentodaki temsil oranı oldukça yüksektir. 1980 askeri müdahalesinden sonra kanunlaşan ülke barajı ile hedeflenen ülkedeki aşırı uçların ve etnik yapıların temsilini engelleyerek istikrarlı bir yapı oluşturmaktır. Ancak hedeflenen bu istikrar 1987, 1991, 1995 ve 1999 seçimlerinden sonra kurulan

koalisyon hükümetleri tarafından sağlanamamıştır. Bu yıllarda özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgesindeki terör faaliyetlerindeki artışın bir sebebi olarak da bölge halkının parlamentoda ki temsiliyet eksikliği gösterilebilir. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere Türkiye gibi demografik yapısı çok çeşitli olan bir ülkede uygulanması gereken seçim sistemi, düşük barajlı ve çoğulcu bir yapıya sahip olmalıdır. Bazı seçim sistemleri parlamentodaki parti sayısını azaltsa da yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi yapılan koalisyonlarla istikrar yakalanamayabilir. Dolayısıyla istikrar kadar önemli olan bir husus da temsiliyet krizlerinin önüne geçmektir.

Türk seçim sistemlerinin çok önemli dönüm noktaları askeri müdahalelerle gerçekleşmiştir. Bu değişikliğin birinci örneği 1960 askeri müdahalesinden sonra *çoğunluk sisteminden nispi seçim sistemine* geçiştir. Çoğunluk sistemiyle bir seçim çevresinde ki bütün milletvekilliklerini bir partinin almasını engellemeyi düşünen Milli Birlik Komitesi nispi seçim sistemini hesaplamada da D'Hondt yöntemini kanunlaştırmıştır. Bu sistemle birlikte hedefleri kapatılan Demokrat Parti'nin devamı niteliğinde olacak partilerin önünü kesmek ve mutlak çoğunluğu bir partinin kontrolüne vermemektir. Ancak 1961 yılında yapılan seçimler seçmenin iradesinin meclise yansıması açısından olumlu bir seçim olmuştur. Getirilen nispi seçim sistemi temsiliyet açısından çoğunluk sistemine göre daha doğru bir tercih olmuştur. Getirilen bir diğer kanunla da 1980 yılına kadar Millet Meclisinin üzerinde bir Cumhuriyet Senatosu getirilmiştir. Bu senatoyla hedeflenen Millet meclisini kısmen de olsa denetleyebilmektir.

Bir diğer dönüm noktası da 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinden sonra yaşanmıştır. 1977 seçimlerinden sonra kurulan koalisyonlar, güvenoyu alamayan hükümetler ve sonrasında artan ekonomik istikrarsızlıklar, yaşanan halk hareketleriyle birlikte askeri müdahalenin zemini oluşturulmuştur. Darbe sonrası kurulan Milli Güvenlik Konseyi hazırladığı anayasayı 7 Kasım 1982 de halkoyuna sunmuş ve yasalaştırmıştır. Bu anayasayla birlikte günümüze kadar devam eden ülke geneli %10'luk baraj sistemi getirilmiştir. Dünyada ki demokratik ülkeler arasında en yüksek seçim barajı yüzde 10 olarak ülkemizde kullanılmaya devam edilmekte ve uygulanan bu baraj sistemi temsilin önündeki en büyük engel olarak görülmektedir.

Ülkemizin seçim tarihine bakıldığında, seçim yasalarında ve sistemlerinde sık sık değişiklik yapıldığını görmek mümkündür. Yapılan bu değişiklikler halkın ihtiyaçlarına cevap vermekten çok iktidarların kendi çıkarlarının korumasın yönünde şekillenmiştir. Türkiye'de seçim sistemlerindeki bu değişim süreci nispi temsil sistemiyle başlamış ancak ortaya çıkan koalisyon hükümetleri ile istikrarsızlaşmış ve bu süreç birlikte baraj sistemleri uygulanmaya başlamış, temsilde adaletsizliğe sebep olan bu durum hem seçim sonuçlarını, hem de seçimlere katılımları etkilemiştir.

Adil ve düzenli bir seçimin neticesinde hükümeti kuran parti, seçmenlere her zaman özgürlük, eşitlik ve yüksek standartlarda bir hayat getirmeyebilir. Tam tersi baskıcı ve dayatmacı bir tavır da sergileyebilir. Bu tip durumlarda ki çözüm ise yeni bir seçimle parlamentonun yenilenmesidir. Bu da toplumun yönetime katılımı anlamına gelir. Demokrasi kültürünün yerleştiği toplumlarda bu şekilde değişimler doğal karşılanmaktadır. Cumhuriyet tarihimiz boyunca yapılan seçimlerle ülkemizde de demokrasinin, belirli dönemlerde kesintiye uğramasına rağmen ilerleme sürecinin devam ettiği de söyleyebilir.

Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyoekonomik durum, kültürel ve etnik yapısı göz önünde bulundurulduğunda uygulan seçim sistemlerinin iyileştirilmesi için şu öneriler getirilebilir;

1. Türkiye'de uygulanan mevcut %10'luk barajın temsildeki adaletsizliğin giderilmesi için Avrupa ülkelerinde olduğu gibi %5 sınırına çekilmesi gerekmektedir. Türkiye'de uygulanan % 10'luk seçim barajı temsiliyetin önünde büyük bir engeldir. Seçmenin iradesinin parlamentoya yansıması adına seçim barajının düşürülmesi ile seçim sistemindeki büyük bir yanlışlık düzeltilmiş olur.

2. Milletvekili aday tespitlerinin parti yönetimi tarafından liste tespiti yerine seçim çevrelerinde bir ön seçimle belirlenmesi. Milletvekili listesinin parti yönetimi tarafından belirlenmesi vekillerin parti yönetimi dışında irade göstermelerinin önündeki en büyük engeldir. Bunu aşma adına

seçim bölgesinde bir ön seçimle seçmenin istediği milletvekili belirlenmeli ve bu sonuca göre seçim listesi oluşturulmalıdır.

3. Seçim çevreleri daraltılarak seçilen milletvekillerinin kendi bölgesinin sorunları ile daha çok ilgilenmesini sağlamak gerekir. Büyük seçim çevrelerinde seçmen seçtiği vekili tanımamakta dolayısıyla seçilen milletvekillide seçmenin sorunları ile ilgilenme ihtiyacı hissetmemektedir. Özellikle büyük şehirlerde seçmen ile vekil arasında bir diyalog yoktur. Bunu sorunun aşılması adına örneğin Ankara milletvekilliği yerine Keçiören milletvekilliği sistemine geçilebilir. Bu sayede Keçiören seçmeni kendi seçtikleri milletvekilini tanır ve bir sonraki seçimde kararını buna göre verir.

KAYNAKÇA

Anayasa Mahkemesi Kararı, E. 1995/54, K. 1995/59, k.t. 18.11.1995, Resmi Gazete, 21 Kasım 1995, Sayı 22470.

ALESKEROV, Fuad, ÇARKOĞLU, Ali, (1998) "*Seçim Sistemleri ve İstikrar, Araştırma Raporu*", Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul. s.55.

ALKAN, Mehmet, (1999) "*Osmanlı'dan Günümüze Seçimlerin Kısa Tarihi*".

ARASLI, Oya, (1972) Adaylık Kavramı ve Türkiye'de Milletvekili Adaylığı, Sevinç Matbaası, Ankara.

ARMAĞAN, Servet, (1968) "*Türkiye'de Parlamento Seçimleri*", İ.Ü. Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt: 33, Sayı: 3-4.

ARMAOĞLU, Fahir, (1953) Seçim Sistemleri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.

ARMAOĞLU, Fahir, (1972) "*Seçim Sistemleri ve Türkiye'de Seçim Sistemi Kanunu*", Hürriyet Seçim Semineri, İstanbul.

AYGEN, Cemal, (1962) "*Memleketimizde Seçimler ve Neticeleri*", A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt:17.

BAKIR, Sonnur; KÜÇÜKOĞLU, Semra; PEHLİVAN, Sevgi, (1982) *Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar*, TBMM Basımevi, Ankara.

BİLGİÇ, Saadettin, (1995) *Türkiye'de Seçimler ve Seçim Kanunları,* İstanbul Boğaziçi Yayınları.

ÇAVDAR, Tevfik, (1982) "Siyasal Gelişmenin Evreleri", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul.

DAHL, Robert A., Demokrasi ve Eleştirileri, (1993) Çev. Levent Köker, Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği Ve Türk Demokrasi Vakfı Yay.

DURSUN, Davut, (2002) "Tek Turlu Olmadı İki Turlu Olsun", http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:18IyJwighQ0J:yenisafak.com.tr/arsiv/2002/mayis/02/ddursun.html+&cd=7&hl=tr&ct=clnk&gl=tr. (Erişim: 1 Mayıs 2014).

DUVERGER, Maurice, (1993) *Siyasi Partiler*, Ankara, Bilgi Yayınevi.

ERDEM, Tarhan, (1982) *Anayasalar ve Seçim Kanunu*, Milliyet Yayınları, İstanbul.

EMRE Erdoğan,(1999) "Seçim Sistemleri Ve Siyasal Sonuçlari: İstikrar Ve Temsiliyet".

ERDOĞAN, Mustafa, (1999) *Anayasal Demokrasi*, Ankara, Siyasal Kitabevi.

ERTUĞRAL, Yusuf (2014) Amerikan Başkanlık Seçimleri Temsilde Adaletli (mi?), http://akademikperspektif.com/2014/02/08/amerikan-baskanlik-secimleri-temsilde-adaletli-mi/.

GİOVANNİ Sartori, (1977) Demokrasi Kuramı (Çev. Deniz Baykal), Ankara, Siyasi İlimler Türk Derneği Yayın No: 23.

GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref, (2003) Anayasa Hukuku, Son Değişikliklerle Güncelleştirilmiş 11. Basım, Turhan Kitabevi, Ankara.

GÜNAL, Erdoğan (2005) *Türkiye'de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri*, Turhan Kitabevi, Ankara.

GOLDER, G. & Michael Alvarez (2005) Democratic Electoral Systems Around The World, Elsevioer Electoral Studies, Volume: 24.

GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref, (1997) *Anayasa Hukuku*, Turhan Yayınları, Ankara.

GUTMANN, Amy, (1993) “Democracy”, A Companion to Contemporary Political Philosophy, ed. Goodin, R. E. & Pettit, P., Cambridge, USA: Blackwell.

İBA, Şeref, (2008) *Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar*, Gözden Geçirilmiş Güncelleştirilmiş 2. Bası, Ankara.

KARAMUSTAFAOĞLU, Tunçer, (1970) *Seçme Halkının Demokratik İlkeleri*, Sevinç Matbaası, Ankara.

KESKİN, Fatih ve Halise Karaaslan Şanlı, (2011) “*Demokrasinin Yeniden Yapilandirilmasi Tartişmalari Bağlaminda 2011 Milletvekili Genel Seçimleri Ve Medya*”, Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştirma Altyapi Projesi Kesin Raporu.

KIŞLALI, A.Taner, (1994) *Kemalizm, Laiklik Ve Demokrasi*, İmge Yayınevi, Ankara.

LİJPHART, Arend, (1990) "*The Political Consequences of Electoral Laws 1945-85*", American I'olitical Sclenee Review, Cilt 84, No. 2.

LİJPHART Arendt, (1994) *Electoral Systems and Party Systems,* Oxford University Press.

LİJPHART, Arend, (1996) *Çağdaş Demokrasiler* (Çev. Ergun Özbudun Ve Ersin Onulduran), Ankara, Yetkin Yayınları.

ROBERT A. Dahl ,(1971) Polyarchy,Participation And Opposition, New Haven, Yale University Press.

SABINE, George H.Thorson, THOMAS L., (1989) *A History Of Political Theory, Fourth Edition*, New York: Harcourt Brace College Publishers.

SCHMIDT, Anfred G., (2002) *Demokrasi Kuramlarına Giriş*, Çev: M. Emin, Köktaş, 2. Baskı, Vadi Yayınları, Ankara.

SCHUMPETER, J. A., (1941) *Capitalism, Socialism and Democracy*, Allen & Unwin, London.

SENCER, Muzaffer, (1992) *Türklerin Yönetim Yapısı*, Alan Yayıncılık, İstanbul.

SOYSAL, Mümtaz, (1969) *Anayasaya Giriş*, Sevinç Matbaası, Ankara.

TAAGEPERA Rein ve M. S. SHUGART, (1989) Seats and Votes: The Effects and Determinants of Electoral Systems, Yale University Press.

TANÖR, Bülent, (1996) *Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980*), Alfa Yayınları, İstanbul.

TASAM, (2014) "*Seçim Sistemleri*", http://www.siyasaliletisim.org/index.php/sie-modul/128-sie-modul/304-secim-sistemleri.html (Erişim Tarihi 20.5.2014).

TBMM Ad Defterleri, 2012.

TBMM Bülteni, Seçim Sistemleri, (2014) http://www.tbmm.gov. tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MECLIS%20BULTENI/2469_1998_1999_0065_0000/0021.pdf. (Erişim Tarihi 1.5.2014).

TEZİÇ, Erdoğan, (1967) *Seçim Sistemleri*, Beta Yayınları, İstanbul.

TEZİÇ, Erdoğan, (1976) *Siyasi Partiler , 100 Soruda*, İstanbul, Gerçek Yayınevi.

TEZİÇ, Erdoğan, (1986) *Anayasa Hukuku*, İstanbul, Beta Yayınları.

TUNCER, Erol, (2006) "Türkiye'de Seçim Uygulamaları / Sorunları Işığında Temsilde Adalet , Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği".

TUNCER, Erol, (2013) *"Seçim Sistemleri Sunuşu*", Ülke Politikaları Vakfı Açık Oturumu.

TUNÇAY, Mete, (1983) *"Siyasal Gelişmenin Evreleri*", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 7, İletişim Yayınları, İstanbul.

TÜRK, Hikmet Sami, (1987) "*Barajın Daralması*", Cumhuriyet Gazetesi.

TÜRK, Hikmet Sami, (2006) *"Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih*", Anayasa Yargısı Dergisi, No. 23.

ÜLMAN, Haluk, (1957) "*Seçim Sistemimiz ve Başlıca Siyasi Partilerimiz*", A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 22, s.45.

ÜSTE, R. Bahar, (1999) *Türkiye'de Seçim Sistemi Arayışları, Bir Alternatif Model*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir.

VARLIK, Ülkü; BANU Ören, (2001) *Seçim Sistemleri Ve Türkiye'de Seçimler*, Der Yayınevi, İstanbul.

VERSAN, Vakur, (1990) *Kamu Yönetimi, Siyasi ve İdari Teşkilat*, Der Yayınları, İstanbul.

YÜKSELER, Zafer, (2011) "*1977–2007 Döneminde Milletvekili Genel Seçimi Sonuçlari Ve Siyasi Eğilimlerdeki Değişim*".

3377 sayılı yasa, Resmi Gazete, Sayı 19476, s. 3.

İnternet kaynakları

http://www.etymonline.com/index.php?term=democracy

http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/democracy

http://www.merriam-webster.com/dictionary/democracy

http://dictionary.cambridge.org/dictionary/turkish/democracy

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.52d46c24c12532.34108162